

**T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TÜRKİYE’DE YEŞİL EKONOMİ AÇISINDAN MALİYE
POLİTİKASI UYGULAMALARI**

MUTLU ŞUEKİNCİ

EYLÜL – 2022

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE YEŞİL EKONOMİ AÇISINDAN MALİYE
POLİTİKASI UYGULAMALARI

MUTLU ŞUEKİNCİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Rengin AK

BEYAN

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Mutlu Şuekinçi

(Tarih)

(İmza)

ÖZ

TÜRKİYE’DE YEŞİL EKONOMİ AÇISINDAN MALİYE POLİTİKASI UYGULAMALARI

ŞUEKİNCİ, Mutlu
Yüksek Lisans, İktisat
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Rengin AK
Eylül, 2022

Bu çalışmada amaç, yeşil ekonominin ne ifade ettiğini ne gibi fırsatlar doğurduğunu, hangi yönlerden küresel ve evrensel etkilere yol açtığını ortaya koymaktır. Yeşil ekonomi aslında varılmak istenen amaca giden bir araçtır. Yani sürdürülebilir bir yeşil çevre ve bu doğrultuda gerçekleşen yeşil büyümeyi sağlamada esas faktör olarak çeşitli kaynakların nasıl ve ne ölçüde etkili kullanılması gerektiğini ifade eder. Yapılan bir takım programlarla bu etkinliğin gelecek kuşaklarda nasıl daha az etki doğurarak hem çevreyi koruyacağını hem de yenilenebilir çevre dostu bir büyümeyi sağlayacağını ortaya koyan bir düşüncedir. Bu doğrultuda bu çalışmada Türkiye’nin çevre konusu üzerine atmış olduğu adımlara, yapmış olduğu çeşitli anlaşma, program ya da faaliyetlere değinilecektir. Bu gibi konulara bakılmasındaki amaç ülkemizde yeterli düzeyde potansiyel varken biz Türkiye olarak ne gibi çalışmalar yapıyor ya da hangi dünyadaki gelişmeleri takip ediyor, neler yapması gerekiyor bunları ortaya koymaktır. Bu noktada yeşil ekonomi noktasında dünyada ve Türkiye’de nasıl gelişmeler olduğunu Türkiye’nin bu noktada neler yaptığı yapması gerektiği ve ihtiyacı olan durumlar ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Yeşil Ekonomi, Türkiye, Mali Politikalar, Etkinlik, Verimlilik

ABSTRACT

FISCAL POLICY PRACTICES IN TERMS OF GREEN ECONOMY IN TURKEY

ŞUEKİNCİ, Mutlu

Degree, Economy

Thesis Advisor: Professor Doctor Rengin AK

September, 2022

The aim of this study is to reveal what the green economy means, what opportunities it creates, and in what ways it leads to global and universal effects. The green economy is actually a tool to reach the desired goal. In other words, it expresses how and to what extent various resources should be used effectively as the main factor in providing a sustainable green environment and green growth in this direction. It is an idea that reveals how this event, with a number of programs, will have less impact on future generations, both protecting the environment and ensuring a renewable environment-friendly growth. In this direction, in this study, the steps that Turkey has taken on the environmental issue, and the various agreements, programs or activities it has made will be mentioned. The purpose of examining such issues is to reveal whether we are using our resources efficiently while there is sufficient potential in our country. At this point, it will be tried to reveal how effective the financial policies, which are an important factor in measuring the effectiveness of the green economy, are taken into consideration in the studies.

Key Words: Sustainability, Green Economy, Turkey, Fiscal Policies,

Activity, Productivity

ÖNSÖZ

Öncelikle hayatım boyunca her zaman bana güvenen, hep yanımda olan aileme çok teşekkür ederim. Bilime olan merakımı paylaştığım, tezim üzerine yapmış olduğu eleştiriler ve sahip olduğu bilgi birikimini benimle paylaştığı için en iyi arkadaşlarımdan olan Buket Kaya'ya çok teşekkür ederim.

Son olarak, bu tezin oluşmasında en büyük paya sahip olan, bana her konuda yardımcı olan, kıymetli zamanını, ilgisini esirgemeyen, benim her zaman daha iyisini yapabileceğimi söyleyen, saygıdeğer Prof. Dr. Rengin AK hocama yaptığı bütün destekler için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mutlu ŞUEKİNCİ

Eylül, 2022

Kırklareli

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

YEŞİL EKONOMİ	5
---------------------	---

1.1. Yeşil Ekonomi Kuramı.....	5
--------------------------------	---

1.1.1. Yeşil Ekonomi Kuramının Çerçevesi	5
--	---

1.1.1.1. Ekonomik Sürdürülebilirlik	7
---	---

1.1.1.2. Sosyal Sürdürülebilirlik	8
---	---

1.1.1.3. Çevresel Sürdürülebilirlik.....	10
--	----

1.2. Yeşil Ekonomiye Yönelik Yapılan Antlaşmalar.....	11
---	----

1.2.1. Büyümenin Sınırları (The limits to Growth)	13
---	----

1.2.2. Stocholm Çevre Konferansı.....	13
---------------------------------------	----

1.2.3. Brundtland Raporu.....	14
-------------------------------	----

1.2.4. Rio Konferansı.....	15
----------------------------	----

1.2.5. Johannesburg Zirvesi	16
-----------------------------------	----

1.2.6. Kyoto Protokolü	17
------------------------------	----

1.2.7. Paris Anlaşması	19
------------------------------	----

1.3. Yeşil İşler ve Gelişimi.....	20
-----------------------------------	----

1.3.2. Yeşil işlerin Özellikleri ve sınıflandırılması.....	23
--	----

1.3.3. Yeşil İşlerin Amacı ve Önemi	25
---	----

1.4. Yeşil Büyüme ve Makro Ekonomik Etkileri.....	27
---	----

1.4.1 Yeşil Büyüme ve Yeşil İşlerin Büyümeye de Rolü	27
1.4.2. Yeşil ekonominin İstihdama Etkileri	28
1.4.3. Yeşil Büyümenin İşgücüne Etkileri.....	29
1.5. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi.....	30
1.5.1. Yeşil Ekonomi Düşüncesinin Temel Dayanağı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma	31
1.5.2. Yeşil Ekonomi ve Yeşil Yeni Düzen.....	34
1.5.3. Yeşil Ekonomi Politikaları Avantajları ve Dezavantajları	39

İKİNCİ BÖLÜM

YEŞİL EKONOMİ POLİTİKALARI VE DÜNYADAKİ UYGULAMALARI.....	41
2.1. Yeşil Yeni Düzenin Unsurları	41
2.1.1. Sektör Hedefli Mali Teşvikler	41
2.1.2 Yerel Politika Girişimleri	42
2.1.3. Uluslararası Politikalar	43
2.2.1. Çevre Politikalarının İlkeleri.....	45
2.2.1.1. Kirleten Öder İlkesi	45
2.2.1.2. İhtiyat İlkesi	46
2.2.1.3. Önlemler İlkesi	47
2.2.1.4. İşbirliği İlkesi.....	47
3.1. Çevre Sorunlarını Önleyici Maliye Politikaları	48
3.1.1. Çevre Vergileri.....	49
3.1.1.1. Fosil Yakıt Vergileri	51
3.1.1.2. Dolaylı Vergiler	52
3.1.2. Sübvansiyonlar	53
3.1.3 Kirlilik Sertifikaları	53

3.1.4 Yeşil Ekonomi Girişimleri	54
3.1.5. Yenilebilir Enerjinin Finans Yöntemi Olarak Yeşil Tahvil Kavramı	56
4.1. Çevre Vergileri.....	56
4.1.2 Türkiye’de Çevre Vergileri.....	57
4.1.2.1. Çevre Temizlik Vergileri:	58
4.1.2.2. Geri Kazanım Katılım Payı	58
4.1.2.3. Motorlu Taşıtlar Vergisi.....	59
4.1.2.4. Özel Tüketim Vergisi	59
5.1. Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi	59
6.1. Avrupa Birliğinde Çevre Politikaları ve Türkiye.....	62
7.1. Avrupa’dan Türkiye’ye Yeşil Dönüşüm	64
7.1.2. Avrupa Deneyimlerinin Türkiye’ye Yansımaları	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİ’NDE YEŞİL EKONOMİ, UYGULAMA POLİTİKALARI.....	67
3.1. Türkiye’de Çevre Politikaları ve Sürdürülebilirlik	67
3.1.1. Taraf Olunan Çevre Hukuku Düzenlemeleri	69
3.1.2. Kurumsal Yapı.....	70
3.2. Türkiye’de Yeşil Büyüme ve Yeşil İş Politikaları	71
3.2.1. Türkiye’de Yeşil Büyüme Kapsamında Yenilebilir Enerji ve Yeşil İş Politikaları	71
3.2.2. Türkiye’de Yeşil İşlerin Genel Değerlendirmesi.....	73
3.2.3. Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Mevzuatı.....	74
3.2.4. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme Stratejisi	75
3.3. Yeşil Büyüme Politikalarının Etkinliği	75

3.3.1. Yeşil Büyüme ve Türkiye	76
3.4. Kavramsal Açıdan Kamu Politikası, Unsurları ve Yeşil Ekonomideki Yeri.....	78
3.4.1. Uluslararası Düzeydeki Mali politikalar,.....	79
3.4.2. Ulusal Düzeydeki Mali Politikalar	81
3.5. Türkiye’de Yeşil Dönüşümün İstihdam Potansiyeli ve Yeşil Dönüşüm Örnekleri	81
3.5.1. Türkiye’de Hayata Geçirilen Yeşil Dönüşüm Örnekleri	83
4.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları	83
4.1.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı.....	83
4.1.2. Türkiye’nin Avrupa Yeşil Mutabakatına Uyum Politikaları	84
5.1. Türkiye ve Yeşil Ekonomi, Mevcut Durum ve Öneriler.....	86
5.1.1. Türkiye’de Enerji Dönüşümü Yatırımları ve Finansmanı: Mevcut Durum ve İhtiyaçlar	87
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	89
KAYNAKÇA	97

GİRİŞ

Sanayi devrimi dönemiyle baş göstermeye başlayan ve günümüzde de etkilerini devam ettiren ana-akım iktisadi politika, insani refahın maddi unsurlara bağlı olduğunu temel olarak varsaymaktadır. Maddi anlamda meydana gelen refah olgusunun kaynak noktası olarak ise milli gelir görülmektedir. İktisadi büyümeyle beraber kişi başına düşen milli gelir kısmında bir iyileşme olacağı düşünülmekte ve bu durumla beraber insanların daha çok tüketime yönelmesiyle birlikte kişisel anlamda refahlarının artacağı düşüncesi doğru olarak kabul edilmektedir. İktisadi anlamda bir büyümenin gerçekleşmesinin de fiziki olarak sermaye yatırımları çok önemlidir. Bu durumda mesela bir ülkenin ekonomik kısımlarının da fiziki sermaye yatırımlarında bir yükseliş ortaya çıktığında, bu meydana gelen yükseliş genel olarak üretim noktasında artışa destek olacaktır. Bunun neticesinde üretime katkı veren kişilerin üretimden alacakları gelirlerde artış yaşanacak, sonuç olarak artan gelir ise hem ülke milli gelirinde artışı sağlayacak, hem de kişisel refah anlamında artışı sağlamış olacaktır (Yalçın, 2016: 750).

İktisadi olarak büyümeyi ön plana çıkaran politikaların toplum ve çevre anlamında yıpratıcı etkilerinin özellikle 1970’li yıllarla beraber daha çok hissedilmesiyle birlikte dünyada klasik anlamdaki kalkınma ve büyümeye dayalı politika anlayışları sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlandığı görülmüştür. Bu noktada sürdürülebilir kalkınma anlayışı ve onun günümüz dünyasında tamamlayıcısı olarak gösterilen yeşil ekonomi, dünya ekonomisinin içine düşmüş olduğu toplumsal, ekolojik ve ekonomik kriz durumundan çıkışın sağlanması için ve gelecek adına daha güvenli bir hayat sürdürülebilmesi için ortaya çıkmış, öncelikle akademik manada yaygın olarak bir tartışmaya yol açmış, sonrasında günlük hayatta kendi pratiklerini üretebilen bir duruma gelmiş iki kavramdır (Yalçın, 2016: 750).

Sürdürülebilir anlamda kalkınma kavramıyla yeşil ekonomi esas alanda birbirlerinin yerine geçecek rakip ya da ikame kavramlar değil, yeşil ekonomi bir bakıma yaşanacak büyüme ve kalkınma sürecinin ve sürdürülebilir kalkınma anlayışının hem toplumsal, ekonomik ve ekolojik

hem de politik manada tamamlayıcısı olarak yer almaktadır (Yalçın, 2016: 750).

Çevresel anlamda yaşanan bozulmaların etkilerinin anlaşılır hale gelmesiyle beraber serbest olan piyasa mekanizması anlayışının ve fiyat mekanizması durumunun kendiliğinden en iyi çözümü sağlayacağı fikrinin, olumsuz dışsallıkların olması sebebiyle başarıya ulaşamayacağı ortaya çıkmıştır. Bu durumda, çevresel anlamdaki bozulma ve bunun epey ardında olan maddi uygarlığın geleceğinin tehlikeli bir boyutta olmasının hem toplumsal hayat seviyesinde hem de bilimsel seviyede yüksek ses ile dile getiriliyor olması, devletin aktif bir şekilde elindeki mevcut olan ekonomik araçlarla müdahalede bulunması gerektiğini göstermiştir (Yalçın, 2016: 750).

Yapılan bu çalışmayla elde edilmek istenen amaç: Türkiye de yeşil ekonomi politikaları hakkında bilgiler ortaya koymaktır. Bu noktada Dünya’da ve Türkiye’de yeşil ekonomi politikalarına ne kadar önem verildiğini ve bu yönde ne gibi çalışmalar yapılmış olduğu ortaya koyulacaktır. Türkiye’nin böyle bir durumda Dünyadaki gelişmeleri de ne kadar yakından takip ettiği ve kendi başına da ne gibi politikalar ürettiği bu noktada önem arz etmektedir. Tüm bu araştırmalar çeşitli kurum kuruluş makale ve dergi gibi çeşitli kaynaklardan yararlanılarak yapılmıştır (Yalçın, 2016: 750).

Bu çalışmanın ilk bölümünde, yeşil ekonominin kuramsal olarak neyi ifade ettiği, kuramsal çerçevesi sosyal siyasal ve ekonomik sürdürülebilirlik kavramlarıyla birlikte açığa kavuşturulmaktadır. Daha sonra bu ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması için gerekli olan anlaşmalardan, ortaya çıkış nedenlerinden bahsedilmektedir. Bu anlaşmalar sonucu uygulama politikalarının çıkarmış olduğu yeşil işler ve yeşil işlerin çeşitli özellikleri hakkında detaylı bilgi verilmiş, yeşil işlerin yarattığı çeşitli iktisadi etkiler sonucu ekonomik büyümenin makroekonomik etkilerine değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise yeşil ekonomi politikaları ve dünyadaki uygulamalarına değinilmiştir. Ardından çevre sorunları, çevre sorunlarının ilkeleri kapsamlı olarak belirtilip, çevre vergileri ve Türkiye’de mevcut olan çevre vergileri hakkında bilgi verilmiştir. Küresel çevre

politikalarına değinilmiş olup, Avrupa Birliğinde gerçekleştirilen çevre politikaları ve Türkiye'nin bu çevre politikalarının neresinde durduğu hakkında bilgi verilmiştir.

Son olarak üçüncü bölüm ise çalışmanın esas hedef noktası olan araştırma kısmı noktasında elde edilenlerin kısa bir özeti olarak yer alacaktır. Türkiye ekonomisinde yeşil ekonomi ve uygulama politikaları hakkında bilgiler verilmiştir. Yeşil ekonomi politikalarında Türkiye'de atılmış olan adımlara yöntemlere, yeşil ekonomi noktasında yapılan çalışmalara, uluslararası alanda yapılan politikalara değinilmiştir. Ayrıca Türkiye'de yapılmış olunan yeşil dönüşüm örneklerine, Avrupa da yeşil konusunda atılan adımlar ve mutabakatlara ve Türkiye'nin bu gibi politikalardaki yerine ve sonuç kısmında da tezin genel bir özeti şeklinde önemli kısımlara yer verilerek çalışma tamamlanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YEŞİL EKONOMİ

1.1. Yeşil Ekonomi Kuramı

Yeşil ekonomi kuramı, çevresel riskleri en aza indirerek ekonomik sürdürülebilirliği sağlayan bu kavram aslında sadece ekonomik değil sosyal ve çevresel çeşitli etkilere de sahiptir. Bu yüzden yeşil ekonomiyi sadece ekonomik olarak dikkate almak uygulamada çok çeşitli sorunlara neden olacaktır. Bunların bu sonuca bağlı olarak birlikte ele alınması ve çevresel, sosyal, ekonomik sürdürülebilirlik olarak ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.1.1. Yeşil Ekonomi Kuramının Çerçevesi

Yeşil ekonomi, Birleşmiş Milletler Çevre programında yapılan tanımlamaya göre çevresel risklerle beraber ekonomik kısıtları azaltan aynı süreçte insan refahına ve sosyal eşitlik olgusunun iyileşmesine de etkide bulunan bir kavramdır. Karbon Emisyonu ve kirliliğin azaltılmasında etkide bulunan, enerji kaynak verimliliğinin yükseltilmesinde etkili olan aynı süreçte biyolojik çeşitlilik kaybını azaltan gerek devlet gerek özel sektör yatırımları, gelir artışı ve istihdamda da değişik etkilere yol açmıştır (Çevikalp, 2019: 3).

Yeşil ekonomik anlayış, insanların doğa ve çevre üzerindeki olumsuz davranışını azaltmayı amaçlayan, kaynakların en etkin bir şekilde kullanımının sağlanmasını ve üretimin sıfır atık şeklinde gerçekleşmesini arzulayan, büyüme sürecini devamlı ve hızlı büyüme anlayışı yerine üretim ve tüketim ilişkileri yoluyla doğanın kendisine bağlayan ekonomik düşüncedir. Yeşil ekonomi üretim aşamalarını zararsız hale getirmek adına yenilenebilir enerjiyi merkezde tutmakla kalmayıp, bu üretimin gerçekleşmesini sağlayacak teknolojinin de doğayla uyumlu olması gerektiğinin üzerinde durulmaktadır (Çevikalp, 2019: 3).

Amacı sadece büyümek ve çok daha fazla büyüme sağlamak olan, hayat standartlarının milli gelir kapsamında büyüme özelinde yalnızca maddi

açından ölçüldüğü günümüzün yaygın olan anlayışının tersine yeşil ekonomi anlayışı bu büyüme durumunun yarattığı yıkıcı etkileri ve olumsuz durumları çeşitli yönleriyle göz önüne sermektedir. Böyle bir yaşam tarzının neden olduğu olumsuz durumlar ve çevre felaketleri yine insanoğlunun geleceğini tehlikeye atmakta, beklenen durumun tersine yaşam kalitesinde azalmalara yol açmaktadır. Ekonomik büyümede bir artış olduğunda hayat kalitesinde meydana getirdiği etkinin iyi ya da kötü sonuçlara neden olacağını kestirmenin olanağı bulunmamaktadır. Çünkü ekonomik büyümede meydana gelen bir artış sonucunda değişikliğe uğrayan fikirler, kirlilik ve gürültü koşullarındaki seviye, gelirden kişilerin almış oldukları paylar gibi faktörlerinde yaşam kalitesi üzerinde etkileri olduğu görülür (Çevikalp, 2019: 3).

Her ülkedeki uluslararası kuruluşlar, kamu kuruluşları ve özel yapıya sahip olan kurumlardaki yeşil ekonomi düşünceleri, değişik endeks göstergeleriyle gözler önüne serilmektedir. Bu sistemler değişik güçte ve zayıflıkta konular olmak üzere dört kategori olarak sınıflandırılabilirler.

Bu endekslerden, birincisi çok seviyeli ve çok indeksli sistemi, ekonomik etkinliklerin ve doğal yapıdaki kaynak türlerinin bütünleşmesini ve Federasyonlararası gerçekleşmiş olan temasları dikkate alan sistem teorisi ile birlikte inşa yöntemlerine kadar uzanmaktadır.

Bu endekslerden ikincisinde ise, Dünya Doğal Hayatı Koruma Vakfı'nın tasarruf için sunumunu yaptığı Ekolojik Ayak İzi Göstergeleri gibi çevre etkisi ve eko kaynak yönteminin üzerinde duran istatistikler de bulunmaktadır.

Bu endekslerden üçüncüsünde ise, "toplumsal sistem" gösterge sistemi etkenlerine varan, BM Kalkınma Programında çeşitli çalışmalardan sonra hazır hale getirilen "İnsani Gelişmişlik Etkisi" yer almaktadır (Çevikalp, 2019: 3-4).

Yeşil ekonomi kısıtlı bir alanla sınırlandırılmış bir konu değil, sadece çevre ve doğal kaynaklar ya da sürdürülebilirlik kavramıyla kısıtlı düzeyde tutulmayıp aynı zamanda sosyal politikaları da bünyesinde barındıran devletin çeşitli politikalarla meydana getireceği sosyal politikalarla yeşil

ekonomi düşüncesinin bütünleştirilmesi bu açıdan da önem arz etmektedir. Eşit ve makul şartlarda çalışmama, bireylerin sosyal güvencesinin olmayışı, insan ve çocuk haklarına sahip çıkılmaması ve bu hakların kötüye kullanılması, sağlık ve eğitim alanında eşit şartların sunulmaması ve insanların eşit miktarda fırsata sahip olamama durumu gibi, toplumda refah üzerinde olumsuz etki doğurmuş olan evrensel politikaların düzeltilmesi gerekmektedir. Bu politikalar daha adaletli bir toplum düşüncesinin benimsenmesini de içermektedir (Çevikalp, 2019: 4).

1.1.1.1. Ekonomik Sürdürülebilirlik

Geleneksel iktisatçılar, piyasanın kaynakları etkili bir şekilde sağlama potansiyeline aşırı derecede önem verdiklerini bildikleri için doğal kaynakların sınırsız düzeyde olduğunu kabul etmektedirler. Bu kapsamda tarihsel açıdan bakıldığında iktisat biliminin çok sınırlı düzeyde doğal kaynaklarla ilgili bir kaygı duyduğu belirtilebilir (Bilgili, 2017: 563).

Sürdürülebilirliğin genel kabul gören ekonomik boyutunun tanımlanması, sermayenin korunma altına alınması ve bozulmasının engellenmesi şeklindedir (Bilgili, 2017: 563).

Esas olarak ekonomik sürdürülebilirlik, kaynakların daha fazla tükenme boyutuyla alakalıdır. Çevresel düşünceyle tezat durumda olan her zaman azami kara varma hedefi, kaynakların tükenmesine neden olan önemli bir faktördür. Bu durum aynı zamanda farklı bir boyutta büyümeyle de alakalıdır. Daha çabuk büyüme daha da çok farklılaşma manasına gelir; bu daha çok değişim durumu ise, daha çok piyasada yaratılan durumun kazanç haline dönüştürülmesi anlamına gelir ve daha çok miktarda kar durumu yalnızca yöntemin motivasyon kuvveti değil, daha süratli büyümek amacıyla gerekli olan mali kaynakları sağlamış olur. Sürdürülebilirliğin bu bölümünde üretim ve tüketim gibi konularda süreklilik yaratmak için lazım olan sermayenin yok olmasının önüne geçmek, böyle bir durumda gerekli olan enerjinin yenilenebilir yapıda olmasına özen göstermek önemlidir. Diğer bir konuda üretim ve tüketim ile ilgili olan her adımda geri dönüşüm ve sıfır katı atık gibi düşüncelerin kabul görmesi gerektiği üzerinde önemle durulmuştur (Çevikalp, 2019: 5).

1.1.1.2. Sosyal Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik anlamında başka bir boyut olan sosyal sürdürülebilirlik kısmı, ekonomik olarak ifade edilen rakamların ötesinde toplumsal olarak adalet eşitlik gibi kavramları esas görmektedir. Ekonomik rakamlarda ortaya çıkan ileri doğru gelişme yalnızca tek başına refah ve sürdürülebilirliği yansıtmadığı gibi ortaya çıkan kriz durumları da yalnızca ekonomik kaynaklı gösterilemez. Çevresel ekonomik ve sosyal olarak bozulmalar üçlü bir yapı olarak meydana gelmektedir. Böyle bir durumda çevre toplum ve ekonomik yapı bir araya gelmiş ve etkileşim durumu gerçekleşmiş demektir (Çevikalp, 2019: 6).

Sürdürülebilir kalkınmada sosyal durumda meydana gelen yaklaşımlar, ekonomik durumdaki yaklaşımlar kadar çeşitli düzeydedir. Sosyal sürdürülebilirlik, sosyal kuruluşların, toplumsal olarak meydana gelen değerlerin, sosyal ilişki tarzlarının, sosyal kimliklerin ileride nasıl bir durumda yoluna devam edebileceği olarak ifade edilebilir. Sosyal sürdürülebilirlik toplumsal olarak bütün bir şekilde ve ortaklaşa bir şekilde karar verilen amaçlara yönelik çalışma kapasitesinin korunmasını gerekli kılar. Sosyal sürdürülebilirlik beslenme, barınma, sağlık ve esenlik, eğitim ve kültür gibi ferdi ihtiyaçların karşılığı olmalıdır (Gedik, 2020:2009).

Sürdürülebilir kalkınma deyiminin büyük bir bölümü sosyal olarak eşitliğin önemi üzerinde durmaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik, sivil toplumda meydana gelen evrim ile uyum içinde, sosyal ve kültürel olarak değişik toplulukların uyumlu bir tutum sergileyerek bir araya gelmelerine olanak sağlayan bir ortam meydana getirirken aynı vakitte toplumdaki her kesim için hayat standartlarında gerçekleşen iyileşmeler le birlikte sosyal bütünleşmeyi sağlamaya çalışan gelişme ve büyüme durumudur. Sonuç olarak bu sosyal sürdürülebilirlik tanımı toplumda ortaklaşa meydana gelen işleyişi ve bireysel hayat standartlarındaki sorunlara bakış açısını işlemektedir. Şehirselleştirilerek sürdürülebilirliği ele alırsak, bir şehirde yaşayan insanların etkileşimi, iletişimsel ve kültürel hayatta meydana gelen uzun vadeli gelişmeler, uygulanabilir bir alan yaratma sunma kapasitesidir. Sosyal sürdürülebilirliğin devamlılığı, gerek sosyal gerekse kültürel alanda

alınan kararların, özelliklerin ve çevresel hayatın belli bir vakitte ne şekilde korunması gerektiği ile ilgilidir (Gedik, 2020: 209).

Sürdürülebilirliğin sosyal boyutu üç aşamalı olarak; “*sürdürülebilirliğin korunması*”, “*sürdürülebilirliğin geliştirilmesi*” ve “*sürdürülebilirliğe bağlanma*” olarak ifade edebilir.

Sürdürülebilirliğin geliştirilmesi; sosyal adalet, eşitlik, sermaye gibi esas nihayetindeki gereksinimlerin karşılanmasını, sürdürülebilirliğe bağlanma; çevresel sonuçlara ulaşılabilmesi için davranış farklılıklarını, sürdürülebilirliğin korunması; değişim gibi bir durum karşılığında sosyokültürel özelliklerin korunma durumunu ifade etmektedir (Bilgili, 2017: 566).

Bir topluluğa sosyal bir bakış açısıyla bakıldığında sürdürülebilir bir durumun sağlanabilmesi için gereksinim duyduğu iki kaynaktan bahsedilebilir. Bu kaynaklar sosyal veya beşeri olarak ifade edilebilir. Beşeri kapasite, liderlik özellikleri eğitim gibi bireylerin hem toplumsal hem de kendi refahlarına etkide bulunabileceği kalite ve kaynak durumunu anlatan bir kavramdır. Sosyal kapasite ise, hayat standartlarını geliştirmek ve bu geliştirmelerin sürdürülebilir bir noktada kalmasını devam ettirebilmek için toplu olarak eylemsel faaliyetlerde bulunmayı basit hale getiren ilişkiler normlar ağları olarak ifade edilebilir. Etkili ve sürdürülebilir bir toplum oluşturulabilmesi adına, beşeri ve sosyal kaynakların bir taraftan geliştirilmesi gerekirken, öteki taraftan sosyalleşme ve etkileşimin gerçekleşmesi güvenlik ve uygulanabilirliğin sağlanması ve eşitlik gibi durumlara başvurulması gerekir. Bu noktada sosyal manada bir sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için farklı türlerde yatırımların yapılmasının büyük önem arz ettiği ifade edilebilir. Bu tür yapılan yatırımlar pek çok alanda katkı sağlamaktadır. Bu katkıların ise farklı türden toplumsal yardımların sağlanmasında önemli destekleri bulunmaktadır. Bunlar ulaşım ve eşitliğin gerçekleştirilmesi, esas olarak eğitim, konut, enerji, sağlık ve aynı türden haklara ulaşım, insanların, ekiplerin ve toplumların, geçim durumlarında bozulmaların olmaması, istek dışında yaşam alanlarında değişimlerin olmaması, çalışma şartlarının güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi, baskıyla zorlayarak çalıştırmanın veya çocuk

çalıştırmanın önlenmesi olarak ifade edilmektedir. Böyle bir durumda sosyal anlamda sürdürülebilirliğin kuvvetli bir sosyal düzenin sağlanması ve esas haklara ulaşımında eşitlik durumunun öneminin anlaşılmasıyla olumlu yansımalarının olduğu belirtilmektedir (Bilgili, 2017: 566).

1.1.1.3. Çevresel Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirliğin bir başka boyutu olan çevresel sürdürülebilirlik boyutu ise, beş kategoriden oluşmaktadır. Bunlar toplumsal gereksinimler, tekrardan tasarruf amacıyla kullanım ve geri dönüşüm, yenileme durumunda ortaya çıkacak olan kapasite, biyolojik çeşitliliğin korunmuş olması, yenilenemeyecek durumda olan kaynak ve atık üretim düzeylerinin sınırlı düzeyde olması gibi konularla şekillenen durumlardır (Çevikalp, 2019: 5).

Toplumsal ihtiyaçlar söz konusu olduğunda eşitlikten yana bir ticaret ile birlikte yerel istihdama destek vermek, yeni durumda olan ürün ve hizmet tercihlerinin seçimi konusunda çevresel sürdürülebilirliği rehber edinmek gibi durumlar söz konusu olmaktadır. Biyolojik açıdan çeşitliliği koruma durumu ise doğal kaynakların biyolojik açıdan korunmasını sağlayan ham madde ürünlerinin tercih edilmesi, enerjinin daha verimli hale getirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarından daha fazla yararlanılması yoluyla meydana gelmektedir. Yenileme kapasite durumunda ise yenilenebilir yapıda olan kaynak başlangıç tutarlarının yenilenemeyen yapıda olan kaynak başlangıç seviyelerinin üstünde yer alması gerektiği esas nokta olarak kabul edilmiştir. Emisyon miktarını ve çevreye zararlı çeşitli atıkları en az düzeye çekmek, bunu sağlamak içinde üretim aşamalarını bunu sağlayacak makul seviyelerde düşünmek, yeniden kullanımın sağlanması ve geri dönüşüm aşamasında çeşitli tasarımsal çalışmalar oluşturmak geri dönüşüm ve yeniden kullanım durumunda en önemli gereksinimler arasında yer almaktadır. Çevreye en azami miktarda zararı bulunan ulaşım sistemleri hazırlamak, bir ürünün bütün yönetim ve hayat döngüsü aşamalarında çevresel tesirlerini dikkate almak, en uygun durum yerine sürdürülebilir yapıda olan bir ölçek düşüncesini kabul etmek çok çeşitli sonuçlara yol açmaktadır. Burada en önemli nokta yenilenemeyen bir durumda olan

kaynak ve çevreye zararlı atık üretimin konusunu teşkil etmeleridir (Çevikalp, 2019: 5-6).

Çevresel olarak bütünlük unsuru, insan etkinliklerinin hava, kara ve su kaynak düzeyinde erimeye yol açmamasına olanak sağlamaktadır. Fazla tüketim, çoğalan kirlilik, nüfusta meydana gelen artış ve doğal kaynak düzeyinin bitme noktasına gelmesi ile bir araya geldiğinde, çevresel olarak bütünlük tehdit altına girmektedir. İnsan etkinliklerinin, ozon tabakasında meydana gelen incelme, ormansızlaşma durumu, atıkların yönetimi, sera gazlarının artması, biyolojik çeşitlilikte meydana gelen düşüşte dahil olmak üzere, ancak bu durumlarla sınırlı düzeyde kalmamakla birlikte, doğal yaşam üzerinde ciddi ölçüde olumsuz etkileri meydana gelebilir. Doğal yaşam tehdit altında olursa, insan hayatı için önemli olan su, yiyecek, hava gibi esas ve gerekli kabul edilecek kaynaklarda tehlike altına girmiş olacaktır (Gedik, 2020: 209).

1.2. Yeşil Ekonomiye Yönelik Yapılan Antlaşmalar

Yeşil ekonomiye yönelik antlaşmalara değinmeden önce bu antlaşmaların ortaya çıkmasında başrolü oynayan durumlara değinmek önemlidir.

Bu antlaşmalara giden yolu kalkınmak isteyen toplumlar ve bu toplumlardaki geliri artırmak istemenin çevrede meydana getirdiği hasar oluşturmaktadır. Toplumlar daha çok kalkınmak uğruna çevreyi geri plana atmış ancak bu durum farklı ve büyüyen çevresel sorunları art arda getirmiştir. Bunun nedeni daha çok büyürken çevreye getirmiş olduğu maliyetin büyümenin getirdiği kardan yüksek olmasıdır.

İlk olarak kalkınmanın tanımına bakılacak olursa, kalkınma toplumdan topluma genel teorilere ve kullanımlara göre farklı tanımlanmıştır. Klasik teoriye bakıldığında üretimin temel nokta olduğu bir yaklaşım olmuş, üretimin artmasının kalkınmanın artmasına da katkı sağlayacağı üzerinde durulmuştur. Tarihsel olarak ilk çevresel sıkıntı sanayi devrimiyle birlikte baş göstermiştir. Sanayi devrimiyle birlikte hızlı ve çoklu üretim ön plana çıkmış, toplumsal ve çevresel konular arka planda kalmıştır. 1960 sonrası dönemde doğadaki tükenmenin baş göstermesi ve yetersiz oluşunun

anlaşılması üzerine kalkınma yeni bir boyuta ulaşmıştır. Ancak çevreye ilişkin sorunlar bir süre daha göz ardı edilmiştir. Çevresel sorunlarda ortaya çıkan yükseliş kalkınma kavramına farklı bir taraftan bakılması gerekliliğini ortaya çıkarmış ve 1980'lere gelindiğinde çevrenin korunmasıyla ilgili dünyada bir bilinçlenme meydana getirilmeye çalışılmıştır (Destebaşı Yavuz ve Toplar, 2015: 1-2).

Başka bir konu ise, bu çevre sorunlarının giderek büyüyerek küresel bir boyuta ulaşmasıyla birlikte, uluslararası düzeyde bu gibi çevresel sorunların çözümünde de beraber hareket halinde ilerlenmesinin zorunlu kılınması olmuştur. Çevre sorunlarının bu kadar küresel boyutlara ulaşması, ülkeler ve uluslararası kuruluşları zorunlu olarak çevre meselesinde mühim olan hukuki altyapının oluşturulmasında sıkı bir gündem ile baş başa getirmiştir. Bu noktada bir taraftan ikili, milletlerarası veya bölgesel sözleşme, bildiriler ve protokoller oluşturulmuştur. Diğer taraftan da milletlerarası kuruluşlar kendi içlerinde çevre meseleleriyle alakalı çeşitli teşkilat ve kurumlar ortaya çıkararak çevre sorunlarının belirlenmesinde ve çözüm arayışları doğrultusunda müşterek politikalar oluşturmuş ve çeşitli ilkeler oluşturarak eylem planını sahada ortaya çıkarmışlardır (Terzi, 2017: 7-8).

Bu anlaşmalardaki gelişmeler dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önem arz etmektedir. Türkiye bu konferans, anlaşma ve metinlerde yer alan konulara gerekli önemi göstermelidir. Bu noktada yer alan karbon emisyonu ve doğal çevrenin korunması adına atılan adımları yakından takip etmeli günümüz ve geleceğimiz adına önemli olan doğal çevrenin korunması konusunu göz ardı etmemelidir. Sürdürülebilir kalkınma adına önemli adımlar atılmalı büyüme adına çevre konusu geri planda bırakılmamalıdır. Zira Paris Anlaşması Türkiye’nin 2021 yılında daha yeni onayladığı bir anlaşma olup bu konuda önemli adımların zamanında atılması önem arz etmektedir. Bu tür anlaşmaların onaylanması tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Sıfır katı atık noktasında dünyanın göstermiş olduğu gayret ve çabaların ülkemizde de belli koşulların yerine getirilerek sağlanması günümüz ve geleceğimiz adına bizi doğru yola yönlendirecektir.

1.2.1. Büyümenin Sınırları (The limits to Growth)

Çevre sorunlarıyla ilgili ilk adım 1972 senesine gelindiğinde oluşan Roma Kulübü isimli strateji geliştirme noktası vasıtasıyla bir grup ekonomist, bilim insanı sosyolog, sanayici, milletlerarası çalışanın bir araya gelmesiyle bu Roma kulübü adlı merkez sayesinde ‘*Büyümenin Sınırları*’ isimli bir raporun yayımlanmasıyla sağlanmıştır (Aksu, 2011: 12).

Bir diğer önemli nokta ise Massachutest Teknoloji Enstitüsünden bilim insanı Meadow ve çalışma arkadaşlarının gerçekleştirmiş oldukları çalışmada önemli konular hakkında araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan biri olan Word 3 isimli bir modelin temel alınarak, kullanılmasıyla birlikte küresel ekonomik düzenin başlıkları olan çevresel kirlenme, nüfus yapısı, gıda güvenliği, üretim aşaması ve yenilenebilir yapıda olmayan doğal kaynaklardaki tükenme durumunun birbirleriyle olan ilişkileri araştırılmaya başlanmıştır. Bu raporda; küresel tarzda trendlerin bu süratte sürmesi halinde gerek nüfus gerekse endüstriyel manada öngörülemez sonuçlar meydana geleceği ifade edilmiştir. Bu sebeple nüfustaki yükselişin doğal kaynaklar üstünde oluşturmuş olduğu büyük baskıdan dolayı, dünya üzerinde gelecekteki 100 yıllık bir zaman diliminde büyümenin sınırına varmış olacaktır. Başka bir ifadeyle adı geçmiş olan bu beş trend doğal büyümenin eğer önünde yer alırsa dünya taşıma kapasitesinin çok üst noktasına ulaşacak ve aşırı tehlikeli durumlarla baş başa gelmiş olacaktır (Aksu, 2011: 12).

Bu çalışma Dünya ekonomisi ve çevresel konuların bir araya gelmesini saplayarak ilk küresel model olma durumunu gerçekleştirmiştir. Sınırlı kaynak durumuyla sınırsız büyümenin olanaksız olduğunu kabul eden bu rapor, yeşil ekonomiyi temel nokta olarak ifade etmiştir (Aksu, 2011: 12).

1.2.2. Stocholm Çevre Konferansı

1972 yılında Stocholm’de ilk defa Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı yapılmıştır. Yapılmış olan bu konferansta farklı türden sosyal, ideolojik, kültürel, ekonomik yapısal durumlara rağmen dünya bir bütün olarak çevre sorunları ve bunun çözüm yolları noktasında tek bir pencereden bakmak üzere toplanmıştır. Tüm bu farklılıklarına karşın bütün dünyayı ortak bir

hedefe ulaşmak üzere ilk defa bir araya toplayan en geniş platform olma özelliği göstermektedir (Aksu, 2011: 12).

Konferansta yer alan ülkeler kendi aralarında az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler olarak ayrılmışlar, bu ülkelerden az gelişmiş olanlar çevresel sorunların sorumlusu olarak gelişmiş ülkeleri görmüş ve bu sorunların çözümünün de gelişmiş ülkelere bulunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Konferansta, az gelişmiş ülkeler içsel ekonomik ve sosyal az gelişmişlik durumlarının da çevresel olarak sorunlar meydana getirdiği konusunda ortak fikre varmışlardır (Aksu, 2011: 13).

Bu konferansta;

- Yerleşim yerlerinin çevresel olarak planlanması ve yönetimi,
- Doğal kaynaklarda meydana gelen kirlilik ve denizlerde oluşan kirlilik,
- Milletlerarası seviyede çevreye zararı dokunan maddelerin tanımlanmış olması ve denetiminin gerçekleşmesi,
- Çevresel sorunlarla ilgili sosyal kültürel bilgi ve eğitim alanlarında politikaların olması ve
- Çevresel eylemlerde ulusal çapta örgütlerin varoluşu ile ilgili görüşmeler olmuştur (Aksu, 2011: 13).

Çevre meselelerin küresel çapta oluşu ve ortak sorumluluğa sahip olma düşüncesinin kabul edildiği konferansta ayrıca ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin yükseltilmesinde kalkınmanın ne rolde olacağı ve çevresel koruma etkinliklerinin kalkınma evresine mani olmayacağı görüşü hakim kılınmıştır. Çevre hukukunun ‘*miladi*’ olarak Stocholm Çevre Konferansı görülmektedir. Fakat ilişkilendirme konusunda ilişkilendirme yeteneği olmayan ilkeler çevre meseleleriyle ilgili gösterilen çabada yeterlilik gösterememiştir (Aksu, 2011: 13).

1.2.3. Brundtland Raporu

Birleşmiş Milletler tarafından yıl 1983’te kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma komisyonu vasıtasıyla 1987 yılında adı komisyon başkanı ve Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundland’ın adıyla da anılan “*Ortak*

Geleceğimiz” raporu oluşturulup yayımlanmıştır. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma raporunun tanımı belirtilmiş olup, raporun esas noktası, çevre ile gelişme arasındaki var olan uyumsuzluğun, ekonomik gelişme uğruna yokmuş gibi görülüp dikkate alınmamasıdır (Çankır, Fındık, & Koçak, 2012: 377).

“*Ortak Geleceğimiz*” adlı raporun sürdürülebilir kalkınma ile ilgili görüşlerinin kısmında iki temel unsurun önemle üzerinde durulduğu görülmektedir. Bunlar zaman ve mekan kavramı ile niteliksel ekonomik büyüme durumlarının adil paylaşımlarının yapılması gerekliliğini ifade etmektedir. Ekonomik büyüme anlamında bu oran yenilenebilir durumda olan kaynaklar için yenilebilir oranını, yenilenme durumu olmayan kaynaklar için ise bu kaynakların tahmini yapılabilir bir zamana kadar dayanmasını sağlayacak olan kullanım oranını ifade etmektedir (Çankır, Fındık, & Koçak, 2012: 376-377).

Bu “*Ortak Geleceğimiz*” adlı raporda çevrenin korunması durumuyla kalkınma arasındaki ilişki üzerinde durulmakta, uluslararası seviyedeki çevresel meselelerin önemi değişik açılardan değerlendirmeye alınmaktadır. Bu değişim durumunun ve yeni gelişen küresel etik düşüncesinin sadece gerekli bir durum değil; aynı zamanda günümüzün teknolojisi, insan kaynağı ve diğer kaynaklarla beraber mümkün olabileceğinden de bahsedilmiştir. Raporda ifade edilen esas olay çevre ile ekonomik meseleler birbiriyle bağlantılı ve insanların çeşitli ihtiyaçlarının giderilmesin de doğal nitelikteki kaynakların korunma durumu önem arz etmektedir. Böyle bir durumda sürdürülebilir kalkınma stratejisi fikri ortaya atılmıştır (Aksu, 2011: 14).

1.2.4. Rio Konferansı

Brezilya’nın Rio de Janerio kentinde Haziran 1992’de Birleşmiş Milletler tarafından yeni bir Dünya Çevre Konferansı hazırlanmıştır. Rio Konferansı veya başka bir ifade ile Dünya zirvesi olarak adlandırılan ve dünya ülkelerinin çevre ve gelişme meseleleri hakkında ilk defa bir arada yer aldığı bu konferansta birçok hükümet ve devlet adamlarının dışında bölgesel düzeydeki kuruluşlar, farklı türden sivil toplum organları ve

hükümet dışı çeşitli örgütler yer almıştır. Geçmiş olan yirmi senenin bir değerlendirme süreci olmuş ve ileriye dönük politikaların oluşturulması hedeflenmiştir (Terzi, 2017: 9).

Konferansın ardından, Orman ilkeleri, Rio bildirgesi, İklim Değişikliği sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik sözleşmesi ve Gündem 21 başlıkları esas olmak üzere 5 temel belge oluşturulmuştur. Bütün belgelerde sürdürülebilir kalkınma üzerinde durulmuştur. Rio bildirgesinin dördüncü maddesinde sürdürülebilir kalkınmayı oluşturabilmek için çevresel korunmanın önemli olduğu, ülkelerin birlikte hareket etmesinin gerekli olduğu ve bireyler arasında hayat kalitesindeki farklılığın giderilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu bildirmede yer alan sekizinci maddede ise ülkelerin sürdürülebilir bir kalkınma ortamı meydana getirebilmek için sürdürülebilirlikten yoksun olan ekonomi politikalarından uzak durup, yararlı nüfus politikalarının takip edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Komisyonun kuruluş hedefi, Rio’da yer alan ilke ve hükümlerin etkili bir şekilde yaşama geçirilmesinin takibini yapmaktır (Terzi, 2017: 9-10).

1.2.5. Johannesburg Zirvesi

Bu zirve Birleşmiş Milletler Kalkınma Konferansından yaklaşık on yıl kadar süre sonra çevresel anlamda korunmanın ekonomik ve sosyal koşullarla ilişkili bir şekilde devam ettirilmesinin ardından, sürdürülebilir anlamda kalkınmanın gerçekleştirilmesi meselesinin değerlendirmeye alınması için 2002 yılında Johannesburg’ta Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi gerçekleşmiştir. Yapılan bu zirvenin esas hedefleri arasında, yenilebilir yapıda olan enerji kaynaklarının kullanım olarak paylarının artırılmış olması, biyoçeşitlilik kaybının azaltılmış olması, kimyasal kullanım oranlarında önemli ölçüde azalımın sağlanması gibi konular yer almaktadır. Johannesburg Zirvesi ile beraber sürdürülebilir kalkınmanın, yenilebilir durumda olan enerji kaynakları aracılığıyla ve beraber hareket edilmesi sayesinde gerçekleştirilebileceği üzerinde önemle durulmuştur (Kileci, 2022: 12).

1.2.6. Kyoto Protokolü

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Rio Konferansı'nda oluşturulmuş ve sera gazı emisyonlarının en az düzeye indirilebilmesi için ülkelerin çeşitli tedbirler uygulaması gerektiği ortaya çıkmış ancak bu sözleşmenin hiçbir bağlayıcı yanı olmamıştır. Yapılan bu sözleşmenin ardından da sera gazı emisyon oranlarında önemli bir azalış görülmemiştir. Bu sözleşmenin yürürlükte olduğu üç yılın ardından 1997 yılına gelindiğinde Japonya'nın Kyoto şehrinde Birleşmiş Milletler bir toplantı düzenlemiş, katılımcı hükümetlerin aracılığıyla “*Kyoto Protokolü*”nün imzalanması gerçekleşmiştir (Aksu, 2011: 16).

Bu protokol hükümetlerin işbirliğiyle imzalanmış olan en geniş kapsamlı bir anlaşma olmuştur. Yapılan bu antlaşmaya göre ülkeler iki ayrı grupta yer almıştır; bunlardan ilk grubu gelişmiş ülkeler, ikinci grubu da gelişmekte olan ülkeler oluşturmaktadır. Bu ayrıma tabi olan ülkelere sera gazı emisyonunu azaltmada çeşitli sorumluluklar yüklenmiştir. Bunlardan ilk grubu oluşturan gelişmiş ülkeler 2008-2012 yılları aralığında sera gazı emisyon oranlarını 1980 yılı içindeki emisyon seviyesinden %5.2 aşağıya doğru çekmekle görevlendirilmişlerdir. Bu sorumluluklarını gerektiği gibi yerine getirmemiş olan ülkelerin 1990 senesindeki emisyonlarının dünyada oluşan toplam emisyon miktarının %55'ine ulaşması gerekli olduğundan protokol yalnızca Rusya'nın katılmış olmasıyla 2005 senesinde yürürlüğe girmiştir (Aksu, 2011: 16-17).

Bu sözleşmeye göre;

- Atmosferde yer almış olan sera gazı toplam miktarı %5.2'ye çekilmiş olacak,
- Motorlu taşıtlardan, sanayiden, enerjiden kaynaklı sera gazı emisyon miktarını en aza indirmeye yönelik olan yönetmelik tekrardan hazırlanacak,
- Az miktarda enerji tüketen araçlarla daha fazla yol alma, az miktarda enerji ile daha fazla ısınma, az miktarda enerji tüketmiş olan enerji sistemlerinin sanayi sektörüne yerleşimi sağlanmış olacak, çöpleri depolamada ve ulaşım sektöründe çevrecilik esas ilke olarak yer alacak,

- Havaya bırakılmış olan karbondioksit ve metan gazı oranının en aza indirilebilmesi için alternatif olan enerji kaynaklarına yönelim olacak,
- Fosil yakıtların yerini biodizel yakıtlar alacak,
- Yüksek enerji tüketimi yapmış olan demir çelik, kireç ve çimento fabrikaları gibi çeşitli işletmelerde atık işlemleri tekrar düzenlenmiş olacak,
- Az miktarda karbon oluşturan sistemler ve teknolojiler termik santrallerde devreye girmiş olacak,
- Karbonun bulunmadığı bir enerji türü olan nükleer enerji dünyada önemli ölçüde kendini gösterecek aynı zamanda güneş enerjisi de ön planda yer alıp, önemli ölçüde ülkelerde yerini alacak ve
- Aşırı karbon üreten ve aşırı karbon tüketenden daha çok vergi alımı yapılacaktır (Aksu, 2011: 17).

İleri seviyedeki ülkelerin bu protokol kapsamında sera gazı emisyon miktarını en az düzeye çekebilmeleri için uygulayabilecekleri çeşitli milli politikaların ötesinde ‘‘*esneklik mekanizmaları*’’ olarak adlandırılan üç tane mekanizma ile de kararlaştırılmış olan amaçları gerçekleştirebilecekleri belirtilmiştir (Aksu, 2011: 17).

Bu esneklik mekanizmalarından birincisi olan Ortak Yürütme Mekanizması ile emisyon amacı kararlaştırılmış olan bir ülke yine aynı şekilde emisyon amacı kararlaştırılmış olan başka bir ülkede emisyon oranını en aza indirecek proje yatırımı yapması halinde emisyon azaltma kredisi kazanmış olacak, kazanmış olduğu bu kredi de toplam hesaplanmış olan hedefinden azaltılacaktır. İkinci bir mekanizma olan Temiz Kalkınma Mekanizması ile emisyon amacı kararlaştırılmış olan bir ülke aynı zamanda emisyon amacı kararlaştırılmamış olan geri kalmış bir ülke ile çeşitli konularda birlikte hareket ederek söz konusu o ülke için sera gazı emisyonunu düşürücü projeler yapılırsa Sertifikalandırılmış Emisyon Kredisi kazanmaya hak kazanır ve tekrar toplam hesaplanan bu hedefinden azaltılmış olur. Üçüncü mekanizmada ise bir emisyon ticareti söz konusudur. Bu noktada emisyon amacı kararlaştırılmış olan çeşitli ülkeler yapmayı vaat ettikleri amacı sağlayabilmek uğruna bir arada gerçekleştirecekleri emisyon ticaretine olanak sağlayan bu mekanizmada,

sera gazı emisyon oranını kararlaştırılan hedef noktadan daha az düzeyde kalmasını sağlayan bir ülke, gerçekleştirmiş olduğu bu indirim tutarını farklı bir taraf ülkeye satabilmelidir. Kısaca bu protokol, kendi içerisinde ifade edildiği gibi ortak lakin değişik mesuliyetler gerektirdiğini ifade etmektedir (Aksu, 2011: 17-18).

1.2.7. Paris Anlaşması

12 Aralık 2015'te Paris İklim Zirvesi bütün taraf ülkelerin onayladığı '*Paris Anlaşması*' ile neticelendi. 1997 Kyoto Protokolünden bu yana dünyada küresel seviyede yeni bir anlaşma ortamı hazırlanmak istenmiş fakat bütün ülkelerin ortak bir zeminde yer alacağı ortam hazırlanamamıştı. Dünyamızda küresel ısınma gerçeği olmasına ve sera gazı emisyonlarının azaltılmasının gerekmesine karşın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler farklı pencerelerden durumlarına bakıyorlardı. Bir taraftan gelişmiş ülkelerin yapmış oldukları faaliyetlerle sera gazı emisyonunu artırıcı etkisi diğer tarafta ise yeni dünya düzeninde gelişmekte olan ülkelerin daha fazla emisyon sağlayacağı gerçeği vardı. Bütün tarafların ortak bir sorumluluk bilinciyle hareket etmesi beklenen durumdu, dolayısıyla yaşanan bütün bu olaylar Paris İklim Zirvesinin hazırlık zemini oluşturmuştur (Karakaya, 2016: 2).

Başka bir açıdan bakıldığında 2011 yılında gerçekleştirilen '*Durban Platformu*' ile '*bütün taraf ülkelerin*' katkı vereceği küresel düzeyde bir anlaşmanın 2015 senesinde Paris Anlaşmasıyla sonuçlandırılması kararı alınmıştır. Bununda ötesinde yapılması planlanan küresel bir anlaşmada taraf olarak yer alması beklenen kirletici iki büyük ülke olan ABD ve Çin 2014 yılında olumlu bir tavır sergileyerek birlikte hareket etmeleri Paris Anlaşmasının oluşmasında katkı sağlamıştır.. Son olarak bu Paris Zirvesi öncesi toplam emisyon miktarının yaklaşık %96 kadarına sebep olan Türkiye'nin de içinde bulunduğu 187 ülke emisyon miktarını düşürme mevzusunda Ulusal Katkı Beyanlarını bildirmişlerdir. Toplumsal anlamda arzu ve isteklerin maksimum düzeyde olduğu bir ortamda yapılan Paris İklim Zirvesi sonuç olarak tarihte ilk kez küresel manada bir anlaşma olan Paris anlaşmasıyla sonuçlandı (Karakaya, 2016: 2).

1.3. Yeşil İşler ve Gelişimi

Uluslararası alanda birçok kuruluş tarafından yapılan değerlendirme ve tanımlara rağmen hala üzerinde ortak noktaya varılabilecek bir yeşil ekonomi tanımı yoktur. Yeşil işleri, uluslararası çalışma örgütü şöyle tanımlamıştır: yeşil işler çevresel anlamda sürdürülebilir olan, ekonomik çalışmaları da içine alan ve insan onuruna yakışır çalışma şartları sağlayan işler olarak ifade etmişlerdir. İnsan onuruna yakışır işler olarak kabul gören işler ise yeterli düzeyde ücret ve iş olanağı sağlayan bununla birlikte güvenli çalışma ortamı oluşturan, çalışan kişilerin haklarına saygı duyan ve işçilere sendikalaşma izni sağlayan işlerde çalışma olanağı oluşturan işler olarak söylenmiştir (Üner, 2017: 9).

Geniş bir tanımla ifade etmek gerekirse, yenilenebilir enerjinin daha çok kullanıldığı enerji ve doğal kaynakların tasarrufunu sağlamaya önem veren, sürdürülebilir bir üretim olmasına destek veren, doğal ortamın ve havanın kirliliğine neden olmayıp biyolojik çeşitliliğin devam etmesini sağlayan bir iş, yeşil iş olarak adlandırılmaktadır. Yeşil işlerin gelişimine gelinecek olursa, geçmişte çevresel konulara pek değer verilmemiş, günümüzde ise yapılan çalışmalarla yeşil düzenlemelerin yeşil işlerin oluşmasına ortam hazırladığı ortaya çıkmıştır. Yeşil büyümenin de yapılan çalışmalar sonucu yeşil işlere yönelimin artmasıyla beraber yeşil iş olanağını artırıp istihdam ortamı sağlayacağı anlaşılmıştır (Üner, 2017: 9-10).

Yeşil işler, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansında, yeşil ekonomik atık oranlarını büyük ölçüde azaltacağı, kaynakların etkin bir şekilde kullanımının önünü açacağı, doğal kaynakların etkin bir şekilde yönetilmesine yönelik becerileri geliştireceği ifade edilirken, bu sözlere ilaveten yeşil ekonominin yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında önemi çok büyük düzeyde olan bir araç olduğu söylenmiştir. Ayrıca yeşil ekonomi politikaları doğrultusunda özel sektörde destek verilerek sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Buna yönelik olarak herkese yeşil iş imkanları doğrultusunda herkese yakışır şartlarda iş imkanları eğitimi ve becerileri kazandırılmalı ülke ekonomisinin politikaları ve sürdürülebilirlik yolundaki atılan adımlar ile bu yeşil iş becerilerinin bütünleştirilmesi önemsenmelidir. İlerleyen yıllarda

yeşil ekonomiye geçiş ile birlikte yeni yeşil iş kolları ortaya çıkacak bunların düzgün sürdürülebilir kalkınma politikaları olarak varlığını sürdürülebilmeleri için işsizlik oranlarında azalmaların gerçekleştirilmesi, hem ülkesel hemde bölgesel olarak sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır (Özcan, 2019: 1013-1031).

Yeşil işler noktasında çok fazla potansiyel barındırmadığı düşünülen temel maddeler ve materyaller konusunda, metalürji ve madenler konusunda enerji tüketimlerinin ve kirlenme düzeylerinin azalması gibi çeşitli işlerin yanı sıra geri dönüşüm gibi yeşile dayalı bir takım gelişmelerin yeni iş alanları oluşturacağı ifade edilmiştir. Tekrar kullanma ve geri dönüşüm gibi çeşitli yollarla tekrardan üretimin değerinin değişerek artma yoluna gireceği üzerinde durulmuştur. En mühim ve iş oluşturma potansiyelini elinde bulunduran bölümlerden biride hayvancılık ve gıda ile tarım sektörlerinin olduğu ifade edilmiştir (Reyhan & Duygu, 2015: 30).

Yeşil ekonomi ve çevre koruma ile alakalı faaliyetlerde etkinlik ve miktarlarda artış sağlanabilmesi için temel bilim dallarından sosyal anlamdaki bilimlere kadar pek çok geniş boyutlu konularda arge ve araştırma gibi konularda eğitilmiş, uzman ve benzeri birçok personele iş gücünde ihtiyacın artacağı beklentisi içine girildiği dile getirilmektedir (Reyhan & Duygu, 2015: 31).

1.3.1. Yeşil İşlerin Ortaya Çıkış Süreci

İklimsel olarak yaşanan değişimlerin sosyal ve ekonomik anlamda ortaya çıkan etkileri yakın dönemde ortaya çıkan bir konu değildir. Sanayi devrimi süreciyle başlayan kitlesel üretim durumu doğal kaynak türlerinin aşırı tüketimlerinin gerçekleşmesiyle birlikte bitme noktasına gelmiş ve doğal kaynakların tükenme noktasına gelmiş olması mevcut iktisadi yapıda sorgulamaların başlamasına yol açmıştır. Klasik anlamdaki iktisadi teoremin dediğine göre sınırsız insan arzu ve istekleri sınırlı kaynak düzeyiyle maksimum düzeyde fayda yaratılarak karşılanmaktadır. Bu durum teorik manada ne kadar olumlu görünmüş olsa da girdinin durumuyla alakalı bir bilgi bulunmamaktadır. Yani sermayedar olan kişiler malların ne kadar ucuz üretilebileceğine bakmakta ve bunu hedeflemekte netice olarak girdinin ne kadar kullanılmış olduğuna pek bakmamakta, karlarını nasıl maksimum

düzeye çıkarabileceklerine bakmaktadırlar. Bu teoriye göre arz durumu her zaman talebin üzerinde olmalıdır. Bunun gerçekleşmesi de arzın her zaman talepten fazla olması nedeniyle talep yetersizliğine buda yıl 1299’u gösterdiğinde Büyük Ekonomik Buhrana yol açmıştır. Bu kriz ortamından çıkmak için Keynes tarafından ortaya atılmış olan tüketimim üretimden fazla olmasının yolunu açmış olan model, tüketim patlamasının yaşanmasına yol açmıştır. Bu durumda tüketim toplumunun hızla gelişip oluşmasını sağlamış buda doğal denge ve kaynak verimliliği gibi alanlarda olumsuz tahribatlar olmasına sebebiyet vermiştir. Daha sonraki dönemde 1970’lerde petrol krizi yaşanmış bu nedenle kaynakların sınırlı düzeyde olması krizin önemli bir nedeni olarak dikkat çekmiştir. Buna ilave olarak Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü, üretimde en önemli madde olmuş olan petrolün doğal anlamdaki önemini ortaya koyarak, türev ürünlerinin geliştirilmiş olmasına sebebiyet vermiştir. Sonuç olarak üretimde bu girdilerin yoğun olarak kullanılmış olması 1970’li yıllara gelindiğinde hammadde ve doğal kaynak olarak çeşitli sıkıntıların baş göstermesine ortam hazırlamıştır. (Karagöz, 2020: 24).

Dünyada 1970’li yıllarda meydana gelen ekonomik krizlerden sonra Birleşmiş Milletler Küresel Çevre Konferansı 1972 yılında yapılmıştır. Bunun ardından 1972 yılında Uluslararası Çalışma Konferasında yer alan genel direktörlük tarafından “Özgürlük için Teknoloji: Onun Çevresindeki İnsan” temalı bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda yeni bir ekonomik büyüme koşullarına ve yeni bir anlayış oluşturulmasına gereksinim olduğu belirtilmiştir. Bu türden bir anlayış, sosyal ve ekonomik anlamdaki politikalardan teknoloji ve bilim gibi alanlardan daha az yararlanmamak koşulu ile yeni yaklaşımlar oluşturulmasını zorunlu kılabilir. Çevre ile alakalı olan meseleler büyümenin temel noktasını oluşturmalıdır şeklinde ifadelere de raporda yer verilmiştir. (Karagöz, 2020: 24).

Geçmişe bakıldığında çevresel politikaların iş kaybını daha çok artıracığı düşüncesi yaygın iken, bu düşünce günümüze gelindiğinde yerini çevreyi koruyucu düzenlemelerin istihdam olanağı sağlayacağı fikrine bırakmıştır. Yeşil büyümenin ne gibi etkiler doğuracağının anlaşılması için yapılan çalışmalar ve bu çalışmalarla birlikte yeşil ekonomiye yönelimin

artmasıyla beraber yeşil iş olanağının da artacağına anlaşılmaması bu düşüncenin benimsenmesine yardımcı olmuştur (Üner, 2017: 17).

Yeşil işler kavramının ilk kez ortaya çıkma süreci çevre istihdam enerjisi gibi meselelerin beraber değerlendirilmesinin gerekli olduğunun anlaşılması üzerine başlamış bulunmaktadır. Kavramı ilk defa kullanan kişi Jacops, sanayilerin yeşil hale dönüşmesi, bu konudaki hassasiyeti artıracak ve yüksek düzeydeki yaşam şekillerini yönlendirirken yaşanacak sosyal ekonomik çeşitli değişikliklerin, bir şey yapmaya gerek kalmadan kendiliğinden yeşil işleri meydana getireceğini ifade etmiştir. Bir başka yazar Bezdek ise, yeşil işlerin ne şekilde olması gerektiğiyle ilgili olarak, ortaya çıkan bu işlerde yaşam kalitesi güzel olan kişilerin yerine yoksul ve fakir tarafların istihdama katılması gerektiğini belirtmiştir. Son olarak Durning, ABD’de istihdam oranlarındaki değişikliklerin farkına varıp gözlemlemiş olduğu bu çalışmada, ‘*yeşil yakalı*’ işlerden de söz etmiş, sürdürülebilir nitelikteki ürün ve hizmetlerin yaygın hale gelmesiyle beraber bu tarz işlerde de artışlar olduğunu ifade etmiştir (Üner, 2017: 17).

1.3.2. Yeşil işlerin Özellikleri ve sınıflandırılması

Yeşil işler genel olarak; çeşitli yeşil hizmetlerin ve ürünlerin üretiminin yapılması ve bunların dışarı sunulacak hale getirilmesiyle alakalı veya yeşil ekonominin farklı düzeydeki ekonomik faaliyetleriyle direkt bağlantılı işler şeklinde tanımlanabilir. Yeşil işlerin çevresel sürdürülebilirliği sağlamak, çevreyi koruyucu önlemler almak ve çevresel iyileştirmeleri gerçekleştirmek gibi çeşitli konularla ilişkisinin bulunduğu dair ortak bir fikir olmasına rağmen, bu yeşil işlerin esas özelliklerini ifade edebilecek hiçbir ortak fikir oluşmamıştır. En sık geçen alternatif enerji kaynakları, çevre ve koruma durumu, temizliğin dikkate alınması, enerji verimliliğinin önemi gibi enerji ile ilgili konular kaynak olarak ele alınmaktadır (Üner, 2017: 18).

Yeşil işler üç farklı görüşte ele alınmakta olup, bu görüşlerden her biri yeşil işlere ortak bir nokta belirlemek için katkı sağlamaktadır. Bunlar:

- Kuralcı işler-çalışma ortamında iyileşmeler sağlayan, eşit olanaklar sunan, yoksulluğu önleyici yöntemler ortaya çıkaran,

- Sanayisel işler-çeşitli ürün ve hizmetlerin çevreyi geliştirmek için sağlamış oldukları bir takım işler ve yeşil ekonomi faaliyetlerinde bulunmayı sağlamış olan ve
- Mesleki işler-yeşil ekonomik faaliyetlerin ve teknolojik gelişmelerin çeşitli mesleklere olan talebi ve iş ihtiyaçlarını doğuran işlerdir (Üner, 2017: 18).

Yeşil işler daha çok sanayi, hizmetler, yönetsel alanlar veya tarım gibi farklı ortamlarda faaliyet gösterirken, en çok çevreye faydalı olan sonuçlara sahip sanayilerdeki istihdam konularına önem vermektedir. Söz konusu bu yararlar diğer konularla bağlantılı olarak epeyce geniş bir açıdan tanımlanmış bulunmaktadır; birtakım kaynaklar biyoyakıt enerji türünü dahil etmeyen, bir takım kaynaklar ise biyoyakıt enerjiyi kaynak olarak kabul eden yenilenebilir enerji alanına imkan sağlamış, bazıları ise düşük karbonlu üretimle birlikte enerji verimliliğine önem vermiş ve istihdam alanındaki hizmetleri de dikkate alarak istihdama odaklanmış bulunmaktadır (Üner, 2017: 19).

İnsan onuruna yakışır işler yürüten pek çok meslek ve iş grubu, birtakım riskli ve zararlı durumları azaltacak ve çevrenin korunmasını sağlayacak etkinlikler yapmalarına karşın yeşil işler içerisinde ele alınmamaktadırlar. Buna örnek olarak Uluslararası Çalışma Örgütü, bazı teknolojik ürünlerin tehlikeli olan bazı kaynaklarla temasta bulunmasının ihtimal dahilinde olması geri dönüşüm meselesini, gerekli koşulları karşılayamaması nedeniyle güvenli saymaması, gerekli güvenli koşullar sağlansa bile çevre dostu niteliklerini barındıran işlerin insan onuruna yakışır işler olması gerektiğini belirterek yeşil iş sınıfına almamaktadır (Üner, 2017: 19).

Yeşil iş kavramı aslında yeşil bir etkinlikle kurulan ilişki neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bunun ötesinde bir ürün ve hizmetin esas hedefi beklenenden bir adım öteye geçmek durumu olabilir. Örnek vermek gerekirse eldeki klima ünitesini yeni bir klima ünitesiyle değiştirmek isteyen bir tüketicinin hedefinden bahsedelim. Birinci hedefi ortamı ferahlatmaktır. İkinci esas hedef noktası ise yeni klima ünitesinden sağlanan verimin zamanla aylık faturalarda düşüşü sağlayacak olmasıdır. Bu noktadan yeşil

işle alakalı çıkarılacak sonuç enerji verimliliğindeki artışla beraber enerji kullanımının azalması ve karbon salınımının en az düzeye düşmesidir. Tüm bu noktalardan hareketle yeni klimayı kuracak veya teknik servisliğini yapacak kişilerde işle alakalı üretim sürecinin bir parçası olarak yeşil bir işin içerisinde görülmektedirler (Üner, 2017: 19).

1.3.3. Yeşil İşlerin Amacı ve Önemi

Günümüzde işsizlik sadece Türkiye ekonomisinin değil küreselleşmenin etkisiyle bütün ülkelerin ortak sosyal ve makroekonomik sorunu haline gelmiştir. Bu küreselleşme durumu yalnızca dünyamızda işlerin yapısında değişiklik yaratmayıp aynı zamanda yapılaş biçimlerinde de değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Eski zamanlara bakıldığında çevrenin ne kadar bilinçsiz kullanıldığı, geçmişteki tarım ve sanayi toplumlarından günümüze doğru gelene kadar dikkati çekmiştir. Geçmiş olduğumuz yüzyılın son çeyrek döneminden başlayarak, gelecek olan nesillerin kendine yeterek ihtiyaçlarını karşılama durumunu riske sokacak bir şey yapmadan, bugünün mevcut ihtiyaçlarını karşılama ideali üzerine çalışan kalkınma modeli giderek yaygın hale gelmektedir (Üner, 2017: 25).

Gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde, toplumları fakir hayattan kurtarma ve insan onuruna yakışır işler onlara sağlama ihtiyacının yeşil ekonomiye ve sürdürülebilir bir kalkınma modeline geçişte ne kadar dikkat edilmesi gereken, ne kadar önemli ve vazgeçilmez konular olduğunun özenle üstünde durmak gerekmektedir. Doğru bir yeşil ekonomi politikasının oluşması ile birlikte birçok sayıda insan onuruna yakışır iyi işler sağlanabilecek, fakirlik durumu ortadan kalkabilecek ve sosyal manada bu konuların daha çok desteklenmesinin önü açılabileceği söylenmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmanın temel kısmı olan istihdam noktasında yeşil işlerin önünün açılması çok önemlidir (Üner, 2017: 25).

Yeşil işlerin önemli hale gelmesiyle birlikte ekonomide bir takım yeni mesleklerin ortaya çıkması sağlanmaya çalışılacak ve bu mesleklerin yenileriyle değişim durumu söz konusu olacaktır. Yapılan bu türden uygulamaların desteğiyle beraber pek çok farklı sektörün istihdamında

artışlar yaşanacak, yeni ve değişik iş alanlarının çekiciliği artmış olacaktır. (Üner, 2017: 25).

Günümüz koşullarında önemi ve değeri gittikçe artmakta olan yeşil ekonomi; ekonomik kalkınma, inovasyon çalışması ve yetenek isteyen yeşil iş alanlarının belirlenmesini göstermekte olup, temiz teknoloji gibi alanların yaygın hale gelmesi ve yatırımların bu yöne kaymasıyla birlikte sektörel bir değişim gereksinimini oluşturan konular olarak yer almışlardır. Dünyamızda ülkelerin artık sürdürülebilir bir ekonomik yapıyla beraber düşük karbon salınımına yönelmesiyle, yeşil yakalı mesleklerin önemli hale geleceği ve bu tür mesleklerin önünün açılmasıyla birlikte ülkelerinde gelişimini sürdüreceği iddia edilmektedir. Sonuç olarak ekonomide gerçekleşen her dönüşüm durumu yeni iş olanaklarının oluşmasına ve işsizlikle ilgili sorunların çözüme kavuşma aşamasında ilerleme kaydedilmesini sağlamış olacaktır (Üner, 2017: 25-26).

1.3.4. Yeşil İşlerin İstihdam Üzerindeki Potansiyel etkileri

Yeşil ekonomi, sektörlerin kendi işlerin yaşayabilecekleri çeşitli kazançlar ve kayıpların yanı sıra ülkenin içinde yapılan üretim ve istihdam koşullarında da değişiklikler meydana getirecektir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve diğer kuruluşlar, yeşil ekonominin yaratmış olduğu yeşil işlerin istihdam noktasında etkide bulunabileceği fikrinde bulunmuşlardır. Bir takım koşullar oluştuğunda, bazı durumlarda ek kaynaklar yaratılması sağlanabilir veya çevreye zararı dokunan bazı ürünler elenebilir. Örnek olarak ambalaj malzemelerinin kullanımından vazgeçilmesi veya tamamen yasaklanması olabilir. Bir başka hususta birçok yeni yeşil fikirlerle, çeşitli çalışma becerilerinin sağlanmasıyla, yeni çalışma yöntemleriyle yeşil işlerin yeniden düzenleme yoluna gidilebilir. Son olarak bazı yeşil iş kapsamındaki işlerde çalışma alanlarında yer değişikliği olabilir. Fosil yakıt kullanımı yerine yenilenebilir kaynaklara yönelim gösterilmesi buna en güzel örneği oluşturur (Özsoy, 2016: 51-59).

1.4. Yeşil Büyüme ve Makro Ekonomik Etkileri

Sürdürülebilir kalkınma geneli kapsayan, varılması gereken bir hedef nokta iken yeşil büyüme bu hedeflenen noktaya varılması için gereken bir araç olarak öneme sahiptir. Bu yeşil büyüme kavramı sürdürülebilir kalkınmanın yerine geçecek olan bir kavram değil onun doğru bir şekilde işlenmesini sağlayan bir tamamlayıcısı olduğu düşüncesine bağlıdır (Yılmaz, 2014: 9).

Yeşil büyüme anlayışı doğrultusunda çevreye yönelik bir takım yatırım planları söz konusu olup ön plana çıkarılarak ekonomik anlamda kalkınmanın sağlanması amaçlanmakta ve böylelikle sürdürülebilirlik özendirilmeye çalışılmaktadır. Yeşil büyümenin oluşturulması için lazım olan strateji ve politika araçlarında, her ülke kendine göre şartlarına ve gelişmişlik seviyelerine göre değişiklik yaşayacaktır. Bu sebeple, ülkelerin sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi hedefi doğrultusunda özgün bir yeşil büyüme tanımı meydana getirmesi söz konusu olabilecektir (Yılmaz, 2014: 9).

1.4.1 Yeşil Büyüme ve Yeşil İşlerin Büyümeye de Rolü

Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ilkeler geniş bir çevrede kabullenilmiş görünse de yeni ve ek araçların geliştirilme gereksinimi, bütün ülkeleri yeni kalkınma anlayışlarına yönelik bir takım çalışmalara yönlendirmiştir. Yakın zamanlarda yapılan çalışmalarda küresel ekonomik kriz dönemlerinde ülkelerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik yaptığı çalışmaların gerekli düzeyde olmadığı anlaşılmıştır. Çevresel meseleleri öncelikli gören anlayışların yerini çevresel meseleleri arka planda tutmayan ekonomide büyüme ve istikrarı gerçekleştiren ve sosyal manada adaleti önemli gören yeni anlayışlar gündemde yer almıştır. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma amacına varmak için hazırda bulunan çalışmalara hız sağlayacağı düşünülen ve çok fazla gündemde yer alan kavramlardan biri yeşil büyüme kavramıdır (Yılmaz, 2014: 8).

Yeşil büyümenin kavram olarak temel noktası ekonomi ile çevrenin birbirlerinden ayrı bir parça olarak düşünülmesinin mümkün olmayacağı fikrine dayanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma politikaları her ne ölçüde

biyolojik çeşitliliği, doğal kaynakları korumakla beraber büyümeyi hedeflese de, çevre yeşil büyüme anlayışında gelecek zamandaki büyümenin kaynağı olarak görülmektedir. Yeşil büyüme anlayışı, temelde bir yandan çevresel meydana gelen sorunların giderilmesini ve sürdürülebilir kullanım noktasında doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlarken, diğer yandan yeni ekonomik anlamda gelişme noktaları ve iş olanakları meydana getirerek kalkınmanın sürmesini hedeflemektedir (Yılmaz, 2014: 9).

1.4.2. Yeşil ekonominin İstihdama Etkileri

Yeşil ekonomik etkinliklerle ekonomik kalkınmanın sağlanmak istenmesiyle birlikte yeni iş kollarına, yeni donanımlara, yeni teknolojilere ve en önemlisi yeni altyapıların oluşturulmasına yatırım yapılması zorunluluk haline gelmiştir. Bu türden yatırımlar ile beraber yeşil ekonomik düzene geçişin teşvik edilmesi gerçekleştirmek istenirken aynı zamanda yeşil işler olarak adlandırılan yeni iş kollarının da ortaya çıkması sağlanmış olacaktır. Sonuç olarak yeşil büyüme diye isimlendirilecek bu olay gelir ve istihdam da yükselişi sağlarken, yoksulluğu düşürmeye dayalı olarak geniş kapsamlı tüketim ve üretim durumlarını tahmin ederek uzun vadede ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi sonucunda ekosistem ve sürdürülebilirliğe zararı dokunmayan bir duruma gelmesini hedeflemektedir (Günaydın, 2015: 509).

Yeşil ekonomiye geçiş aşamasında çevreye dayalı mal ve hizmet üretiminin yaygın hale gelmesi ve pek çok yeşile dayalı sektörün geleneksel anlamda fosil yakıt tabanlı üretimi hedefleyen sanayilere göre emeği daha yoğun bir şekilde kullanmış olması gibi sebeplere bağlı olarak ilave istihdam yaratılması ön görülmektedir (Yılmaz, 2014: 12).

Çevreye çeşitli faydaları olan uygulamalara örnek verilecek olursa yenilenebilir enerji alanında önemli gelişmelerin olması sonucunda ek istihdam yaratacağı düşüncesi pek çok araştırmacının ortaya çıkardığı bir neticedir. Başka yönden bakılacak olursa, çevreye faydalı büyüme araçlarının daha yaygın hale gelmesi ile beraber günümüz dünyasında işlerin pek çoğu vakti gelince yeşil iş olarak değişikliğe uğrayacaktır. Bir takım işler yeni sektörler olarak iş gücü piyasasında güç sahibi olacak, bazı işlerse

yeni becerileri bünyelerine katarak kendini geliştirip tekrardan yaratılacak, bazısı da iş gücü piyasasında zamanla yok olacaktır (Yılmaz, 2014: 12-13).

Kısaca, çevreye dost olarak söyleyebileceğimiz yeşil işler, fakirliğin az düzeye indirilmesinin, işsizlikle başa çıkılmasının ve sürdürülebilir kalkınma anlayışının en önemli kısımlarından biri olarak ifade edilmekte ve bu işlerin ülkelerdeki yeşil büyüme aşamalarında önemli görevlerde yer alabileceği fikri değerlendirmeye alınmıştır. Bu sebeple, ülkelerin her biri kendi şartlarına göre biçimlendirerek uygulanabilir noktaya getirdiği yeşil iş stratejileriyle çevre ve istihdam politikalarının beraber değerlendirilmesine ihtiyaç duymaktadır (Yılmaz, 2014: 13).

Yeşil işler noktasında Türkiye'nin de adım atması gereken çok önemli noktalar vardır. Yeşil ekonomi doğrultusunda yapılan yatırımlar sonucu yeni teknolojilerin, yeni altyapıların oluşturulması noktasında Türkiye dünya da meydana gelen gelişmelere ayak uydurmalı kendisi de yeşile dayalı yeni sektörlerin ortaya çıkması adına gereken zorunlu adımları atmalıdır. Yenilenemeyen kaynakların aksine yeşil ekonomiyle birlikte doğa dostu yenilenebilir pek çok kaynak ortaya çıkacak buda Türkiye'de hem yeni iş kollarının ortaya çıkmasına hemde istihdamın artmasına katkı sağlayacaktır. Bu sayede ekonomik kalkınma sağlanırken çevreden de taviz verilmemiş olacaktır.

1.4.3. Yeşil Büyümenin İşgücüne Etkileri

Günümüzde ekonomide özellikle temel sektörlerde yer alan işlerin daha yeşil hale gelmesiyle beraber başka sektörlerde de etkilenmeler olacaktır. Başka bir deyişle şu andaki bir takım sektörlerin çevreye daha hassas davranmasıyla, mevcut bu sektörlerdeki istihdam artışının haricinde bu sektörlerle bağlantılı olan başka alanlarda da yeşil işlerin oluşturulması olanağı sağlanacaktır. Buna örnek vermek gerekirse; fosil ağırlıklı yakıtların kullanımının yoğun olduğu enerji sektörü alanında temiz enerjinin yaygın hale getirilmesi, bu sektörlerin çevreye daha duyarlı hale gelmiş olmasıyla birlikte bu sektörlerle bağlantılı diğer sektörlerde de olumlu yönde gelişmeler yaşanacaktır (Yılmaz, 2014: 20).

Sektörel olarak enerji sektöründe bizzat oluşturulan yeşil istihdama ilave olarak, doğaya zararı olmayan temiz enerji sektöründe kullanılan ulaşım araçlarının üzerinde çalışmalar yürüten veya bu araçlar vasıtasıyla işlerini yapma fırsatı olan pek çok insanda dolaylı olarak ta olsa yeşil istihdamın içinde bulunmaya başlamış olacaktır. Yeşil işleri sadece doğrudan işler olarak düşünmemek gerekir, bunun sebebiyse yeşil işler doğrudan olduğu kadar dolaylı işler vasıtasıyla da istihdama etki etmiş olmaktadır. Yani kısacası yeşil işler hem doğrudan hem de dolaylı olarak yeşil istihdama katkıda bulunmaktadır (Yılmaz, 2014: 20-21).

1.5. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi

Yeşil ekonomi kavramı son zamanlarda uluslararası alanda büyük ilgi odağı haline gelmiş olsa da, yeşil ekonomi anlamında politikalar, özellikle ekolojik, ekonomi ve çevre alanlarında akademisyenler ve ekonomistler arasında uzun bir zamandır tartışılmalan ve araştırılan bir konudur. Yeşil ekonomi terim olarak ilk defa bir grup ileri düzeydeki çevre ekonomisti tarafından 1989 yılında “*Yeşil Ekonomi Taslağı*” adlı raporun yayınlanması ile ele alınan bir konudur (Gerşil & Kalfaoğlu: 1212).

Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin yaşamını tehlikeye atmadan günümüzün doğal kaynaklarını etkili ve verimli kullanmaya önem veren bir iktisadi anlayıştır. Sanayi devrimi gibi eski dönemlerde her ne kadar büyüme ön planda tutulup çevre geri planda kalsa da kirliliğin artmasıyla beraber çevrenin önemli olduğu ve doğal yaşamında kirlenerek insan yaşamını tehdit eder hale geldiğı ortaya çıkmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma kavramıyla beraber, her ne kadar büyüme önemli olsa da çevre ile büyümenin birlikte ele alınması gerektiğı bu sayede doğal kaynakların ve çevrenin daha verimli ve dikkatli kullanılacağı, ekonomik katkının yanı sıra çevresel ve sosyal katkılarında beraber ele alınıp dünyamızın geleceğine temiz bir çevre ve ekosistem yaratılacağı düşünülmektedir.

Yeşil ekonomi ise sürdürülebilir kalkınmayı ikame eden bir kavram olarak ele alınmamalıdır. Çünkü yeşil ekonomi sürdürülebilir kalkınmanın yerine geçen bir kavram olmayıp onun tamamlayıcısı durumundadır. Yeşil

ekonomi, çevresel düzeydeki riskleri ve ekolojik kısıtlılıkları azaltmayı, sosyal refah ve etkinliğin artırılmasını hedefleyen bir anlayışı ifade etmektedir. Bu noktada yeşil ekonomi açısından sosyal sorumluluk, düşük karbon salınımı ve kaynakların etkin kullanımı gibi kavramlar hedeflenen noktaya varmak için büyük bir öneme sahiptir. Sonuç olarak yeşil ekonomi sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla onun tamamlayıcı rolünde olan yani sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için çeşitli politikalarla istenilen sürdürülebilir kalkınma anlayışını gerçekleştirmeye çalışan bir kavramdır.

1.5.1. Yeşil Ekonomi Düşüncesinin Temel Dayanağı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma kavramı “*sustainable development*” kavramı “*sürdürülebilir gelişme*” biçiminde ifade edilmektedir. Başka bir kaynak Kent Terimleri Sözlüğün de ise doğal kaynakların ve çevresel anlamdaki değerlerin bilinçsiz ve savurgan bir şekilde kullanılmasına yol açmayacak bir takım faaliyetlerin yapılması gerekir şeklinde ifade edilmektedir. Bugün ve gelecek kuşakların geleceklerinde tehlike doğurmayacak bir şekilde çeşitli yararlı durumlar ve hakları konusundaki durumları da dikkate alarak kaynakların doğru kullanılması ilkesinden taviz vermemek gerekir. Buda ekonomik manada gelişmelerin sağlanması doğrultusunda birçok hedefi olan çevreci dünya görüşünü ifade etmektedir (Bozlağan , 2010: 1012).

Sanayi devrimi döneminde gerek üretimde gerekse dünya nüfusunda hızlı bir yükseliş meydana gelmiş bu durum çevresel ve doğal kaynaklar üstünde bir baskıyı ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda oluşan çevresel sorunlar 1970'lere kadar göz ardı edilmiştir. Mevcut doğal kaynakların sınırsız bir düzeyde olduğunu varsayan klasik düşünce, bir süre boyunca çevresel sorunları hiç dikkate almamış ve ekonomik büyüme hedefine odaklanmıştır. İkinci dünya savaşından sonraki döneme gelindiğinde bu sefer keynesyen iktisatçılar öncelikli olarak enflasyonun kontrol altında tutulması, kalkınmanın hızlı bir şekilde sağlanması ve işsizliği önleyici bir şeyler yapılması gibi amaçlar oluşturmuşlardır. 1970'li yıllara gelinene kadar öncelik ekonomik büyüme ve kalkınmada olmuştur. Bu büyüme ve

kalkınma sonucu oluşan kirlilik ise kirliliğin oluştuktan sonra temizlenmesi yöntemiyle giderilmeye çalışılmıştır. Bu durumda ilk olarak ekonomik büyüme ve kalkınma önemsenmiş, çevre sorunlarının nasıl bir yöntemle ortadan kalkacağı ise sürekli ertelenmiştir (Yalçın, 2016: 751).

İkinci dünya savaşından başlayarak 1980'lere kadar dünyada mal ve hizmet üretiminde bir artış görülmüştür. Fakat aynı zamanda bu dönemde yoksullukta artış yaşanmıştır. Diğer başka etkileri de ormanların tahrip edilmesi söz konusu olmuş, biyolojik çeşitlilikte azalma görülmüş, küresel ısınma gibi problemler ortaya çıkmış, doğal kaynakların ise kendi kendini yenileme sınırının aşılması gibi sorunların meydana gelmesi ile birlikte üretim artışıyla bu sorunların ortaya çıkmasının aynı döneme denk geldiği görülmüştür (Yalçın, 2016: 751).

Ekonomi ile doğal çevrenin karşılıklı bağımlılığını ortaya koyan çalışma 1972 yılında Roma kulübü tarafından oluşturulan '*Büyümenin Sınırları*' raporudur. Bu raporda ekonomi ile doğal çevrenin bağımlılığının kalkınma politikalarında üzerinde durulması vurgulanmıştır (Yalçın, 2016: 751).

1972 yılında ise Stocholm de toplanmış olan Birleşmiş Milletler Çevre konferansında ekonomik faaliyetler ve bu faaliyetler sonucu ortaya çıkan çevre soruları ilk defa ele alınmıştır. Bu konferansta kabul edilmiş olan İnsani Çevre Bildirgesinde, doğal kaynakların kullanım düzeyinde nesiller arası adaleti dikkate alan, çevrenin taşıma düzeyine odaklanan, ekonomik ve sosyal alanda yaşanan kalkınmanın çevre ile ilişkisini oluşturan bu ilkeler, sürdürülebilirlik düşüncesinin esas kısımlarını ilk kez meydana getirmiştir (Yalçın, 2016: 751-752).

Tüm bu yaşananlar neticesinde sürdürülebilir kalkınma kavramsal olarak ilk defa Birleşmiş Milletler Çevre Programı kapsamında oluşturulan '*Dünya Koruma Stratejisi*' raporunda gelecek nesiller adına doğal kaynak türlerini korumak olarak ifade edilmiştir. Bir süre sonra sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1987 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından oluşturulan '*Ortak Geleceğimiz*' adlı raporla geniş bir kavram haline gelmiş, çok sık bir şekilde kullanılabilen bir kavram olmuştur. Söz konusu bu raporda sürdürülebilir kalkınma gelecek nesillerin kendilerinin ihtiyaç düzeyinin karşılanmasından taviz vermeksizin

günümüzün ihtiyaçlarının karşılanması olarak ifade edilmiştir (Yalçın, 2016: 752).

Brundland raporunda ise sürdürülebilir kalkınmanın kavram olarak ortaya çıkarılan vizyonu, kendi içinde ekonomik büyümeyi bir zorunluluk olarak kabul eden ve büyümeyi azami seviyelerde tutmayı hedefleyen politikalara dönük bir istek olarak ifade edilebilir. Tüm bunların yanı sıra, doğal kaynak mevcudunun gelecek nesillerin ihtiyacına da hizmet edebilmesi, fakir bölgelerin mevcut durumlarının sıkıntılı hale sokulmaması, sürdürülebilir kalkınma kavramının başka iki mühim özelliği olarak ifade edilebilir. Sürdürülebilir olarak kalkınma, kalkınmaya şu zamana kadar olan kalkınma tanımlarından farklı bir bakış açısı getirmiş, büyümenin kalite durumunun miktarı kadar önemli olması gerektiğini ifade etmiştir. Tarihler 1992'yi gösterdiğinde yeryüzü zirvesi olarak ta ifade edilen Rio Konferansıyla beraber, kapsam olarak sürdürülebilir kalkınma kavramı bayağı bir geniş kavram halini almış, bu kavram pek çok çalışma ortamlarında kendine yer bulmuştur (Yalçın, 2016: 752).

Birleşmiş Milletler 1992 yılında gerçekleşen Rio Konferansında Sürdürülebilir Kalkınmayı 21 yüzyılın ortak hedef noktası olarak esas almış ve bu ortak amaca varmak için çevre ve kalkınma gibi çeşitli sorunlara dayalı olarak bir takım ilkeleri ve alanları meydana getiren bir eylem planı hazırlanmıştır. Bu eylem planı Birleşmiş Milletler tarafından bir dönüm noktası olarak düşünülmüş ve onaylanmış, küresel çapta uzlaşının ve verilen vaatlerin bir yansıması sayılan bu eylem planı Gündem 21 olarak adlandırılmıştır (Yalçın, 2016: 752).

Bu eylem planı ekosistemlerde yaşanmakta olan kötüleşme durumuna dikkat çekerken, diğer yandan artış yaşanan fakirlik cahillik ve açlık gibi durumlarında üzerinde önemle durmuş, hayat kalitesinde iyileşmelerin yaşanması ve ekosistemlerin korunmasının sağlanması için küresel çapta işbirliğinin önemine değinerek, günümüz dünyasını bu yüzyılın tehlike durumlarına karşı hazır hale getirmeyi hedeflemiştir. Bu eylem planındaki esas durum, teknik araç gereçlerin belirlenmiş olması, merkezi ve yerel yönetimlere yönelik ilişkinin yerinden yönetimlere yönelik güçlendirilmiş olması, çeşitli programlar oluşturabilmek için finansal kaynaklar sağlanması

ve ayrıca vatandaş ve devletin dışındaki kuruluşların katılması üstüne kurulmuştur (Yalçın, 2016: 752).

Bu sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ilk kez ortaya çıkışından itibaren belli bir süre geçtikten sonra genel olarak kabul görmeye başlamış olsa da günümüzde günlük politikalara yansımalarının olduğunu söylemek oldukça güçtür. Birleşmiş Milletlerin 2012 tarihli Küresel Sürdürülebilir raporunda şunları ifade edilmiştir. Dünyada sürdürülebilir kalkınma noktasında bazı ilerlemeler söz konusu olsa da tam anlamıyla bu yola hala girilemediğinin altını çizerek, Adil toplumsal yapı, büyümeyi gerçekleştiren ekonomi, sürdürülebilir bir gezegen olarak adlandırdığı üçlü amacın sağlanabilmesi için küresel tarzdaki politikalar ve ekonomilerde önemli anlamda değişiklik durumlarının olması gerektiğini ifade etmişlerdir (Yalçın, 2016: 753).

Dünya gündemine sürdürülebilir kalkınma anlayışının tam anlamıyla yerleşmemesinin dışında son senelerde yaşanmakta olan çeşitli ekstrem tarzdaki iklim olaylarının çok fazla yaşanıyor olması ve 2008-2009 yılları arasında yaşanan küresel anlamdaki ekonomik kriz neticesinde serbest piyasalara olan güven durumunun gittikçe azalmış olması, alanında uzman akademisyen ve siyasetçileri çeşitli arayışlara sürüklemiştir. Bu durumda yeşil ekonomi kavramsal olarak 2008-2009 küresel anlamda yaşanan ekonomik krizin sonrasında dünya gündeminde daha fazla yer almıştır (Yalçın, 2016: 753).

1.5.2. Yeşil Ekonomi ve Yeşil Yeni Düzen

Hakim iktisat ideolojilerine eleştirel bir yaklaşım yeşil ekonomiyle birlikte gelmiştir. Bu yaklaşım 1970’li yıllarda ortaya çıkmış olan yeşil siyasi düşünce anlayışının ekonomik kanadını yaratmakla beraber, aslında Birleşmiş Milletler tarafından 2009-2011 yılları arasında yayınlanmış olan çevre programıyla beraber yeni bir içerik olarak iyi bir anlam oluşturmuştur. Buna örnek olarak 2011 yılındaki Birleşmiş Milletlerin Çevre Programı raporuna göre yeşil ekonomi kavramının tanımı, toplumsal eşitlik ve toplumsal refahı gerçekleştirirken ekonomik kısıtlıkları ve çeşitli çevresel risk durumlarını önemli ölçüde azaltan model olarak yapılmıştır. Yapılan bu

tanıma ilave olarak, az karbonlu çeşitli kaynakları etkili bir biçimde kullanabilen, toplumsal anlamda bütünü kapsayan böyle bir sistemsel yapıda istihdam düzeyi ve gelirden olması beklenen artışı, emisyon oranı ve kirlilik düzeyini düşüren, kaynak ve enerjide etkili bir durumda olan, ekosistem anlamında hizmet türlerinde yaşanacak kayıpların önüne geçecek özel sektör ve kamuda gerçekleşen yatırımlarla gerçekleştirilecektir. Böyle bir ifade kullanılarak yeşil ekonomik sistemde gerek maliye politikalarına ve gerekse devletin önemine vurgu yapılmıştır (Yalçın, 2016: 753).

Yeşil ekonomi konusunda farklı yazarlar ve farklı tanımlar kullanmıştır. Bunlardan Cato'ya göre yeşil ekonomi, içselleştirilmiş bir sosyal adaletin olması gerektiğini, yeşil politika alanında çalışanların ve çevre eylemcilerinin gereksinimleri dolayısıyla temelden başlamış bir anlayış olması sebebiyle geçerli olan ekonomik örnekten farklılık göstermektedir. Lawson'a göre ise yeşil ekonomiye üç esas kısımdan bakılması gerekir; sonlu yapıdaki uzayda sonsuz şekilde büyümek olanaksızdır, sonlu durumdaki kaynaklardan sonsuza dek yararlanmak olanaksızdır, ekosistem ve ekonomide bütün şeyler birbirine bağlı durumdadır. Bu durumda ekonomi bu gibi ön koşullara bağlı kılınmış olduğunda insani faaliyetler doğa ile uyum içerisinde yer alacaktır (Yalçın, 2016: 753).

Ekonomik anlamda yaşanan büyüme ile çevresel sürdürülebilirlik arasında önemli bir ilişki oluşturan yeşil ekonomi düşüncesinin esas hedefi, yatırım alanlarındaki artışlar ve ekonomik anlamda yaşanan büyüme ile beraber sosyal bütünleşme ve çevre alanlarındaki kalite durumu mevzusunda artışların gerçekleştirilebilmesidir. Hedeflenen bu yeşil ekonomi fikri ile beraber denetimsiz ekonomik büyümenin sebep olduğu, bir birimde alınan kararların diğer birimi olumsuz etkilemiş olması durumu ve bunun sonucu olarak çevresel problemler arasındaki ilişkisel durumun düzeltilmiş olması, ayrıca tamamen ortalıktan kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu duruma ilave olarak, ekonomik büyümenin ölçülmesinde kabul edilecek göstergelerden gayri safi milli hasıla göstergesinin hesaplanma aşamasında bazı düzenlenme değişikliklerine başvurulması gerektiği söylenmektedir. Başka bir konuda doğal kaynak türlerinin tükenmeyle karşı karşıya kalması, ekosistemde görülen bazı

bozulma durumları gibi olumsuz etkilerin, başka bir deyişle yıpranma durumlarının büyümenin hesaplanma aşamasına eklenmiş olması gerekir (Yalçın, 2016: 754).

Yeşil ekonomi düşüncesinin dikkate aldığı esas sorun alanlarından bir diğeri de, ekonomik faaliyet türlerinin doğal yaşam üzerinde ne gibi bir etki meydana getirdiği sorusuna cevap aranmasıdır. Sonuç olarak, bir birim milli gelir oluşturabilmek için kullanmış olduğumuz doğal kaynak zamanla miktar olarak nasıl bir düzeyde devam edecektir? Yeşil ekonomiye yönelik ilgi alanlarından bir diğerini doğal kaynaklarla ilgili meydana gelen temel sorunlara çözüm yolları bulmak sağlayacaktır (Yalçın, 2016: 754).

Yeşil ekonomiye dönüş aşamasında tekrardan değerlendirilmesi gereken gelir dağılımı ve kalkınma gibi göstergeler sebebiyle çevre ve doğayı esas alacak yeni ölçme politikalarına gereksinim vardır. Ekonomik etkinlikler ile doğal kaynaklar arasında uyumlu bir denge oluşturulursa, esas ortak göstergelerle tamamen yeni bir makroekonomik kapsayıcı çerçeve yaratılabilir. Farkına varıldığı üzere, yeşil ekonomi düşüncesinin dikkate aldığı esas sorunlardan biride, ekonomik etkinliklerin çevrede meydana getirdiği etkilerini sahici bir şekilde ortaya koyan yeni milli gelir ölçüm politikalarının iyileştirilmesidir (Yalçın, 2016: 755).

Yeşil ekonomiye geçiş aşamasında önem verilmesi gerekli olan üç esas gösterge grubu vardır. Bunlardan ilki, yeşil ekonominin esas sektörlerinde istihdam, üretim ve yatırım grubu oluşturmalarıdır. Bu kısımda, başta atık anlamında dönüşüm ve yenilenebilir enerji gibi önemli sektörlerin üretim durumu, yatırım ve istihdamdaki miktarları yeşil ekonomiye geçiş sürecinin dikkati çeken bir göstergesi olarak görülmektedir. İkincisi, çevresel meydana gelen kötü durumlar ile ekonomik büyümenin birbirinden ayrı iki kısma ne derece bölündüğünün ölçüldüğü gruptur. Bu doğrultuda örnek verecek olursak, üretim yapılırken kullanılmış olan enerjinin ne gibi kaynaklardan elde edildiği, ekonomik yapıda enerjinin ne derece yoğun kullanıldığı ve planlaması yapılan atık dönüşüm sektörünün ne derece organize edilebildiği yeşil ekonomiye geçiş aşamasında en önemli göstergeler olarak kabul edilmektedir. Üçüncüsü ise, fakirlik, ekonomik alanda refah ve doğal kaynaklar gibi alanların yenilenebilirlik durumlarının

beraber ölçülmesini oluşturmaktadır. Gayri safi milli hasıla gibi ölçüm yöntemlerinde ise çevresel kirlilik dikkate almamaktadır. Bundan dolayı, insani refah düzeyini, çevresel yıpranmalar ve doğal kaynakların yenilenebilirlik durumu ile bağlantılı hale getirecek yeni tarzdaki ölçüm yöntemler, yeşil ekonomi düşünce anlayışına geçiş aşamasının esas noktalarından birini hazırlamaktadır (Yalçın, 2016: 755).

Yeşil ekonominin önemli bir diğer tartışma konusu ise, yeşil ekonomi düşüncesinin sürdürülebilir kalkınma anlayışına bir alternatif olma noktasına gelip gelemeyeceği konusudur. Sürdürülebilir kalkınma anlayışı klasik kalkınma düşüncesine alternatif olarak sunulmuş bir kalkınma modelidir. Sadece ekonomik kısma bağlı kalınmayıp, günümüzün gerektirdiği sosyal ve çevresel kısımlara da yer verilmiştir. Bu boyutuyla sürdürülebilir kalkınma düşüncesi, refah artışını dikkate almasının yanı sıra gelir adaletsizliğini de bitirmeye çalışmış, çevrenin ekonomik etkinliklerinin esas alınması ve kamusal etkinliklere vatandaşların katılımının yükselmesi gibi kısımları içerisinde bulunduran çok katmanlı bir kalkınma anlayışıdır (Yalçın, 2016: 755).

Bu noktadan bakıldığında, yeşil ekonomi düşünce anlayışını sürdürülebilir kalkınmaya alternatif bir nokta olarak düşünmenin tersine, sürdürülebilir tarzda bir dünya sistemine varma noktasında gerekli olacak araçları belirleyen aynı zamanda kamu ve özel sektörün kendi üstlerine düşen görevleri belirleyen, bunların ardından sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınma anlayışını hem gündelik yaşamda hem de bir takım politikalar noktasında daha etkin yapacak yeni bir iktisadi anlayış olarak düşünme imkanı bulunmaktadır (Yalçın, 2016: 755-756).

Yeşil ekonomi, 2008-2009 yılları arasında yaşanan krizin ardından ülkelerin bir anda içinde yer aldığı siyasal, ekonomik, ekolojik krizden kurtulmanın en önemli iktisadi politika kısımlarından biri olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Mevcut olan krize çözüm yolu olarak ortaya konulan yeşil ekonomi anlayışının ülkelerin ekonomik yapılarına girmesi için yeni bir iktisadi anlayış olarak ‘‘Yeşil Yeni Düzen’’ düşüncesi oluşmuştur (Yalçın, 2016: 756).

Yeşil yeniden düzen küresel anlamda ekonomilerin yeşil hale gelmesini sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından Ekim 2008’de ‘*Küresel Yeşil Yeni Düzen*’ adlı bir program faaliyete geçmiştir. Bu yeşil yeni düzen ekonominin yeşil hale gelmesini esas almıştır. Bu noktada insan, doğa ve ekonomik sermaye anlamında yatırımlarda daha iyi kazançlar elde etmek üzere iş ve altyapı koşullarının yeniden yapılandırılmış bir şekil alması süreci ile eş anlı olarak emisyon oranlarında da azalmalar gerçekleştirmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda daha az oranda kaynak kullanımı sağlamak, daha az düzeyde atık miktarı yaratmak ve sosyal eşitsizliği düşürmüş olmak şeklinde yeşil yeni düzenin hedefleri ve tanımı yapılmıştır (Abdıraimov, 2016: 33).

Yeşil yeni düzen, yaşanmış olan ekolojik, ekonomik, toplumsal krizlere birlikte çözüm bulmak hedefiyle oluşturulmuş bir politika gurubudur. Bu noktada çevreyi önemseyen yatırım planları ile beraber ekonominin yavaşlamış olan düzeninin tekrar çalışır hale getirilmesi ve böylece yeni tarzda istihdam fırsatları yaratılması, diğer taraftan çeşitli organizasyonlar aracılığıyla ekonomiyi daha az karbon seviyesine getirmek hedeflenmektedir (Yalçın, 2016: 756)

Yeşil ekonomi amacına varılmak için gerekli olan yeşil yeni düzen anlayışına dönmenin sağlanması noktasında ulusal anlamdaki finans sistemlerinin ve milletlerarası ticaret düzenlerinin çevresel olarak öncelik verdiği noktalara önem vererek bir değişimin olması lazımdır. Bununla beraber, özellikle ulusal seviyedeki ekonomilere ve kırsal kalkınmaya daha çok önem verilmesi şarttır. Çünkü yeşil ekonomiye dönüş ya da başka bir söylemle yeşil yeni düzen ile ülkelerin ekonomik durumlarındaki dönüşüm kısmının imkan dahilinde yerel hala gelmesi demek, emisyon oranının giderek daha az duruma gelmesi ve çevre bakımından kaynaklardan daha etkili yararlanılması demek oluyor. Bu durumda yeşil ekonomi ve onun iktisadi çevresi olarak varsayılan yeşil düzenin yaşama geçirilmesiyle beraber mali nitelikteki politikaların epeyce ciddi bir öneme sahip olduğu görülmüştür (Yalçın, 2016: 757)

1.5.3. Yeşil Ekonomi Politikaları Avantajları ve Dezavantajları

Politika kavramı olarak amaca varma noktasında takip edilen yol anlamına gelmektedir. Bu amaçlar devletlerin varmak istediği genel kuralların hepsini meydana getirmektedir. Şimdiki zamanda kaynakların daha verimli bir şekilde kullanımı ve çevrenin temiz tutulup korunması önemli konulardır. Bu konuları öncelikli gören çevreye karşı hassas çeşitli politikaların istihdamı kötü yönde etkileyeceği düşüncesinden vazgeçilerek, yapılmış olan bu politikaların kalkınmaya destek veren ve yeni birçok istihdam fırsatı yaratan bir alan olacağı fikri kabul görmeye başlamış bulunmaktadır (Tutar vd., 2021: 2892).

Gelinen noktada çevreye karşı hassas olan politikaların ve teknolojik gelişmelerin yaşanması, doğa dostu temiz ve yenilenebilir kaynak kullanımının yaygın hale getirilmesi, istihdam oranında artış yaşanması ve işgücünün çalışma kalitesinin iyi bir noktaya getirilmesi yalnız yeşil ekonomi politikalarının gerçekleştirilmesiyle mümkün olabilmektedir. Yeşil ekonominin çevreye karşı olumlu etkileri; havadaki kir yoğunluğundan ve çevredeki çeşitli faaliyetlerden dolayı yaşanamaz olan şehirler daha yaşanabilir bir noktaya gelmesi ve insanların hayat kalitesinin artmasıdır. Çevreye daha duyarlı ürünler üretilebilir ve teknolojik bir takım gelişmeler yaşanabilir ve bu doğrultuda yeni istihdam kanalları oluşturulabilir. Genel olarak verimlilik yükselir ve doğal kaynaklara olan istek düşer. Bütün bu olumlu taraflarının yanında olumsuz bir takım özellikleri de bulunmaktadır. Bunlar; üretim yapan üreticiler için mevcut olan kirliliği engelleyecek bir takım alınan önlemlerin üretim maliyetini yükseltici bir etkisinin meydana gelmesidir. Bunun sonucunda söz konusu bu maliyetler tüketicilere fiyat farkı olarak gösterilebilir. Sonuç olarak üreticiler maliyetleri en az düzeye indirebilmek için işçi çıkarma yoluna gidecek ve işçilerin dolaylı olarak satın alma güçlerinde azalma olacağından bu durum taleplerinde azalmaya yol açacaktır (Tutar vd., 2021: 2892).

Yeşil ve sürdürülebilir bir ekonomik koşullara geçmek son zamanların en tartışılan konusu olmuştur. Bu noktada Babioli yapmış olduğu çalışmalarla sürdürülebilir kalkınma anlayışına geçiş sürecinde yeşil

ekonominin avantaj ve dezavantajlarını ortaya koymuştur (Kuşat, 2013: 4902).

Yeşil ekonomi yeni ürünlerin sahip olduğu çeşitli özellikler ile bu malların kullanım değerini en yüksek düzeye çıkarır ve çevreye uyumlu ekonomik anlamda mallar ortaya koymaktadır. Orta küçük düzeydeki teknik yardım ve hizmet firmalarını ortaya çıkarır ve yeni ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Genel olarak kaynaklarda verimlilik yükselir, enerji ve başka kaynaklara olan talepte düşüş yaşanır. Bütün kaynaklarda yeni teknolojik gelişmelerin yaşanması ile beraber küresel ve yerel anlamda pek çok ihtiyacın daha uygun koşullarda sağlanması mümkün olabilmektedir. Sürdürülebilirliğin gerçekleştiği şehirlerde yaşam kalitesinde yüksek oranda iyileşmeler yaşanır (Kuşat, 2013: 4902).

Yeşil ekonominin pek çok olumsuz yansımasında olmuştur. Yeşil ekonomi bütün alanlarda yeni teknolojik ürünlerin gelişmesinden dolayı yüksek maliyetleride beraberinde getirecektir. Enerji ve maden gibi çeşitli kaynak alanlarında fiyatlarda yükselmeler olduğu görülür. Çeşitli firmaların ilişkilerinde, ölçülerinde ve ürettikleri pek çok ürünün değerinde azalmalar olduğu görülmektedir. Büyük olasılıkla kişi başına düşen gelirlerde küresel düzeyde azalışların ortaya çıkmasına, tarımsal endüstri ve tarımsal gıda alanlarında yüksek fiyatlara ve ailelerin satın alma güçlerinde azalmalar olduğu ortaya çıkar (Kuşat, 2013: 4902).

Yeşil ekonominin avantaj ve dezavantajları yeşil ekonomiye yönelik politikaları uygularken dikkat edilmesi gereken önemli konulardır. Türkiye de yeşil ekonomiye yönelik yapacağı planlarda avantaj ve dezavantajlarını iyi takip etmeli ve bu doğrultuda gerekli adımları atmalıdır. Bunun nedeni yeşil ekonominin yalnız günümüzde yaşanan problemler doğrultusunda atılan adımlar olmadığı, geleceğimiz adına da çok önemli bir noktada yer aldığına farkına varılmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar yeşil ekonominin dezavantajlarından bahsedilse de yeşil ekonomiden elde edilecek olumlu yansımalar olumsuz durumların çok daha üstünde bir çevre adına kazanç durumu sağlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

YEŞİL EKONOMİ POLİTİKALARI VE DÜNYADAKİ UYGULAMALARI

2.1. Yeşil Yeni Düzenin Unsurları

Yeşil yeni düzen anlayışıyla beraber yeşil ekonomiye dönüşümü sağlamak amacıyla üç temel unsur tavsiye edilmektedir. Bunlar yerel politika girişimleri, uluslararası politika girişimleri ve sektör hedefli mali teşvikler olarak sıralanabilir. Konuşulan bu araçlar yeşil ekonomiye dönüştürme önemli rolü bulunan sektörlerle yapılacak yatırımlar ile çeşitli politika ve düzenlemeleri de içinde barındırmaktadır. Yeşil dünya düzeninde mali açıdan teşvikler birçok gelişmiş ülkelerce teşvikler vasıtasıyla finanse edilmiş durumdadır (Demirtaş, 2017: 120).

2.1.1. Sektör Hedefli Mali Teşvikler

Sektör hedefli mali teşvikler, sürdürülebilir enerji, sürdürülebilir ulaşım, tarım ve tatlı su alanları, enerji etkin binalara yönelik teşvikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu mevcut olan alanlara yapılacak olan teşvikler, karbondioksit salınım oranının azaltılması, yeni istihdam alanlarının oluşturulması, sürdürülebilirlik ve enerji alanında verimliliğin gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. Yeşil dönüşümün sağlanması için yapılmış olan yatırımların, bu yeşil dönüşümün oluşturulmasında önemli rolde olan sektörlerden seçilmesi gereklidir (Demirtaş, 2017: 120).

Yeşil yatırımlar, enerji ve kaynak verimliliği ile doğal sermayeye yönelik yatırımlar olarak sınıflara ayrılmaktadır. Yeşil yatırımlara yönelik olarak balıkçılık, su ve ormancılık, tarım gibi alanlara yapılacak olan yatırımlar doğal sermaye yatırımlarını içerisinde bulundururken, diğer taraftan enerji ve kaynak verimliliği ile ilgili olan yatırımlar ise imalat, sanayi, atıklar, binalar, yenilenebilir enerji, taşımacılık turizm gibi çeşitli alanlara yönelik ve şehirlerde yapılmış olan yatırımları içermektedir. Fakat doğal sermaye diye ifade edilen sektörlerle yönelik yapılmış olan her yatırım

yeşil yatırım olarak ele alınmamaktadır. Yapılan yatırımın yeşil dönüşümün gerçekleşmesine katkı verebilmesi için kaynak verimliliğini gerçekleştirmesi, çevresel kirlenmeyi önleyebilmiş olması ve sürdürülebilirliği sağlayabilmesi önemli ve gerekli bir durumdur. Buna örnek olarak ise geleneksel tarım yöntemleri, karbondioksit salınım oranını yükseltmekte ve doğal sermayeyi tüketmekte olduğu için geleneksel sistemler yerine yeşil yatırım yöntemleri tavsiye edilmektedir (Demirtaş, 2017: 120-121).

2.1.2 Yerel Politika Girişimleri

Birleşmiş Milletler Çevre Programı, yeşil büyüme ve düşük karbonlu işlerin oluşturulmasında ve yeşil ekonominin yaşama geçirilmesi noktasında kamusal finansmanın ve mali yönden politikaların epeyce önemli olduğunu ifade etmektedir. Yeşil ekonominin bu noktada gerek fosil yakıt türleri gerekse diğer alternatif doğal kaynakların üstünde sistematik vergileme benzeri gibi geniş kapsamlı ve güçlü uygulamalara gereksinimi vardır (Demirtaş, 2017: 122).

Yeşil ekonomik dönüşüm için uygulanması önerilen yerel politika girişimleri:

- Yeşil ekonomik anlamda dönüşüme olumsuz anlamda etkisi olacak sübvansiyonlarda azalımın olması,
- Sürdürülebilirliği gerçekleştiren vergiler ve teşvikler,
- Kentsel anlamda politikalar ve toprak kullanım oranı,
- Uygulanmış olan politikaların yeşil yatırımlarla beraber yapmış olduğu katkı düzeyinin hesaplanabilir olması ve izlenebilirliği ve
- Çevre anlamında yasaların iyileştirilmesi ve uygulanmış olmasına dair çeşitli uygulamalar olarak sıralanmış bulunmaktadır (Demirtaş, 2017: 122).

Yeşil ekonomiye geçiş aşmasında, yeşil harçlar ve vergiler esas politika araçları olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda vergiler, çevresel anlamda kirlilik, su kirliliği ve israfının önlenmesi, fosil yakıt kullanım oranında azalımın sağlanması hedefiyle alınmış bulunan vergiler yeşil vergiler anlamında ele alınmaktadır. Pek çok gelişmiş olan ülkede 1990'lı yıllardan

beri devam eden çevresel reformlar esasında, enerji kullanım oranı, çeşitli atıklar ve taşıtlar gibi kirlenmeye sebep olan etkinlikler üstünden alınan vergilerin, su kaynaklarının israfına engel olduğunu, karbondioksit salınım oranında düşme sağladığını ve enerji alanındaki emisyon oranının düşmesiyle alakalı yenilikçi yatırımları artırmış olduğunu göstermektedir. Yeşil ekonomik anlayışa dönüş aşamasında, vergilerin önemi kadar teşviklerde çok önemli politika aracı olarak yer almaktadır. Yeşil yatırımları teşvik sistemlerinin ve yeşil teknolojilerin inovasyon durumunun gerek yeşil işlerin oluşturulma aşamasında gerekse sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesinde etkileri olduğu görülmüştür (Demirtaş, 2017: 122)

Yeşil yeni düzen, sübvansiyonların kararlaştırılan belli sektörlerde daha ön planda tutulmasını tavsiye etmektedir. Bu noktada tarımsal alana yapılacak olan sübvansiyonun ters bir etkisi söz konusu olup tarımsal üretimi azaltabileceği gibi, diğer tarafta fosil yakıt üstünden yapılan sübvansiyonun ise yenilenebilir enerjileri engelleyici bir etkisi olabilmektedir. Örnek olarak, yeşil düzenin vasıtasıyla balıkçılık gibi insan sağlığı için çok önemli bir noktada bulunan besinlere ilişkin olarak yapılan teşviklerin ön planda yer alması tavsiye edilmektedir (Demirtaş, 2017:123).

2.1.3. Uluslararası Politikalar

Uluslararası düzeyde sorunlar olarak yer alan, iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik, karbondioksit salınımında meydana gelen artışa yönelik sorunlar çözülmesi gerekli olan ülkelerin ortak meseleleri olması sebebiyle, uluslararası bu sorunlar işbirliğini de gerekli kılmaktadır. Bu meselelerde en mühim olan ortak hareket noktası Kyoto Protokolü olarak görülmüştür. Brezilyanın Rio de Janerio şehrinde 1992’de düzenlenen Dünya Zirvesinde kabul gören Birleşmiş Milletler Çevre Sözleşmesinin eki olarak onaylanan Kyoto Protokolü sera gazı salınım oranının düşürülmesini amaçlamıştır. Bu noktada iklim değişikliklerinin önüne geçilmesi hedefiyle detaylı bir anlaşma olarak ulusal düzeyde karbondioksit salınım oranının düşürmeye ilişkin gereksinimleri içinde barındırmaktadır (Demirtaş, 2012: 18).

Uluslararası politikalar sadece uluslararası işbirliği anlamında sınırlanmış bir boyutta görülmemektedir. Karbon salınım oranının

azaltılması çalışmaları beraberinde karbon piyasalarını meydana getirerek, karbonun uluslararası düzeyde ticareti yapılmakta olan bir mal haline gelmesine sebebiyet vermiştir. Bu durumda karbon piyasası, başta karbon yer almak üzere bütün sera gazlarının piyasa kurallarına uygun yönde kullanılmasını gerçekleştirerek, karbon salınımını düşürmeye çalışarak ve bu yönde fiyatlama mekanizması ile kirleten kişinin mülkiyetine geçmiş olan karbonun fiyatlandırılması yapılarak bütün dünyada ticaretinin olabildiğini sağlamış olan bir piyasa haline gelmiştir. Karbon salınımı ticaretine yönelik yapılan ilk tasarı İngiltere’de 2004 yılında yapılmış olmakta beraber arkasından 2005’te salım ticaretinin en detaylı yöntemi olan AB Salım Ticareti Sistemi yürürlükte yer almıştır. Mevcut olan bu sistemde bütün üye bulunan ülkelerde maden imalatçıları, enerji üreticileri, kağıt, çimento, tuğla üreticilerinin karbon salım sınırlarına harfiyen uymaları zorunlu hale getirilmiştir (Demirtaş, 2012: 18-19).

Yeşil dünya düzeni, yeşil ekonomik anlayışa geçiş aşamasında enerji transferi durumunun işleyen bir çözüm politikası olduğu düşüncesini öne sürmüştür. Yeşil ekonominin, kirliliği engelleyici teknolojiler, enerji alanındaki teknolojiler ve temiz üretim aşamaları olmak üzere çeşitli pek çok düzeydeki teknolojilere gereksinimi vardır. Bu sebeple çeşitli ülkeler arasında düşünce olarak sistem, yönetim, bilgi gibi yumuşak teknolojilerin transferi yer almaktadır (Demirtaş, 2012: 19).

Mevcut olan bu teknolojilerin gelişmiş olan ülke ekonomilerine transferinin gerçekleşmesi ve teknoloji transferinin az maliyetli olarak sağlanabilmesi için bilhassa yeşil teknolojilerde bulunan koruma tedbirlerinin azaltılmış olmasının gerekli olduğu söylenmektedir. Devletlerin ise dış ticarete uygulanacak olan korumacı tedbirlerden uzak durmasının lazım olduğu, orta ve uzun döneme bakıldığında çevresel anlamdaki mal ve hizmet ticareti kısmında ise liberalizasyonun yeşil yatırım anlamında destekleyici bir güç meydana getirdiği üstünde durulmaktadır. (Demirtaş, 2012: 19).

2.2. Çevre Politikaları

Çevre politikasını genel bir ifadeyle tanımlamak gerekirse, herhangi bir ülkede çevre meselesindeki amaç ve tercihlerin kararlaştırılması olarak ifade edilebilir. Geniş manada ise çevre politikası, çevre konusundaki meselelerin çözümü için geleceğe ilişkin olarak alınması önemli olan önlemlerin ve benimsenmiş olan bir takım ilkelerin bütününe meydana getirir (Toprak, 2006: 151).

Çevre politikaları, çevresel bir takım değerleri sürdürülebilir hale getirmek, küresel anlamda çevreyi garanti altına almak, insanların gerek tüketim gerek üretim etkinliklerinden kaynaklanan bir takım zararlı sonuçlarını yok edebilmek için çeşitli amaçları kararlaştırmaya yöneliktir. Aynı zamanda bu amaçlara varmak için alınması gerekli olan tedbirlerin ve bu tedbirlerin getirmiş olduğu maliyetlerin ne şekilde pay edileceği ile alakalı olmaktadır (Toprak, 2006: 151).

2.2.1. Çevre Politikalarının İlkeleri

Çevre politikaları dört esas grup şeklinde ve ilkeler halinde ele alınmaktadır. Bu ilkeler ise; kirleten öder, ihtiyat, işbirliği ve önleme ilkelerinden oluşmaktadır (Toprak, 2006: 151).

2.2.1.1. Kirleten Öder İlkesi

Kirleten öder ilkesi, dışsal anlamda maliyetlere son vermek amacıyla, kirliliğe sebep olan kişilerden alınmış olmasına dayanmaktadır. Çevre vergisi kapsamında, yasalar vasıtasıyla atıkların izin verilmiş olunan miktarından fazlasının fiyatlandırılmış olmasını ifade etmektedir. Böyle bir durumda üreticilerin kirlilik durumu maliyetlerine tüketiciler için katlandığı dikkate alınarak, hizmet ve mal alımlarında tüketici kısma kirlilik harcı ödettirilmektedir (Tanrıvermiş, 1997: 311).

Bir başka yönden bakıldığında artan hizmet ve mal fiyatlarına dayalı olarak bu hizmet ve ürünlere talepte azalmanın olması, üretimde ve kirlilik düzeylerinde azalmanın önünü açarak, sosyal anlamda maliyetler olumlu bir şekilde etkide bulunacağı fikrine varılmaktadır. Vergi vermekte olan tüketici ve üretici kısmın çevreyi kirletme hakkını elinde bulundurmaları söz konusu

olamaz. Bu doğrultuda uygulanmakta olan kirlilik sertifikaları ile kişilerin bu kirletme faaliyetleri engellenerek, en uygun düzeyde kirlilik değerine varabilmek için kirlilik vergilerinin ve harçlarının uygulanmış olması etkili yöntemler olmalarının ön görülmesinden kaynaklanmaktadır (Tanrıvermiş, 1997: 311).

Türkiye de bu konuda gerekli önemli adımları atmalı ve üretici ve tüketici kesimin yapmış olduğu kirletici faaliyetlerin önüne geçmeli ve gerekli araçları kullanarak sağlıklı bir çevre ortamı yaratmalıdır. Bu noktada atılacak adımlar hem günümüz hem de geleceğimiz adına çok önemlidir.

2.2.1.2. İhtiyat İlkesi

Çevre hukuku anlamında en son geliştirilmiş ilke olan ihtiyat ilkesi ayrıca etik alanında da çok önemli bir değişimi temsil etmektedir. İnsanı merkezinde tutan çevre etiği bu ilke ile beraber yerini çevre merkezli etik anlayışa devretmiş durumdadır. Bunun nedeni ihtiyat ilkesinin insanın uzun süreli ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına odaklanmaktan çok doğal ve çevresel dengenin kendilerine has oluşumlarına önem vermiş durumdadır. İhtiyat ilkesinin hukuk alanında belirleyici rolde olabilmesinin yolu ise siyasal arenada göreceği kabulün önemine dayanmakta olduğunu bilmek gerekir. Çünkü hukuk siyasal anlamda belirleyici olan kesimin tercihlerinin ürünü olmaktadır. Bu sebeple çağdaş anlamda hukuka pek çok defa ‘*burjuva demokratik hukuku*’ ifadesi kullanılmaktadır (Civanoğlu, 2006: 39).

Esas olarak sürdürülebilir kalkınma amacına varmak için geliştirilecek olan politikalar ihtiyat ilkesine dayanmalıdır düşüncesine dayalı olmalıdır. Çevre politikaları çevresel anlamda bozuklukların sebeplerinin farkına varmalı, bu sebepleri önleyebilmeli ve tamamen ortadan yok edebilmelidir. Şayet çevreye zararlı sonuçlar doğurma tehlikesi olduğu ortaya çıkıyorsa, lazım olan bilimsel kesinlik bulunmasa bile her olasılık göz önünde bulundurularak tedbirler alınmış olmalıdır (Toprak, 2006: 152).

2.2.1.3. Önlemler İlkesi

Önleme ilkesi, günümüz koşullarında çevre hukukunun esasını oluşturan en mühim ilkelerden biridir. Bu ilkede korumanın tedaviye başvurmadan daha iyi olduğu ifade ediliyor. Çevre Açısından olumsuz durumlar yaratabilecek faaliyetlerin olabilecek en kısa zamanda önüne geçilmesi gerektiğini savunmaktadır (Güneş, 2021: 16)

Bu ilke koruyucu hekim mantığına dayanmakta olup, çevre hukukunda yer alan giderici önlemlerin yetersiz olmasına tepki olarak ortaya çıkmış durumdadır. Giderici önlemlere yer verilmesi halinde meydana gelmiş olan zararın giderilmesi, çok uzun zaman alabileceği gibi maliyetleride çok yüksek düzeydedir (Güneş, 2021: 16).

2.2.1.4. İşbirliği İlkesi

İşbirliği ilkesi çevresel anlamda korumanın yalnızca devletin değil bütün toplumun sorumluluğunda bulunduğu ve bu duruma bağlı olarak ta toplumdaki herkesin ve devletlerin işbirliği yapmaya davet edilmiş durumda olduğunun üzerinde durmak gerekir. Bu işbirliği dört çevre ilkesi içerisinde en zayıf durumda yer alan bir ilkedir. Bu ilkeden çok nadir bir biçimde kılavuz şeklinde yararlanma yoluna gidilmektedir (Simon & Paslack, 2014: 8).

Çevresel sorunların yarattığı etki alanının çok büyük bir alana yansımaları nedeniyle, çevre politikalarının uygulanma ve başarılı bir şekilde gerçekleşme şartları içinde gerek ulusal gerekse uluslararası anlamda işbirliği içinde olunması ve gerekli istişarenin sağlanması lazımdır. İşbirliği ilkesi kapsamında, merkezi hükümetin, yerel yönetimlerin, turizm, sanayi, ticaret gibi çeşitli sektörlerden önemli birçok temsilcinin işbirliği içinde bulunması önemli ve gerekli görülüyor (Toprak, 2006: 153).

Milletlerarası kapsamda işbirliğini gerçekleştirecek kurumlar ise, Milletlerarası seviyede Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası, Bölgesel seviyede ise Avrupa Birliği gibi resmi anlamdaki kurumlar ile bir başka kısım olarak bir takım sivil toplum kuruluşları ile işbirliğini sağlamaktadır. İşbirliği ilkesinin uygulanma aşamasında şeffaflık yani hesap verilebilirlik ve bilgi alışverişi gibi kavramlar mühimdir. İşbirliği ilkesi aynı zamanda

Avrupa Birliğinin evre politikalarının içerisinde ele alınmaktadır (Toprak, 2006: 153).

Tkriyenin bu ilkeler doğrultusunda biran önce toplumdaki kişileri ve devletin önemli organlarını bir araya getirerek gerekli adımları atması geleceğimiz adına önemli adımlardan birini oluşturacaktır.

3.1. evre Sorunlarını nleyici Maliye Politikaları

evre sorunlarının engellenmesinde Avrupa birliğinin ceza esaslı hukuksal çeşitli düzenlemelerinin vazgeçirme özelliğinin zayıf bir etkisi olduğu zamanla anlaşılır hale gelmiş, kirletmeye neden olan üretici kısmın ne kadar az kirletmeye sebep olursa o seviyede mali teşvik, vergi indirimi gibi çeşitli kazançlardan yararlanmaları sağlanarak bir takım sistemlerin yaratılması amaçlanmıştır. Çevreye duyarlı elektronik ürünlerin üretimi ve kullanımın özendirilmesi için çeşitli teşvik sistemlerinin geliştirilmiş olması da değerlendirmeye alınan engelleyici tedbirlerden birini oluşturur. İşte bu düzenlemeleri ekonomik bakımdan iki kısım olarak ele almak gerekir. Bunlardan ilk anlayışa göre, çevresel anlamdaki sorunlara daha geniş bir kapsamda bakılıp; buna bağlı olarak ekonomik sistemler üstünde köklü yapısal anlamda değişiklikler yapılarak, ekonomik sistemi evre dostu bir anlayış haline getirmek gerekir. İkinci anlayışa göre ise, çevresel sorunlara daha dar bir erveden bakıp, ona göre düzenlemeler hazırlamak gerekir. Bu iki sistemin esas anlamda bir takım farklılıkları bulunsa da, her iki sistemde de ekonomik araçların en ön kısmında vergiler ve harçlar yer almaktadır (Kete vd., 2017: 176).

Kirlilik ile alakalı olumsuz anlamda dışsalılıklarda artış olması ve bunlara alakanın giderek artarak devam etmesi devletlerin bu alanlara çözüm sağlamalarını gerekli kılmıştır. Çevreye zararı dokunan etkinlikler her defasında sadece ülke sınırı içinde olmamakta, ozan tabakasına verilen zararlar gibi çeşitli örnek verilecek olaylarda yaşandığı gibi tüm dünyayı alakadar eden ve çözümünün sağlanması için uluslararası anlamda işbirliğinin olmasını gerekli kılan olaylarda vardır. Hükümetlerin özellikle bir takım çeşitli düzenlemelerde bulunma yoluyla piyasalara müdahale yapması ilk adım olarak değerlendirilebilir. Kirliliği kontrol altında tutmak

için devletlerin başvurmuş olduğu yöntemler içerisinde mali yönden olan yöntemler daha çok kullanılmaktadır. Bu yöntemler içerisinde en caydırıcı nitelikte olan yöntemler ise çeşitli emisyon vergileri, kirliliğe sebep olan çeşitli konular üzerinden alınan vergiler, ticareti olabilen çeşitli hammadde girdilerinin izin sistemleri gibi araçlardır. Bu gibi araçlar kullanılabilir hale geldikçe, üretici kesim üretimlerini çevreye daha hassas bir şekilde yapmaya çalışacaktır. Bunun sebebi, bu şekilde ortaya konulan araçların kullanılmış olması üretim noktasında karlı hale gelmeyi sağlayacaktır (Kete vd., 2017: 177).

Çevre ile alakalı dışsallıkları maliye politikası fiyatlandırma yoluna giderek, çevreye dost çeşitli politikalar için mühim araçlar tedarik eder. Bu noktada yatırımları özellikle, eğitim, çeşitli becerilerin kazandırılması, verimli temiz teknolojilere, sosyal güvenlik yöntemleri gibi çeşitli sosyal manadaki olaylara sevk edebilir (Kete vd., 2017: 177).

Çevresel etkinliklerin gerek proje öncesi gerekse proje sonrası değerlerinin teknik bakımdan kararlaştırılan ölçü ve endekslere göre yapılmasının gerçekleştirilmesi, bir işletmenin çevreye yönelik olarak vermiş olduğu zararın yada gelecekte verecek olacağı zararın bulunmasında son derece önemli görülmektedir. Bunla beraber bu dönemde katlanılan çevresel bir takım maliyetler ile çevresel yatırımlarda finansal tablo kısmında belirtilerek işletmenin çevre ile alakalı olan ilişkilerine dönük maliyetler ayrı bir başlıkta yer alabilmelidir. Bu durumla beraber çevresel anlamdaki maliyetlere katlanması durumunda oluşan çevresel zararın değeriyle, bu maliyetlere hiç katlanılmamış olunması durumunda gerçekleşen zararın değeri arasındaki fark tarafsız kuruluşlarca izlenilmeli ve kamu oyuna gerekli bilgiler sunulmalıdır (Kete vd., 2017: 177).

3.1.1. Çevre Vergileri

Küresel ısınmayla mücadeleye giren bir ülkenin yapacağı en mühim atılımlardan biri ülke sınırı içinde karbondioksit salınım düzeyini en az düzeye düşürmek için tüketim ve üretim etkinliklerine dönük kamusal bir takım çözüm yöntemleri yaratmaktır. Söz konusu olan bu araçlar arasında mali cezalar, harçlar, çeşitli sübvansiyonlar, kirlilik sertifikaları ve özellikle

vergiler önemli konular olarak yer almaktadırlar. Vergiler küresel ısınmaya karşı verilmiş olunan mücadelede önemli bir araç olarak yer alırken teorik anlamda ‘*kirleten öder*’ ilkesine dayanmış durumdadır. Bu ilkenin normal hayatta uygulanabilir hale gelmesi için, çeşitli üretim ve tüketim etkinlikleri neticesinde karbon salınımına sebep olan kişilerin, ekonomik birimlerin bizzat yapmış oldukları olumsuz dışsallıkları yine kendileri vasıtasıyla karşılanması gerektiğini kabul etmiş olmaları, çeşitli politikaların yapılar hale gelmesi bakımından epeyce önemli bir mevzudur. Fakat tüketici ve üretici kesim kendilerini çevreye vermiş oldukları zararı, yine yük oluşturacak bir şekilde maliyet olarak kendilerinin katlanmasını kabul etmemektedirler. Bu noktada hükümetlerin otoritesini kullanma yoluna gitmesi epeyce mühimdir. Ancak bu şekilde mevcut olan olumsuz dışsallıkların, bu dışsallıkları meydana getiren kişiler tarafından içsel hale getirilmesi, yani maliyet olarak kabul edilmesi gerekli ve önemlidir. Bu dışsallıkların içsel hale getirilmesi sırasında kullanılacak olan araçlar genellikle vergilerdir. Böylece üretim ve tüketim miktarlarının belli bir seviyede kalması sağlanmış olacaktır. Tüketim ve üretimin miktar olarak belli bir seviyede tutulmak istenmesi, kaynakların daha az kullanımını sağlayacak ve daha az karbon salınım oranı gerçekleşmiş olacaktır (Kete vd., 2017: 177-178).

Çevre sorunlarının önüne geçebilmek için çeşitli düzenlemeler ve vergiler benzerlik gösterebilir. Fakat firmalar bu düzenlemelerin belli çıkış kısımlarının farkına varıp hiçbir bedel ödenmesine gerek kalmadan bu yaptırımlardan kaçabilirler. Yapılacak bir takım yöntemlerle vergiler noktasında ise firmalar maliyet üzerine ek maliyet eklememek için ve daha az düzeyde vergi ödemek ya da bu vergilerden kurtulabilmek için kirlilik oluşturan etkinliklerini çevreye duyarlı hale getirme yoluna gideceklerdir (Kete vd., 2017: 178).

Türkiye’de karbondioksit salınımı azaltma konusunda vergiler, harçlar teşvikler gibi çeşitli kaynakları kullanmalı ve karbondioksit salınımını düşürme noktasında üretici ve tüketici kesimden olan kişileri bu noktada çeşitli politikaları uymaya yada uygulamaya yöneltmelidir. Geleceğimiz adına çevre konusunda atacağımız adımlar çok önemli ve gereklidir.

3.1.1.1. Fosil Yakıt Vergileri

Fosil yakıtların çevreyi kirlitmelerinin yanında önemli çevresel sorunlara da neden olduğu görülmektedir. Oysa yeraltı suları, hava, ozon tabakası ve çevre koşulları ile alakalı daha birçok unsur kamu malı özelliğine sahiptir. Örneğin havayı tüketirken bir rekabet söz konusu değildir ve tüketiminden kimsenin dışlanması söz konusu olamaz. Ancak havanın kalitesinde bir kötüleşme durumu olursa, bu durumdan bir kamu malının olumsuz etkilenmesi söz konusu olacaktır. Doğa tarafından bedavaya sunulan çevre, kamu malı niteliği taşıdığı için, buradaki mesele diğer kamu mallarında söz konusu olduğu gibi optimal bir ürün yaratılması değildir. Buradaki asıl mesele evrensel bozulmanın önlenmesinde optimal yani en uygun çözümün bulunarak uygulanması yada çevresel manada kalitenin en uygun düzeyde iyileştirilerek gerçekleştirilmiş olmasıdır. (Gündüz, 2013: 112).

Çevreyi kamu malı malları kategorisinde ele alıp değerlendirmeye sokan bu bakış açılarının dışında çevresel meseleler çok kapsamlı boyutta dışsallıklar bakımından da ele alınıp değerlendirilmektedir. Bu bakış açısına göre asıl sorun çevreye üretim tüketim faaliyetlerinde bulunan kişilerin yapmış oldukları üretim ve tüketimin zarar verdiği ve bunun farkında olmadıklarının veya dikkate almamalarının önemli zararlı sonuçlara yol açtığından bahsedilmiştir. Bu durumda kaynakların etkin dağılımından uzaklaşılmasına ve netice olarak çevre kirliliğinde artış olması sonucunu doğuracaktır. Çevre kirliliği ile meydana gelmiş olan negatif dışsallık durumunda ise özel maliyetler sosyal maliyetlere göre daha düşük düzeyde yer alır ve piyasa mekanizması bu çevreye verilmiş olunan zararı dikkate almayacağı için genel olarak kaynak dağılımında etkin olmayan bir durumun yaşanmasına yol açar. Bunun doğrultuda çevresel anlamda etkinliğin sağlanması için devletin müdahalesi önemli ve gereklidir. (Gündüz, 2013: 112).

Enerji vergilerinin çevresel anlamdaki hedeflerinin yanı sıra ekonomik sosyal hedefleri de mevcuttur. Bu nedenle çevre vergilerinin esas hedeflerinin yanı sıra sosyal ekonomik hedeflerinin de dikkate alınması gerekli olmaktadır. Şayet vergi seviyesi düşük oranlarda yer alırsa, bu

verginin çevresel anlamda etkinliği istenilen seviyede bulunamaz. Bununla beraber daha fazla çevresel etkenler nedeniyle, vergi seviyeleri yüksek oranlarda bulunduğu başka hedefler olumsuz anlamda etkilenmiş olmaktadır. Bu sebeple bir çevresel anlamda vergi uygulaması söz konusu olduğunda bütün hedefler birlikte değerlendirmeye alınmalıdır (Kete vd., 2017: 179).

3.1.1.2. Dolaylı Vergiler

Vergiler konusunda uygulama aşamasında bir takım vergiler, çevresel bir gelişimi hedeflemekle birlikte, bunlar aslında dolaylı olarak çevresel karşılan sorunları en az düzeye indiren özelliğe sahiptir. Çevre vergisi olarak bir verginin değerlendirilebilmesi için vergi matrahı kullanımı sırasında çevreye zararı dokunan bir maddenin fiziki anlamda bir biriminden meydana gelmelidir. Bu vergiler dünyadaki uygulamaları bakımından değişik vergiler olabilmekle birlikte, Türkiye kapsamında dolaylı olarak çevre vergisi diye değerlendirebileceğimiz vergiler katma değer vergisi, özel tüketim vergisi motorlu taşıtlar vergisi gibi çeşitli vergilerdir (Kete vd., 2017: 181).

Motorlu Taşıtlar Vergisi, araç yaşları ile ters orantılıdır. Yani bir aracın yaşı arttıkça alınan vergi miktarında azalma yaşandığı görülmektedir. Bu sebeple bir çevre vergisi anlamında düzenlenememiş olması dikkati çekmektedir. Bunun nedeni eski teknoloji ve modelle yapılmış olan bir aracın çevrede oluşturmuş olduğu zarar düzeyi, yeni teknoloji ve modellerden oluşmuş olan araçlardan her türlü daha zararlı sonuçlar doğuracak olmasıdır. Dünya üzerinde petrolün yaklaşık yüzde 65'i ulaşım alanında kullanılmaktadır. Bu sebeple Motorlu Taşıtlar Vergisi, daha küçük boyutta silindir hacmi bulunduran araçların daha çok tercih edilmesinin yolunu açacak ve buda doğayı kirletmekte olan gazların önüne geçilmesine ve azaltılmasına katkı sağlayacaktır (Engin, 2019: 76-77).

Özel Tüketim Vergisi, Türkiye'de çevresel anlamdaki etmenlerin iyileştirici etkilerinden daha çok işin maddi anlamdaki kısmı mühim görülmektedir. Örneğin çevrede daha fazla düzeyde kirlilik oluşturan mazotun üzerinden alınmış olan Özel Tüketim Vergisi miktarı, görece daha

az zarar vermiş durumda olan benzinden alınan vergi miktarından yüksektir. Vaziyet böyle olunca insanların talebi mazota daha yüksek düzeyde olacaktır. Ancak alınan bazı önemli tedbirler neticesinde bazı hükümet uygulamaları çevreye olumlu katkılar sağlayacaktır(Engin, 2019: 77).

3.1.2. Sübvansiyonlar

Sübvansiyon devletin özel kişi ya da kuruluşlara mal ya da sermaye transfer etmesini ifade etmektedir bu transferler hibe yardım, düşük faizli kredi gibi çeşitli kaynaklar şeklinde olabilir. Kuruluş olarak OECD'nin yapmış olduğu tanıma göre tüketiciler bakımından fiyatların piyasada bulunan fiyatların altında tutulmuş olması ya da hem tüketici hem de üreticiler bakımından fiyatların dolaylı veya doğrudan bir şekilde düşürülmüş olmasını ifade etmektedir. Yapılmış olunan bu tanımlama da tüm mali düzenlemeler, finansal destekler yer aldığı için sübvansiyon kavramının basit bir kavram durumunda olmadığı görülmekte çok çeşitli hedeflerinin olduğu anlaşılmaktadır (Karaer, 2013: 134).

Gerçekte pek çok sübvansiyonun etkili bir şekilde kullanımı söz konusu değildir. Başka bir konu ise dışsallıklar kısmında sübvansiyonlar, olumsuz dışsallık yaymış üretim aşaması neticesinde bu dışsallıklardan zarar gören kişilere ödemelerin gerekli bir şekilde yapılmasıdır. Bu dışsallıklar sonucunda olumsuz dışsallıklardan zarar görmüş olan kişiler, kullanımını sağlamaları durumunda zararlarını azaltacak olan malların tüketimini artırmaya sevk edilebilirler (Kete vd., 2017: 181).

3.1.3 Kirlilik Sertifikaları

Ekolojik anlamdaki vergilerin bir başka türünü kirlileme sertifikaları yaratmaktadır. Kirlilik sertifikaları ya da daha çok kullanılan başka bir tabiri ile emisyon izinleri uygulamasında görevleri olan kamu otoriteleri daha iyi ve temiz bir çevre kalitesi oluşturabilmek için mücadelede bulunabilecek bir kirlilik kotası koyarak paylara bölüneceği belirli olan izin belgelerine kirlileme hakkı tanıyan bu sertifikalar vasıtasıyla piyasalara sunmaktadır. Bu düzeyde, belli bir kimyasal ürünün üretiminin oluşturacağı kirlilik düzeyi olabileceği gibi ulusal anlamda bir kirlilik düzeyi de olabilir. Sonradan bu

kirlilik seviyesine başka bir deyişle kabul edilebilir maksimum kirlilik düzeyine eşit emisyon izni sağlanmaktadır. Sistem kamusal otoritenin cari dönemde olan kirlilik seviyesinin en uygun seviyenin üstünde olduğunu belirlemesinden hareketle, en uygun seviyeyi belirleyerek bunu firmalar arasında paylaşma düşüncesinden yola çıkmaktadır. Bütün firmalar kendilerine tanınan bu kotayı kullanma yoluna gidebilecekleri gibi talepte bulunan firmalara satma hakkını da ellerinde bulunduruyorlar. Bu sertifikalardan her biri firmalar için belli bir düzeyde kirletme hakkı tanımaktadır. Ortaya çıkan kirliliğin bu biçimde fiyatlandırılma yoluna gidilmesi, atıkların fiyatını mevcut ürünün üstüne koymaktadır. Bu sonuçla atıkların maliyeti içsel hale getirilerek uzun vadede çıktı birimi başına kirlilik seviyesini azaltacaktır (Kete vd., 2017: 182).

Piyasa ekonomisinin en önemli sorunlarından biride büyük firmaların küçük firmaları ortadan kaldıracak düzeyde bir rekabet durumunun oluşması, kirlilik sertifikası piyasalarına yöneltilmiş olan eleştirilerden biridir. Kirlilik seviyesi bayağı yüksek düzeyde olan bir firma izin sertifikası oluşturduğunda, kirlilik sertifikalarının büyük kısmını eline geçirerek sektördeki rekabeti bozacak durumlarla piyasaya hâkimiyet kurabilir. Bu sertifikalar önceden var olan kirlilik düzeylerine bağlı olarak yaratılacağı için firmalar bir yandan sertifikaların büyük kısmını bir yandan da yüksek düzeydeki kirletme oranını hâkimiyetlerin de bulunduracaklardır (Kete vd., 2017: 182).

3.1.4 Yeşil Ekonomi Girişimleri

Yeşil ekonomi günümüz dünyasının en önemli konularından biridir. Dünyayı ve ülkemizi ilgilendiren bu konuda Birleşmiş Milletler Çevre Programı yeşil ekonomiyi şöyle tanımlama yoluna gitmiştir: Yeşil ekonomi; çevresel olarak meydana gelen ekolojik ve çevresel sorun ve riskleri büyük ölçüde azaltırken, sosyal anlamda eşitlik insan refahı gibi bir takım konularda da iyileştirmeler sağlayan bir anlayıştır. Yeşil bir ekonomi; fakirliğin büyük ölçüde azaltılması, çevresel sorunların azalmış olması, sosyal anlamda eşitlik gibi amaçlara varmak için ekonomide bulunan veya yapılması muhtemel olan yatırımları doğal kaynaklara ve bir takım etkili

teknolojilere sevk ederek varmayı amaçlar. Bununla beraber bu yatırımların politika reformlarına ve çeşitli kamu harcamalarına gereksinimi vardır (Kete vd., 2017: 182).

Uluslararası alanda G-20 ülkeleri yeşil ekonomik anlayışı yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma noktasında anahtar bir araç gibi görmektedirler. Bu noktada mali politikaların yeşil ekonomiye geçiş aşamasında büyük bir önemi taşımaktadır. Yeşil ekonomiye geçişte hükümetlerin elinde bulunan işe yarayacak bazı araçlar bulunmaktadır.. Diğer taraftan israfa neden olan ve çevresel anlamda zararı olduğu anlaşılan ekonomik etkinlikleri artıran enerji sübvansiyonlarında da değişikliğe gidilebilir. Hükümetin yaratacağı mali teşvikler vasıtasıyla temiz ve yeşil üretimleri destekleme yoluna gidilebilir. Aynı zamanda tarife garantileri de büyük ölçüde yeşil yatırımlarda artış sağlamaktadır (Kete vd., 2017: 182-183).

Yeşil girişimcilik, doğal çevre anlamında net etkilere sahip olan aynı vakitte finansal olarak sürdürülebilir durumda bulunan yüksek seviyedeki girişimcilik faaliyetlerinin gündelik hayatta uygulanıyor olmasının çevresel gereksinimlere biliçli bir şekilde cevap vermesi gerekir (Gökdayı, 2021: 44).

Yeşil girişimci, yeşil süreçlerle ve yeşil bir tasarımla ve yapılacak olan türlü faaliyette sürdürülebilirliğe ömür boyunca bağlılık göstererek bu sektörde iş kurmayı sağlayan ve ekonomin var olan bir sektörünü sürdürülebilir bir yapıya dönüştürmeyi hedefleyen bir kişiyi ifade eder. Yeşil girişimciliğin kapsamlı bir tanımı, çevrenin ve doğanın bir iş stratejisi olarak görülmesini ve bu tür uygulamaların kalbine yerleştirilen bir tür ekonomik etkinlikleri ifade etmektedir (Gökdayı, 2021: 44).

Girişimcilik toplum ve bireyler açısından değerler oluşturan, ekonomik bakımdan bir takım fırsatlar meydana getiren ve bu fırsatlara cevap veren, bireyler tarafından bir takım yenilikler getiren, getirmiş olduğu yenilikler ile beraber ekosistemde bir değişim meydana getiren bir aşamadır. Yeşil anlamda girişimcilik bir takım olumlu etkiler ortaya çıkarırken, bu getirmiş olduğu yeniliklerin toplumada olumlu yönde katkıların olduğu apaçık görülmektedir. Yeşil girişimciliğin ticari ilişkiler yoluyla çevresel anlamda

net etkiler ortaya koyduğu ve sürdürülebilir anlamda gelecek doğrultusunda olumlu yönde etkiler oluşturduğu görülmektedir (Keskin , 2016: 286).

Türkiye de bu tür yeşil girişimcilerin önünü açmalı doğaya katkı sağlayan girişimleri desteklemeli ve buna yönelik çeşitli adımların takipçisi ve uygulayıcısı olmalıdır.

Türkiye'nin yeşil girişimcilik yolunda gerekli düzenlemeleri yapması ve gerekli adımları atması sadece çevresel anlamda değil, sürdürülebilir kalkınma anlamında da olumlu pek çok etkilere de yol açacaktır. Türkiye gelişmekte olan bir ülke olarak sürdürülebilir anlamda girişimcilik yolunda gerekli olan adımları dünyada yaşanan gelişmelere de dikkat ederek atmalıdır. Bu sayede hem çevresel olarak daha iyi bir durumda hemde sürdürülebilirlik yolunda daha iyi bir konumda yer alacaktır.

3.1.5. Yenilebilir Enerjinin Finans Yöntemi Olarak Yeşil Tahvil Kavramı

Yeşil tahvilin tanımı iki şekilde yapılabilir. Bu tanımlardan dar anlamdaki olanına göre yeşil tahvil, ihraç yapan kişilerin tahvil ihracından sağlamış oldukları geliri sadece çevreye dost olan projelerde kullanmayı garanti ettikleri bir borçlanma biçimidir. Geniş manada yeşil tahvil ise, tahvilden sağlanacak olan nakit akış yolunun bir kısmı veya hepsinin sadece yeni veya devam etmekte olan bir yeşil projenin finansmanı ya da yeniden finansmanı yoluyla kullanımının yapıldığı aynı zamanda dört yeşil tahvil ilkesine uyumlu bir doğrultuda çıkarılan bir tahvil türüdür (Kandır & Yakar, 2017).

4.1. Çevre Vergileri

Çevre vergileri, özellikle piyasa ekonomilerinin güçlü hale geldiği 1980'li yıllardan başlararak dikkati çekmeye başlamış durumdadır. Yıl 1970'i gösterdiğinde ise çevre politikalarının tersine kirleten öder prensibinin katkılarıyla vergilemede yükselen değerlerin yaratılacağı ve çevresel maliyetlerin, çevre ile alakalı ürünler içerisinde yer bululacağı fikri konuşulmaktadır (Satır, 2014: 113).

Çevre vergileri, çevre ile alakalı olan çeşitli matrahlar üzerinden alınmış olan karşılıksız ve zorunlu bir şekilde olan ödemeler ile çok veya az bir şekilde sunulan hizmetin karşılık durumuna göre alınan harçlar ve resimleri tarif etmiştir (Satır, 2014: 113).

Çevre vergileri mali araçların en başında gelen araçlardır. Emisyon nedeniyle katlanılacak olan maliyetin hesabını yapmanın zorluğu sebebiyle vergi oranının belirlenmesi oldukça güç bir hale gelmiştir. Olması gerekenden düşük vergi oranının özendirici özelliği bulunmadığı gibi yüksek oranlı çeşitli vergi düzeyleri de rekabet kayıpları oluşturabilir. Bu sebeple birçok ülkede farklı nitelikteki harçlar ve vergiler uygulanmış durumdadır. Bu harçlar ve vergilerin ise; enerji ürünleri, araçlar, motorlu taşıtlar, plastik, tarımsal girdiler ve piller, hava ulaşımı, diğer ambalaj ürünleri, sıvı ve katı atıklar vs. gibi kirletici bazı öğeler üzerinden alımı söz konusudur (Toprak, 2006: 154-155).

4.1.2 Türkiye’de Çevre Vergileri

Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi karar verme aşamasında ana tema olarak sosyal, ekonomik ve ekolojik durumları bütünleştirmektedir. Ülkemizde bu bütünleşmenin gerçekleşmesinde mühim bir araç olması gerekli olan kalkınma planları daha bu rolünü tam anlamıyla oynayamamış durumdadır. Türkiye de çevresel anlamdaki yönetimde başarısızlığın esas sebebi bu konuyla alakalı politikaların yetersizliğinden daha çok hazırlanan politika ve planların uygulamaya geçirilememesidir (Toprak, 2006: 157).

Avrupa Birliği veya Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği örgütüne üye ülkelerdeki anlamıyla uygulanan çevre vergileri Türkiye de herhangi bir uygulama alanı bulamamaktadır. Bu ülkelerde uygulanan çevre vergileri, üzerine konulmuş oldukları çeşitli ürün ve malların maliyetinde artışa yol açarak, tüketici ya da üretici birimleri çevreye karşı herhangi bir zararı dokunmayan etkinliklere yönlendirirken bir yandan da teknolojik anlamda gelişmeyi gerçekleştirmektedir. Bu sebeple bu ülkelerde uygulanmakta olan çevre vergileri ilk aşamada denetlemek ve yönlendirmek hedefini sağlamaya yöneliktir. İkinci aşamada ise; mali hedefi sağlamaya yöneliktir (Toprak, 2006: 157).

Türkiye de ise Çevre Temizlik Vergisi hariç denetlemek ve yönlendirmek hedefini sağlamaya dönük olarak konulmuş herhangi bir vergiye rastlamak söz konusu değildir. Bu vergi hariç dolaylı yoldan çevreye olumlu etkileri olabilen Motorlu Taşıtlar Vergisi ve kaldırılan vergiler içerisinde kapsamı Özel Tüketim Vergisine kaydırılmış olan Taşıt Tüketim Vergisi ile Akaryakıt Tüketim Vergisi çevre vergileri sınıfına eklenecek vergiler olarak kabul görürler. Akaryakıt Tüketim Vergisinin hasılatı Türkiye’de başka çevre vergileri hasılatından daha fazla bir hızla yükseliş göstermiştir. Bu vaziyet bir yandan da toplam olarak çevre vergilerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla içerisindeki payının artmasına sebebiyet vermiştir. Akaryakıt Tüketim Vergilerindeki yükselişin hızlı bir şekilde gerçekleşmesinde vergi oranlarında zaman içerisinde sürekli yükseliş olması ile akaryakıt fiyatlarında da devamlı olarak artışların yaşanması sebep olarak gösterilebilir (Toprak, 2006: 157-158).

4.1.2.1. Çevre Temizlik Vergileri:

Gündelik hayatta çöp toplama vergisi olarak ta bilinen “Çevre Temizlik Vergisi” Türkiye’de yaşanan kirliliğe karşı mücadele yolu olarak yürürlüğe konulan ilk vergidir. Fakat yapısı ve tarifesi itibariyle bu vergi türünün kirliliği önlemekten oldukça uzak olduğu görülmüştür. Bu Çevre Temizlik Vergisi Türkiye’de 2003 senesinde uygulamaya geçirilmiş durumdadır (Ertekin & Dam, 2020: 74).

4.1.2.2. Geri Kazanım Katılım Payı

Çevre kirliliğine neden olan naylon poşet olarak ifade edilmekte olan petrolün kullanılmasından sonra ikinci bir ürün şeklinde elde edilmekte olan ucuz ve hafif olması dolayısıyla gündelik alışverişlerde yaygın bir biçimde kullanılmakta olan plastik poşetler çevre anlamında kirliliğin mühim kaynaklarından (Ertekin & Dam, 2020: 76).

Türkiye’de bu doğrultuda belli bir politika yürütmüştür. Bunlardan biri olan plastik poşet vergisi uygulamasına 10.12.2018 tarih ve 30621 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Çevre kanununa dayanılarak 2019 yılında geçilmiş durumdadır. Bu ilgili kanunda kaynakların verimli ve etkili kullanımına önem verilmiş, poşetlerin satış yerleri olan marketler ve diğer

satış noktalarında 25 kuruştan satılmasına karar verilmiştir (Ertekin & Dam, 2020: 77).

4.1.2.3. Motorlu Taşıtlar Vergisi

Çevre vergilerin bazıları doğrudan çevrenin korunması ve çevre kirliliğine karşı mücadele ederken bazıları ise mali amacının yanında çevrenin korunması ve çevre kirliliğiyle mücadeleye dolaylı yoldan katkı vermektedir. Ülkeler olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı doğrultuda uygulanan Motorlu Taşıtlar Vergisi, motorlu taşıt kullanımı ve yakıt kullanımının düşürülmesi yoluyla dolaylı bir şekilde katkı verdiği görülmektedir (Ertekin & Dam, 2020: 79).

4.1.2.4. Özel Tüketim Vergisi

Özel Tüketim Vergisi Kanunu 4760 sayılı kanunla 06.06.2002 tarihinde yürürlüğe girmiş durumdadır. Özel Tüketim Vergilerinin çevre vergileri ile alakalı olan kısmı birinci bölümde bulunmaktadır. Mevcut olan bu listenin a kısmında olanlar kurşunlu süper benzin, kurşunsuz süper benzin, normal benzin, fueloiller, doğalgaz, motorin, jet yakıtı gibi çeşitli türdeki yağ türleri ve petrol ürünleri bulunurken, listenin b kısmında ise pentan, eter, incelticiler, solvent ve benzeri yapıdaki ürünler mevcut bulunmaktadır (Özdemir, 2009: 29).

5.1. Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi

Küresel anlamda çevre politikası, Dünya ülkelerinin bir araya gelerek çevre meselesinde ortak amaç ve tercihlerini açıklaması olarak tanımlanabilir. Çevre politikaları, küresel anlamda çevreyi kontrol altında tutacak, çevresel değerleri devamlı kılacak, tüketim ve üretim etkinliklerinden ortaya çıkacak zararı telafi edecek amaçları belirlemek ve uygulamaya geçirmek için mühim olan tedbirlerin oluşturacağı maliyetlerin ne şekilde paylaşılacağı ile alakalıdır (Kaypak, 2013: 17-34).

Sanayi sektörünün uluslar ötesini kapsaması çevre sorunlarının da uluslar ötesi olarak yer almasını sağlamıştır. Bu sebeple çevre politikaları

uluslararası anlamda politikalar da, uluslararası politikalarda ulusal çevre politikalarında büyük öneme sahiptir ve oldukça etkilidir. Görevleri ve sorumlulukları bulunan ulusal politikalar oldukça fazla öneme sahiptir. Bunun nedeni ise hem çevresel hem de ekonomik anlamda karşılaşılan sorunlarla karşı karşıya kalan ulusal devlettir ve bu ulusal devlet dünya ekonomisi ve onun bir takım sorunlarıyla da karşılaşılıyor durumdadır. Devletin küresel olarak politikaları değerlendirebilmesi bakımından çevre politikalarının bir takım araçları çok mühim iki etken olarak yer almaktadır. Strateji bakımından değerlendirildiğinde dört aşama ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki; meydana gelen çevresel bozulmaların onarılmasıdır. İkincisi ise; sonradan ortaya çıkan onarıcı ve iyileştirici çevre korumadan meydana gelmektedir. Üçüncü aşamada ise; çevreyle uyum içinde olacak bir teknik kullanımı hedefine dönüktür ve kaynakların daha verimli özenli kullanımı amaçlanmıştır. Dördüncü aşama olarak ise; endüstriyel anlamda bir yapı değişimini gerçekleştirmek hedeflenmiştir. Bu noktada yenilikler ya da ek tedbirlerle onarılmaya çalışılan çevreyle alakasız teknolojilere gerek bulunmamaktadır. İşte bu noktada çeşitli yaptırımlar uygulanarak kendiliğinden değişikliğe uğrayacaktır. Çevre politikaları ülkelerde değişik hedefleri sağlamaya yönelmiş olmakla birlikte üzerinde hareket edilen ortak amaçlar vardır. Bu amaçlar; insanların çevresel olarak sağlıklı bir ortamda hayat sürmeleri, toplumsal olarak çevresel değerlerin kontrol altına alınması ve sürdürülebilir bir biçimde gelişmesini gerçekleştirmek ve çevre politikalarının uygulamaya geçmesinin gerekli gördüğü yükün pay edilmesinde toplumsal anlamda adalet ilkeleri doğrultusunda uygunluğu gerçekleştirmiş olmaktadır. Küresel manada çevre politikalarının amacı, insanların sağlıklı bir şekilde hayatlarını sürdürebilecekleri bir çevreyi kontrol altında tutmak, su, toprak ve havayı hayvanlar ve bitkiler dünyasını insanların zarar verici davranışlarından korumak ve insan etkinlikleriyle ortaya çıkan zararlı sonuçları yok etmektir (Kaypak, 2013: 17-34).

Ekonomik sebeplerden meydana gelen çevre sorunlarının çözüme kavuşturulmasında faaliyete geçecek olan araçlar da, öncelikli olarak ekonomik politikalara bağlı araçlar ön planda yer almaktadır. Esas olarak iki kısım çevre politikası aracından söz edilebilir. Birincisi; kamusal otorite

vasıtasıyla genel manada olan kamusal araçları ifade etmektedir. İkinci araçları ise; piyasa esaslı araçlar oluşturmaktadır. Tüm bu araçların hedefi gerek özel sektörde gerek kamu sektöründe çevreyi önemsemek koşuluyla belli kalite seviyesi ve belli standartlara varmak ve bunun devamlılığını gerçekleştirmektir. Bunlardan hareketle meydana gelen temel kavram sürdürülebilir kalkınma olmuştur. Bir başka konu ise sürdürülebilir kalkınma, kendini yenileyemeyecek durumda olan kaynakların tüketim hızını en düşük düzeye indirmek yoluyla kaynakları korumaya dönük bir takım tedbirleri uygular. Kamusal araçların ise, olumsuz dışsallıkların içsel hale getirilmesine dayalı olarak kullanımı söz konusudur. Kamusal araçlar, çevre harçları, çevre vergileri, Çevresel Etki Değerlemesi, depozit geri ödeme sistemi, performans bonoları gibi bir takım araçlardan meydana gelmektedir. Bu saydığımız araçlardan biri ya da birkaçının kullanılması yoluyla özel olan maliyetlerle sosyal manadaki maliyetler eşit hale getirilmeye çalışılarak olumsuz dışsallıklar içsel hale getirilmektedir. Bir başka araç çevre vergileri ise, çevresel korumayı sağlamak hedefine yönelik geliştirilmiş politikaların en mühimidir. Zararı dokunan bazı teknoloji ve ürünlerin üzerine vergi konulması yoluyla zararın önüne geçilmesi durumu gerçekleştirilebilir. (Kaypak, 2013: 17-34).

Çevresel anlamında sorunların önüne geçme aşamasında takip edilen politikaların ekonomi ile kopmayacak ilişkilerinin olduğu tartışmaya kapalı bir gerçeği göstermektedir. En önemli noktanın, insanlığın ekonomik anlamda etkinliği sürdürmeye gereksinim duymasının etkili olduğu ifade edilebilir. Diğer taraftan, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin arasında yaşanan farklılığın daha da büyük bir boyuta ulaştığı ve gelişmekte olan ülkelerin çevresel anlamdaki sorunlarını çözme mevzusunda yeterli ekonomik faaliyetten mahrum oldukları da bilinmektedir (Kaypak, 2013: 17-34).

Küresel manada çevre politikalarının yönetimi durumunda, meydana gelen soruna küresel kamusal mallar çerçevesinden yaklaşıldığında, bir çevrenin küresel kamusal mal olarak sunumunun gerçekleşmesinde uluslararası anlamda işbirliği ortamının oluşması gerekliliği bulunmaktadır. Çevre tüm insanların küresel ortak kamusal değeri olduğuna göre onun

korunmasının sağlanması içinde işbirliği yapılması gerekli ve önemlidir esası kabul edilmiştir. Fakat böyle bir durumda hemen işbirliği içine girmenin olanağı yoktur. Bunun nedeni ise her ülke ortaya çıkan bu sorunu kendi bakış açısıyla ve kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirmektedir. İşbirliği konusunda yaşanan sorunun yanı sıra, küresel anlamda çevresel politikaların verimliliğini düşüren sorunlardan bir başkası, çevreyi koruma hedefi olan politikaların ülke ekonomileri üzerinde çeşitli rekabet ve maliyet baskıları oluşturmalarıdır (Kaypak, 2013: 17-34).

6.1. Avrupa Birliğinde Çevre Politikaları ve Türkiye

Çevre sorunlarına tepkiler kişisel anlamdaki girişim durumlarından uluslararası düzeye kadar çeşitli durumdadır. Bu sorunlara çözüm bulma, kontrol altına alma uğraşları ve buna karşı önlemler ve tepki durumları uluslararasılaşma düzeyindedir. Hayvancılık ve tarım ile geçimini gerçekleştiren toplumlardan beri, çevrenin birçok kararname ve emirlerle düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu tür kararnameler esas olarak lağımlardan gelen sızıntılar, ormanların işletilmesi durumu ve halk sağlığı gibi çeşitli konuların düzenlenmesini hedeflemektedir (Alım, 2006: 602).

Avrupa birliğine üye olan ülkeler yasalaştırmış oldukları birçok mevzuat ve kural ile pek çok alandaki uygulamaları üye ülkeler arasında uyumlu bir düzeye getirmiş bulunmakta ve bu uygulamalardan kaynaklanan farklı durumların önüne geçmeye çalışmaktadırlar. Çevre anlamında da farklı bir çevre politikası ortaya çıkarılmıştır. Bu noktada Avrupa birliği ortak bir çevre politikası ortaya koymak adına ilk adımı 1973 yılında atmış ve ‘‘Çevre Eylem Planı’’ kabul edilmiştir (Alım, 2006: 602).

Avrupa da bütünleşme durumunun esas öğelerinden biri olarak kabul edilen serbest anlamda dolaşımın ve serbest rekabetin gerçekleşmesi, çevresel alanda da ortak bir politika ve girişimi gerekli kılmıştır. Üye olan ülkelerde değişik politikaların uygulamaya geçirilmesi, özellikle değişik çevresel anlamda ölçülerin kararlaştırılması, ürünlerin maliyet anlamında farklı olmasına neden olması söz konusudur. Bu durumda kalite standardı açısından değişikliklere, ürünlerin ülkeler arasında mevcut dolaşımında problemler olmasına ve serbest anlamda bir rekabet ortamının tam

manasıyla sağlanamamış olmasına sebebiyet verecektir. Bu mesele yalnız ortak çevre politikası ile giderilebilir. (Alım, 2006: 602).

Avrupa birliğine üye olarak yer alan ülkelerin daha refah içinde, kaliteli, iyi bir şekilde hayat sürmelerini gerçekleştirmek birliğin en önemli misyonları arasındadır. Bu noktada birliğin insan sağlığı bakımından önemli bir durumda bulunan doğal kaynak ve çevrenin korunması durumuna kayıtsız olması mümkün değildi. Bunun dışında birliğe üye olan ülkelerdeki değişik çevre politikaları gibi nedenlerle hayat şartlarının değişik şekil ve seviyelerde bulunması, üye ülkeler tarafından istenmeyen bir siyasi boyut olarak görülmüştür. Bir başka esas gerekçelerden birini oluşturan konu ise çevre anlamında meydana gelen kirlilik durumunun siyasi olarak sınırları aşmasıdır. Çevresel anlamda oluşan sorunların bir ülkeden diğerine çabuk bir şekilde yayılmış olması, bu birliğe üye olan ülkeleri ortak bir noktada hareket etmeye zorunlu hale getirmiştir (Alım, 2006: 602)

Bütün bu meseleler nedeniyle Avrupa Birliği Çevre politikası oluşturulmuştur. Bu çevre politikasını genel olarak ifade etmek gerekirse, çevresel anlamdaki tercih ve amaçların kararlaştırılması olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş bir çerçevede çevre politikasını değerlendirmek gerekirse de, çevre meselelerini çözüme kavuşturmak için geleceğe dayalı olarak alınması gerekli olan önlemlerin ve benimsenmiş olan ilkelerin hepsini oluşturur (Alım, 2006: 602).

Önemli bir diğer konu olan Avrupa Birliği Çevre politikasının amaçlarını ifade etmek çok önemlidir. Çevre politikası amaçları, kirliliği engellemek ve az duruma getirmek, tamamen ortadan kaldırmış olmak, doğal çevrenin ve doğanın çevreye olan zararlarının önüne geçmek rasyonel bir biçim de yönetilmelerinin zeminini hazırlamaktır. Aynı zamanda kalkınma ve kalite kontrollerine uyum sağlamak, en önemli konulardan biride çevrenin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine bir yol göstermek, kentsel anlamda planlama ve toprak kullanımı doğrultusunda çevresel etkilerin daha çok hesap edilmesini sağlamak gibi pek çok konuda adımlar atılması gerekmektedir. Bu noktada birliğe üye olan devletlerin dışında olan devletler özellikle uluslararası örgütlerle bir araya gelerek çevresel

anlamdaki problemlere ortak çözüm yolları arıyor diye söylenebilir (Alım, 2006: 602-603).

Türkiye ise Avrupa Birliğine üyelik sürecinde sosyal ve ekonomik yaşamı düzenleyecek bir takım alanlarda gerekli olan adımları atmaya ve pek çok alanda olduğu gibi, çevresel alanda da uyuma dönük yenilik ve değişikliklere devam ettiği görülmektedir. Katılım Ortaklığı Belgesi ise, Avrupa Birliğinin Türkiye'nin tam üyeliğe geçebilmesi için yapması gereken bir takım şeyleri gösterdiği belgedir. 2003 yılında kontrolden geçmiş bu belgeye göre Türkiye'nin Avrupa Birliğine geçiş yapabilmesi için uyması gereken bir takım şartlar şunlardır;

Kısa vadede: Edinilen ve bir takım kazanılan bilgilerin yayılması için bir program oluşturulması kısa vadeli bir plandır. Aynı zamanda bu programın kabulünün sağlanması ve plan oluşturmak için gerekli finansmanın hazır olması, suyun kalite durumuna ait mevzuatın, çevresel anlamda mevzuatın, doğanın kontrol altına alınması yönelik mevzuatın, birleştirilmiş olan kirliliğe dönük engelleme, kontrol altında tutma ve atık idaresiyle alakalı mevzuatın yayılımı ve uygulanmaya başlanmış olması kısa vadeli planlardır. Çevresel etki değerlendirmesi talimatının yürürlüğe girmiş olması ve uygulanmış olması da kısa vadeli planlardır (Alım, 2006: 603).

Orta vadede: Konu ile alakalı içsel anlamda gerekli hukuksal düzenlemelerin sağlanmış olması, veri toplama yöntemleri gibi şeylerde dahil olmak üzere, gerek idari, gerek kurumsal ve bir takım izleme kapasitelerinin güçlendirilmiş olması, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ilkelerin başka sektörel anlamdaki politikalar ve bu politikaların uygulamaya yönelik çeşitli yöntemleriyle bütünleştirilmiş olması orta vadeli planlardır (Alım, 2006: 603).

7.1. Avrupa'dan Türkiye'ye Yeşil Dönüşüm

Avrupa'da yaşanan yeşil dönüşümün Türkiye'ye nasıl yansımaları olduğu noktasında belli çalışmalardan elde edilen bilgiler çok önemlidir. Bu noktada Türkiye'de yeşil dönüşüm noktasında belli noktaları fırsata çevirmeyi sağlamalı ve bunu sağlamak için bir an önce harekete geçmelidir.

7.1.2. Avrupa Deneyimlerinin Türkiye'ye Yansımaları

Konferansta yer alan farklı katılımcılar tarafından, bu konferansın hem pandemi kaynaklı kriz durumu hem de Türkiye de yaşanmakta olan politik yönlü krizi, iklimle uyumlu bir şekilde ekonomik dönüşümü de tasarlamış olan Avrupa Yeşil Mutabakatına Uyumlanma ile gerçekleştirilmek istendiği dile getirilmiştir. Aynı zamanda hedefler noktasında ise 2030 ve 2050 yıllarının hedef noktalarının net olarak kararlaştırılmasından ve mevzuat ve yol haritalarının da ayrıntılı olarak yaratılmasına kadar bu mutabakatın bir iş birliği içinde devam etmesi gerektiğini belirtilmiştir (Bayram vd., 2021: 5).

Çeşitli deneyimlerin paylaşımı, iş birliğine gidilmiş olması, ortak hedeflerin varlığı, hem enerji ve ulaşım gibi dönüşümün temel noktasındaki merkez noktalarda hem de sosyal adaletin sağlanacağı bir takım politikaların uygulanması kısmında Avrupa Birliğinde uygulanan politikalar referans olarak alınacak ve hedeflenen planın uygulanması noktasında güven tesis edilecektir. Türkiye'nin gittikçe içine kapanık bir hal almış olması, küresel manada bir proje haline gelmiş durumda bulunan yeşil dönüşüm açısından da zorlayıcı bir durum olmaktadır. Yeşil dönüşüme ayak uydurmak noktasında Türkiye batıyla daha çok uyumlu ilişkiler yürütmek isteyebilir. Buda batıyla daha çok işbirliği yapmasının yolunu açabilir. Bu noktada gümrük birliğinin yeşil bir perspektif ile tekrar ele alınmış olması Türkiye ekonomisinin entegrasyonu ile Avrupa Emisyon Ticaret Sistemi ve Sınırdan olan Karbon Düzenleme Sistemine uyum aşamalarının hızlandırılmış olması, işbirliği bakımından önemli başlıklardan yalnızca bir kısmıdır (Bayram vd., 2021: 5).

Türkiye çeşitli deneyimler, işbirlikleri, ortak hedefler gibi birçok konu noktasında Avrupa Birliğinde uygulanmakta olan politikaları kendine bir referans olarak almalı içine kapanık halinden biran önce kurtulmalıdır. Bunun nedeni ülke dışında olan gelişmelerin takip edilmemesinin sonucu olarak yeşil dönüşüme geçmenin aşırı zor hale gelmesidir. Bu noktada Türkiye'nin mevcut politikalarını gözden geçirerek Avrupa birliğini yakından izlemesi ve mevcut işbirliklerine de katılması mühim önem arz etmektedir. Bu adım yeşil dönüşüme yönelik atılacak adımlar noktasında Türkiye adına güzel gelişmelere ortam hazırlayacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİ'NDE YEŞİL EKONOMİ, UYGULAMA POLİTİKALARI

3.1. Türkiye’de Çevre Politikaları ve Sürdürülebilirlik

Türkiye’de çevre politikaları ve sürdürülebilirlik hakkında sanayi devriminden başlayarak devam eden bir süreç yaşanmaktadır. Bu noktada Türkiye’nin yapmış olduğu çevre politikaları ve sürdürülebilirlik yolunda attığı adımlar çok önemli olmaktadır. Bu nedenle yapılmış olunan çevre politikalarının ya da yapılması planlanan çevre politikalarının önemli bir şekilde incelenip gerekli derslerin alınması büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle Türkiye’de yapılmış olunan çevre politikalarına ve sürdürülebilirlik yolunda atılan adımlara dikkat çekmek hem günümüz hem de geleceğimiz adına bizi doğru yola ulaştıracaktır.

Cumhuriyetin kuruluş yılından itibaren Türkiye’de sanayileşme yolunda çok önemli adımlar atılmıştır. İlk başlarda devletin önemli katkılarıyla ardından özel sektöründe devreye girmesiyle birlikte Türkiye sanayisi çok hızlı büyümüş ve önemli yollar kat etmiştir. 1970’li yıllara kadar daha çok küçük orta büyüklükteki işletmelerden meydana gelen çeşitli sanayi dallarının, tüm dünyada olduğu gibi bu yıllardan itibaren yerini kimyasal ürünler, makine-teçhizat gibi ağır çeşitli sanayi kollarına bıraktığı görülmüştür. (Aksu, 2011: 19).

Bu aşamada ekonomik gelişme ve sanayileşmede hızlı gelişmeler yaşanırken, atık kontrolü, çevresel olarak meydana gelen kirlilik ve kentleşmenin yaşanması gibi durumlardan doğan riskler ya fark edilmemiş ya da göz ardı edilmiş durumdadır. Herhangi bir çevre politikası oluşturulma yoluna gidilmemiş ve çeşitli yasal düzenlemelerin belirli bir konuyla sınırlı düzeyde kaldığı görülmüş ve bir bütünlük oluşturacak yapı meydana gelememiştir. Bu gibi çeşitli sorunlar nedeniyle başta büyük şehirler olmak üzere kirlilik durumunun ortaya çıkması ve doğal kaynaklarda bozulmaların görülmesi gibi durumlarla karşı karşıya kalınmıştır. (Aksu, 2011: 20).

Dönemsel olarak planlı döneme geçişle beraber çevresel anlamda sorunlarda ülke ekonomisinde yavaş yavaş yerini alır konuma gelmiştir. 1963-1972 yıllarını içinde barındıran ilk iki kalkınma planlarında çevresel anlamda sorunlara fazla yer verilmemiş ve dikkati çeken politikalar oluşturulamamıştır. Fakat bu ilk iki kalkınma planından sonraki aşamada ülkenin çevresel anlamda sorunlarını önemli görüp üstünde duran, mevcutta olan durum ve yapılacak tedbirler hakkında detaylı bilgi veren ve bunların bütüncül bir şekilde planlaması düşüncesi içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirten kalkınma planlarının oluşturulması gerçekleşmiştir.

Bir diğer dönem olan dördüncü beş yıllık kalkınma döneminde çevre politikalarında engelleyici ve yapıcı özellikler dikkati çekmektedir. İşte bu dönemde belirlenmiş durumda olan politikaların düzenlenen çeşitli yönetmelik ve yasalar ile taraf olunan çeşitli uluslararası antlaşmalar kapsamında uygulanması yoluna gidilmiştir. Bu planın yapıldığı dönemde Başbakanlık Çevre Müsteşarlığının yapıldığı görülmüş, yıl 1983'ü gösterdiğinde ise çevrenin sürdürülebilir anlamda kalkınması ilkesi yönünde ve korunması hedefine dönük olarak “Çevre Kanunu” yapılmıştır. Çevrenin onarılması, kirliliğin önüne geçilmesi ve korunmasının bütün bireylerin sorumluluğunda olduğuna önemi belirten kanunda önleme ilkesi, kirlenen öder ilkesi, kusursuz sorumluluk ilkesi, sürdürülebilir kalkınma ilkesi gibi daha birçok konuyu da içinde barındırmaktadır (Aksu, 2011: 20).

Sürdürülebilir kalkınma anlayışının sosyal ve ekonomik kapsamının dışında çevresel bir takım stratejileri de içermesi gibi bir takım koşullardan yola çıkarak pek çok adım atılmıştır. Bu stratejik planların geliştirilmiş olması, çevreyle alakalı bir takım yatırım kararlarının da belirlenmiş olması, kurum ve bir takım kuruluşlar arasında çeşitli iş birliklerinin meydana getirilmesi, çevreyle alakalı yatırım programlarına bağlı olarak çeşitli verilerin toplanabilmesi hedefiyle “Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı'nın” oluşturulması gündem de yer almıştır. Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı eksik olduğu hissedilen çevre stratejisini kararlaştıran bir rehber olarak dikkati çekmektedir (Aksu, 2011: 20).

3.1.1. Taraf Olunan Çevre Hukuku Düzenlemeleri

Çevre ile alakalı uluslararası seviyedeki sözleşmelerin bir bölümüne taraf durumda bulunma, girmiş olduğu uluslararası seviyedeki bir takım kuruluşların çalışmalarında da yer alma yolu ile Türkiye uluslararası iş birliği durumuna destek vermiş bulunmaktadır. Türkiye'nin taraf durumunda bulunduğu çeşitli antlaşma ve protokoller çevre kanunu anlamında yer alıp, ulusal anlamda mevzuatında bir bölümünü yaratmaktadır (Aksu, 2011: 21).

Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi ve ek bir takım protokollerin uygulanmasıyla alakalı olarak 1975 senesinden günümüze kadar Avrupa Topluluğu ve Akdeniz Ülkeleri tarafından Akdeniz Eylem Planı adlı bir çalışma uygulanmaktadır. Ayrıca Akdeniz de yaşanan çevresel meselelerin bir bütün olarak değerlendirildiği ve bölgesel seviyede iş birliğinin meydana getirilmesini sağlamak hedefiyle bu plan kabul edilmiştir. Aynı zamanda bu plan yıl 1992'yi gösterdiğinde gerçekleştirilmiş olunan Rio Konferansının peşi sıra yalnızca denizlerdeki kirlilik seviyesine dönük olarak alınacak tedbirler olmaktan çıkmış durumda olup, Sürdürülebilir kalkınmayı Akdeniz de amaç haline getiren bir plan görünümünü almıştır (Aksu, 2011: 21).

Türkiye çeşitli Protokollere ve Barcelona sözleşmesine taraf olmasının ardından Özel Çevre Koruma Başkanlığını meydana getirmiştir. Günümüze kadar 14 Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiş durumdadır. 1972 yılında yapılmış olan Stocholm Çevre Konferansının ardından kararlaştırılan konular yönünde 1979 yılında "*Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi*"nin imzalandığı görülmüştür. Türkiye bu sözleşmede 1984 yılında taraf olarak yer almıştır. Türkiye'nin taraf olduğu anlaşmalardan biri de 1975 yılında devreye girmiş olan "*Ramsar Sözleşmesi*"dir (Aksu, 2011: 21).

1992 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde yer alan katılımcı hükümetler tarafından "*Kyoto Protokolü*" imzalanmış durumdadır. İşte bu protokol o zamana kadar imzalanmış olan en geniş kapsamlı işbirliği protokolü olarak tarihteki yerini almıştır. Türkiye ise uzun bir süre bu protokolde taraf konumunda bulunmamayı seçmiştir.

Fakat tarihler 2009’u gösterdiğinde bu protokole taraf olunması yönünde bir karara varılmıştır. Protokolün alakalı olduğu listede bulunmaması sebebiyle 2012 yılına kadar sayısal olarak yer alan bir sorumluluğu bulunmayan Türkiye, 2013’den sonraki dönem için çalışmalarına devam etmektedir (Aksu, 2011: 21).

3.1.2. Kurumsal Yapı

Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma ve çevre arasındaki ilişkinin görülmesi ve buna dönük çalışmaların başlatılmış olması pekte uzak bir döneme dayanmamıştır. Bu noktada uzun seneler ‘*’boru sonu’’* düşüncesi ile çevresel anlamdaki problemlerin altından kalkılabileceği yönündeki düşünce kabullenilmiştir. Bununla beraber ülkede yer alan hukuki manadaki yapı, daha çok cezalandırma ve kontrol ilkelerine dayanmış bulunmakta cesareti azaltıcı ve destek verici uygulamalar düşük seviyede kalmaktadır. Fakat son senelerde global hale gelen dünyamızda yaşanmakta olan problemlerin ciddi seviyelere varması, bir takım taraf olunmuş anlaşmalar ve sorumluluklar ile Avrupa Birliğine uyum aşamasının etkisiyle beraber Türkiye’de bu konular hakkında çeşitli çalışmalarına hız vermiş durumdadır (Aksu, 2011: 21).

Türkiye’de kurumsal anlamda çerçeve olarak yerel yönetimler ve merkezi yönetimler diye iki kısma ayrılmaktadır. Merkezi yönetimler çevreye dönük politikaların meydana getirilmesi ve bu politikaların uygulamaya geçirilebilmesi için idari anlamda çerçevenin oluşturulmuş olmasından sorumlu durumdadır. Böyle bir durumda da Devlet Planlama Teşkilatı ile Çevre ve Orman Bakanlığı mühim roller üstlenmektedirler. Devlet Planlama Teşkilatı esas anlamda stratejik eylem planı olarak kabul gören beş yıllık kalkınma planının da kararlaştırılan amaçların uygulanmasıyla alakalı bütün kuruluş ve kurumların yatırımlarını denetleyip onay veren kurumdur. Esas olarak ülkenin çevreyle alakalı koordinasyonunu gerçekleştiren kurum ise Çevre ve Orman Bakanlığı olarak yer almaktadır (Aksu, 2011: 21-22).

3.2. Türkiye’de Yeşil Büyüme ve Yeşil İş Politikaları

Yeşil büyüme ile bağlantılı olabilecek yeşil işleri teşvik edebilecek çeşitli politikaların Kalkınma planları ve sektörel hedefli strateji planlarında ne gibi ele alındığına bakılacak bu bölümde yenilenebilir anlamda enerji mevzuatı hakkında bilgiler söylenecektir.

Bu çalışma doğrultusunda, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için, nitelikli istihdamda artış olması, çevre ve doğanın koruma altına alınması ve yaşam kalitelerinde iyileşmelerin gerçekleşmesi, çevre dostu ve yenilikçi boyuttaki çeşitli teknolojilere destek verilmesi politikaları yeşil büyüme anlamında öncelikli ele alınması gereken ve araştırılması gereken önemli konulardır.

3.2.1. Türkiye’de Yeşil Büyüme Kapsamında Yenilebilir Enerji ve Yeşil İş Politikaları

Türkiye de sürdürülebilir kalkınma politikaları, uluslararası anlamda bir takım gelişmelere bağlı olarak üç esas kaynak olan ekonomi çevre ve toplum etkileşimini önemsemiştir. Rio konferansı öncesinde ortaya çıkan beş yıllık kalkınma planlarında çevre sadece meydana gelen kirliliği gidermeye yönelik hedeflere dayandırılmış, daha sonradan ortaya çıkan kirlilik önleyici politikalar sürdürülebilir kalkınma durumuna uygun bir şekilde, ekonomi ile çevrenin bütünleşmesine dönük çeşitli politika amaçları olarak öncelikli ele alınmıştır (Yılmaz, 2014: 98)

Yedinci Beş yıllık kalkınma planının da çevre ayrı önemli bir konu parçası durumuna gelmiş, çevresel politikaların üretim ve istihdam bakımından önemi yükseldiği için sosyal ve ekonomik çeşitli politikalarla bütünleşmiş olması önemli hale gelmiştir. Esas amaçlar içerisinde yer alan istihdamın artırılması ve çevre anlamında korunmanın sağlanması konularının dışında, sektörel amaçlar anlamında da benzer konular öncelikli olarak ele alınan alanlar içerisinde yer alan bu planda birçok politikaya yer verilmiştir. Bu noktada ise yenilenebilir anlamda enerji kaynaklarının yaygın hale gelmesi, kaynakların sürdürülebilir kullanımının gerçekleşmesi ve korunması, enerji verimliliğinde artış sağlanması, nitelikli iş gücü anlamında iyileşmenin yaşanması, yeni teknolojilerin istihdam artırıcı

şekilde kullanılıp yaygın hale getirilmesi gibi çeşitli politikalara yer verilmiştir. Ayrıca, yeni istihdam politikalarında çevreyi koruma arge politikalarına önem verme, yeni istihdam politikaları sağlamak gibi konulara öncelik sağlanacağı belirtilmiştir (Yılmaz, 2014: 98-99).

Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı da ise yeşil büyümeye dönük olarak sürdürülebilir kalkınmaya dayalı amaçların çoğu bütün sosyal ve ekonomik sektörlerin içerisinde yerini almış durumdadır. Bu planda ise yeşil büyümenin izleri ve sera gazları doğrultusunda emisyon oranının en az düzeye indirilmesi, çevreye dost olan teknolojilerin teşvik edilmesi, doğal kaynak kullanımının sürdürülebilir boyutta olması gibi çeşitli ilke ve politikalar yer almaktadır (Yılmaz, 2014: 99).

Bir başka plan olan Dokuzuncu Kalkınma Planında ise sektörler arası ilişkiler güçlü hale getirilmiş gelişme alanları doğrultusunda çok boyutlu ve bütünsel olarak öncelikli alanlar yaratılmıştır. Bu sebeple bu planda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için sektörler arası bütünleşmenin gerçekleştirilmesi amacıyla uyum sağlanmaya çalışılmıştır (Yılmaz, 2014: 99).

Onuncu Kalkınma Planına değinilecek olursa, bu planda ise yeşil anlamda büyüme yaklaşımına direkt vurgu yapıldığı görülmekte, bu yeni büyüme anlamındaki modelin sürdürülebilir anlamda amaçların gerçekleşmesi doğrultusunda küresel anlamda önemli hale geldiği ifade edilmiştir. Türkiye'nin çevresel anlamda oluşan kriz durumlarını fırsat haline getirme potansiyeli olduğuna dikkati çekmiş durumda olan yeni ortaya çıkmış kalkınma planında; ulaştırma, turizm, enerji gibi alanlarda bu potansiyeli harekete geçirmeye dayalı politikalar hazır hale getirilmiştir (Yılmaz, 2014: 101).

2014 ile 2018 yılları arasında Türkiye'nin çevreye dost olan teknolojileri üreterek kullanılabilir hale gelen ve daha yüksek düzeyde katma değer yaratabilme gücüne sahip bir yapıda olması muhtemel görülmektedir. Bütün sektörlerde hemen hemen yeşil büyüme fırsatlarını değerlendirerek çeşitli politikalara yer vermiş olan 10. Kalkınma planında, özellikle tarım, enerji, ulaştırma, sanayi, inşaat ve kentleşme gibi alanlarda çevreye duyarlı bir boyutta büyüme benimsenmiş olarak bu alanlarda

çevreye dost teknolojilerin geliştirilmiş olması, buna dönük olarak ARGE ve yeniliğin teşvik edilmiş durumda olması ve yeşil işlere yönelik olanakların artırılması amaçlanmaktadır (Yılmaz, 2014: 101).

Başka planlardan farklı bir boyutta olarak, başka bir bakış açısıyla ele alınan bu planda, 2023 yılına yönelik amaçlarına ve planda yer alan başka amaçlara ulaşabilmek bakımından öncelikli olarak yer alan alanlarda, izlemeye ve değerlendirmeye ilişkin birçok süreci kolay hale getirecek ve neticelerin ölçülmesi noktasında katkıda bulunacak 25 adet Öncelikli Dönüşüm Programı da hazırlanmış durumdadır (Yılmaz, 2014: 102).

3.2.2. Türkiye’de Yeşil İşlerin Genel Değerlendirmesi

Türkiye’de yeşil işlerin genel değerlendirmesi, Türkiye’de kalkınma planları sektörel amaçlı stratejilerde çevreye duyarlı politikaların giderek daha önemli hale gelmesi ve bu politikaların gündelik yaşama geçirilmesiyle birlikte, yeşil uygulamalar yaygın hale gelmiştir. Bu gibi gelişmelere dayalı olarak, yeşil işler mevcut olan ekonominin pek çok sektöründe faaliyet alanında yaygın olarak görülmektedir. Bu gibi sektörlerin başında tarım, temel sanayi sektörleri, inşaat, ormancılık, ulaştırma ve enerji bulunmakta olup, sektörel etkinliklerdeki verimlilikteki yükseliş, çevresel anlamda koruma ve atıkların en az düzeye indirilmesi gibi uygulamalar yeşil işleri meydana getirmektedir (Yılmaz, 2014: 107).

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yeşil iş olanaklarının en yaygın durumda olduğu alanlar biyokütle, güneş, jeotermal, rüzgar, su gibi çeşitli çeşitli yenilebilir durumdaki enerji alternatifleri, ulaştırma, demir çelik, otomotiv, çimento gibi sanayi dallarında yaşanan geri dönüşüm durumu ve bu alanlardaki üretim aşamalarında, hammadde ve enerji etkinliğine dönük çeşitli uygulamalar ile sürdürülebilir ormancılık ve organik tarım gibi çeşitli alanlardır (Yılmaz, 2014: 108).

Sürdürülebilir kalkınmanın amaçları doğrultusunda yeşil anlamda bir büyümenin gerçekleştirilebilmesi için bir taraftan sosyal manada kalkınma desteklenirken başka taraftan da istihdam fırsatlarını ortaya çıkarmış olacaktır. Bu anlamda, mevcut olan mesleklerin dönüşümünün sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi ve yeni çevresel anlamda duyarlılık gösteren

mesleklerin iş dünyasında önemli bir rollere sahip olması beklenmektedir. Yapılan birçok değerlendirmelere bakıldığında ise Türkiye'nin yeşil işler anlamında önemli potansiyeller barındırdığı görülmektedir. Buna karşı olarak Türkiye'de şuana kadar yapılmış olan çalışmalar birkaç çalışma ile sınırlı durumdadır. (Yılmaz, 2014: 109-110).

3.2.3. Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Mevzuatı

Türkiye’de yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik elektrik üretilmesi gibi çeşitli etkinliklerin gelişimi ilk olarak barajlardan elektrik üretilmesi gibi konularla başlamış olsa da, sektörle alakalı olarak ilk yasal anlamda düzenleme 2005 senesinde yürürlüğe konulmuş olan 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimini hedefleyen kullanımıyla alakalı kanundur. İşte bu kanunla beraber hedeflenen, yenilenebilir anlamda enerji kaynaklarından elektrik enerjisini üretmek hedeflenmiş olup ve kullanımının yaygın hale gelmesi, bu kaynakların gerekli güvenliğinin sağlanarak kaliteli ve ekonomik bir şekilde ekonomiye kazandırılmış olması, kaynak anlamında çeşitliliğin yükseltilmiş olması, çevresel atıkların değerlendirmeye alınmış olması, çevrenin koruma altında tutulması, emisyon oranının en az düzeye inmesi ve bu hedeflerin sağlanmasında gereksinim duyulan imalat sektörünün geliştirilmiş olmasıdır. Yapılmış olan bu kanunla beraber yenilenebilir anlamda enerjinin elektrik üretimi noktasındaki öneminin giderek arttığı görülmüştür (Yılmaz, 2014: 110-111).

Türkiye’de yenilebilir enerji yatırımları ve istihdam potansiyeli de çok önemli bir mevzudur. Bu noktada önemli adımlar atılmıştır. Şuanda hazır durumda olan kurulu gücünü 100000 MWh yükseltmeyi ve her sene 5 milyar dolarlık yenilebilir enerji yatırımında bulunmayı amaçlamaktadır. Cumhuriyetin 100. Yılı'nın kutlanacağı Türkiye’de 2023 yılı doğrultusunda enerji sektörüyle alakalı yüksek amaçların gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir (Erdal, 2012: 174-175)

3.2.4. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme Stratejisi

Sürdürülebilir kalkınma tarihsel olarak eski çağlara kadar dayanmasına rağmen günümüzde çevresel sorunların artışıyla beraber yoğun bir şekilde dünya gündeminde yerini almıştır. Sürdürülebilir kalkınma sadece çevre boyutuyla alakalı değildir. Bu çevre boyutuna ek olarak ekonomik, sosyal ve enerji boyutu sürdürülebilir kalkınmayı tamamlamaktadır. Kavramsal anlamda sürdürülebilir kalkınma ilk olarak uluslararası alanda Stocholm İnsani Çevre Konferansında tam ifadesini almıştır. Bu konferansta sürdürülebilir kalkınma kavramının esaslarını, kaynak anlamında seneler itibariyle hakkaniyetin göz önünde bulundurulması, çevrenin taşıma kapasite durumu, çevre ile kalkınmanın birlikte ele alınması oluşturmaktadır. Sürdürülebilir anlamda kalkınma kavramı hala yeni ve gerçekleri yansıtan bir yorumdan yoksun olsa da günümüzde çok yaygın bir düzeyde bütün dünyada politikacılar ve bütün insanlar tarafından yaygın olarak kullanılan bir kavram halini almıştır. Bilimsel ve politik açıdan sürdürülebilir kalkınmanın ön plana çıkması 1987 yılında ortaya çıkan Brundland raporuyla birlikte gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2018: 81).

Yeşil büyüme kavramının ortaya çıkış süreci, 2005 senesinde Asya ve Pasifik ülkeleri başka ortaklarında katıldığı 52 hükümet başkanının temsil ettiği 5. Çevre ve Kalkınma Bakanlar Konferansında olmuştur. Yeşil büyüme kavramı olarak ne kadar 2005 senesinde ortaya çıkmış görünse de asıl ortaya çıkışı 2008 ekonomik kriziyle beraber gerçekleşmiştir. Bu krizin ekonomik ekolojik ve sosyolojik olarak değerlendirilmesi krizin 3'lü bir kriz olarak ele alınmasına yol açmıştır. Bu krizden çıkış yolu olarak yeşil yeni düzenin etkili olacağı yolunda düşünceler ele alınmış ve kabul edilmiştir. Ayrıca yeşil ekonomi yalnızca yeşil ekonomistler ya da çeşitli politik çevrelerle sınırlı kalmamış, Birleşmiş Milletler Çevre Programı vasıtasıyla krize gerekli çözüm yolu olarak ortaya konulmuştur. (Yılmaz, 2018: 81-82).

3.3. Yeşil Büyüme Politikalarının Etkinliği

Yeşil büyüme hakkında henüz bir fikir birliğine varılmış bir durum söz konusu olmadığından ülkelerin yeşil büyüme konusunda kendi fikir ve politikalarıyla hareket etmesi gerekli ve önemlidir. Bu konuda gerekli

alışmaları başlatmış olan Türkiye'nin de gerekli politikaları oluşturup yeşil büyümeyi gerçekleştirmek için biran önce bazı politikaları oluşturması yapması ve sonuçlarını değerlendirip yoluna devam etmesi gerekmektedir.

Yeşil büyüme henüz net bir tanımı yapılmış bir konu değildir. Bu konu hakkında kararlaştırılmış bir tanım söz konusu olmadığından yeşil büyümenin kapsamı net olarak belli değildir. Genel itibariyle ülkeler ve çeşitli kuruluşların kendileri tarafından oluşturulmuş özel tanımlar bulunmaktadır. Yeşil büyümenin kavramsal olarak ilk ortaya çıktığı yerler Asya ve Pasifik bölgeleri olduğundan, Asya Pasifik bölgesi için düşük karbon salınımı, sürdürülebilir bir ekonomik gelişme ve sosyal gelişimi destekleyen ekonomi politikasının da esas noktasını teşkil ettiği görülmektedir (Yılmaz & Doğan, 2017: 284).

Yeşil büyümenin farklı kuruluşlarca farklı tanımlarının yapıldığı görülmektedir. Dünya bankasına göre yeşil büyüme, olumsuz anlamdaki çevresel etkilerin en düşük düzeye indirildiği, kaynakların verimli bir seviyede kullanımın gerçekleştiği, doğal afetlere yönelik direnç düzeyinin sağlandığı ve büyüme aşamalarının durma noktasına gelmeden olumlu bir şekilde gerçekleştiği bütünleştirici bir sürdürülebilir bir kalkınma aşamasıdır (Yılmaz & Doğan, 2017: 284).

3.3.1. Yeşil Büyüme ve Türkiye

Yeşil büyüme kavramsal olarak 2005 senesinde Asya-Pasifik bölgesinde meydana gelmesine rağmen yeşil büyümenin ana erevesi ve politikaları Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği rgt tarafından yaratılmıştır. Birçok gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke tarafından yeşil büyüme sürdürülebilirlik ve kalkınma kapsamında ele alınmaktadır. Günümüzde artık sosyo-ekolojik dönüşümler bir tercih konusu olmaktan çıkarak, dünya ülkelerinin sürdürülebilir anlamda bir büyüme gerçekleştirebilmeleri için mecburi olarak takip etmeleri lazım olan bir yol halini almıştır (Yılmaz & Doğan, 2017: 285).

Ekonomik büyüme ve kalkınmaya destek vermek için Türkiye yeşil büyümeyi uygulamaya geçirerek doğal olarak zenginliği, refahın dayanmış

olduğu çeşitli kaynakları koruma altına alarak, çevresel hizmetleri ve çevresel meselelerin çözümünü geliştirme yoluna gitmelidir. Birçok gelişmekte olan ya da gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye de yeşil büyümeye destek verecek çeşitli politikalar yaratarak farkındalık oluşturabilmek için ve bu yeşil büyüme yolunda ilerlemeler kaydedebilmek ve çeşitli riskleri ortadan kaldıracabilmek adına yeşil büyüme göstergelerine gereksinimi vardır. 2008 yılında dünyada yaşanmakta olan kriz durumu ekonomik ve mali yönden bütün ülkeleri etkilediği gibi Türkiye’de de çok büyük ölçüde çevre politikaları üzerinde baskı doğurmuştur. Fakat krizin son bulmasıyla beraber tekrar gerçekleşecek olan ekonomik büyüme, çevresel anlamda baskıyı daha da yükseltecek, belki de kriz yaşanmadan önceki düzeylerin üzerinde çeşitli risklerin ortaya çıkmasına neden olacaktır (Yılmaz & Doğan, 2017: 285).

Önemli bir konu olan sürdürülebilir kalkınma raporu Kalkınma Bakanlığının da önderliğinde 2012 senesinde Birleşmiş Milletler Kalkınma Konferansı tarafından ‘*Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu Geleceği Sahiplenmek*’ adı altında oluşturulmuştur. Bu raporun birinci ve üçüncü bölümünde yeşil büyümeye önemli ölçüde yer verilmiştir. Bu raporun birinci kısmında sürdürülebilir kalkınma ortamı oluşturabilmek için yeşil büyüme anlayışının gerekli bir durum olduğu üzerinde durulmuş ve Türkiye’nin Sürdürülebilir Kalkınma hedeflerine varabilmesi için yeşil büyüme yaklaşımı dahil ülkede bulunmakta olan tüm kaynaklardan olabildikçe yararlanılacağına dikkat çekilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma için ithalata dayalı enerji arzı ve fosil yakıtların önemli tehditler olduğu, enerji kaynaklarında verimliliğin yaygın hale getirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarından daha çok yararlanılmasıyla beraber bu tehlikenin kaldırılmasının ancak yeşil büyümeyle kaldırılacağı söylenmiş durumdadır. Üçüncü bölümde ise amaç olarak belirlenmiş durumda olan yeşil büyümenin ulusal anlamda önemli olan öncelikleri sınırlılıkları ve kapasitesi dikkate alınarak çevre üzerinde bulunan ekonomik baskı durumunun azaltılabileceği ve potansiyel olarak yüksek olan sektörlerde amaçların hangi argümanlarla ve nasıl bir şekilde ele alınacağı konusu dikkate alınmış durumdadır (Yılmaz & Doğan, 2017: 285-286).

Bu önemli raporda, sürdürülebilir kalkınma yolunda Türkiye’de yapılmış olunan çalışmaların değerlendirildiği ve gelecek yıllarda bu konu hakkında uygulamaya konulacak olan politikalara, Türkiye’nin ulusal anlamda vizyonunun ortaya konulmuş olması ve Türkiye’nin dünya üzerinde yaşanabilecek çeşitli meselelerin çözümünde yapabileceği katkı düzeyleri değerlendirmeye alınmış, amaç olarak belirlenmiş durumda olan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının ancak yeşil büyümeyle gerçekleştirilebileceği üzerinde durulmuştur (Yılmaz & Doğan, 2017: 286).

Türkiye için önemli kalkınma planlarından biri olan Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 dönemini kapsayan, birinci ve ikinci bölümünde yeşil büyümeden kavram olarak bahseden bir plandır. Bu planın birinci bölümünün ikinci konusun da ise, ‘‘Küresel Gelişmeler ve Eğilimler’’ madde olarak İklim Değişikliği ve Çevre Başlıklı 62. Maddede yeşil büyüme kavramının önemli hale geldiğinin üzerinde durulmuştur (Yılmaz & Doğan, 2017: 286).

Bu planın ikinci bölümünde ise, ‘‘Yaşanabilir Mekanlar, Sürdürülebilir Çevre’’ başlığı altında yer alan 900. Maddesinde; sürdürülebilir kalkınma anlayışının daha ileri bir noktaya ulaştırılabilmesi için doğal kaynakların ekonomik anlamda değerlerinin belirleniyor durumda olması ve tüketim ve üretim anlamında çevresel ölçülerin rekabetçilik ve yeşil büyüme vasıtasıyla geliştirilmesi yanı sıra iklimsel olaylarla mücadelenin ve biyolojik çeşitlilik durumunun sürdürülebilir kullanımının göz önünde bulundurulması gerektiği söylenmektedir (Yılmaz & Doğan, 2017: 286).

3.4. Kavramsal Açıdan Kamu Politikası, Unsurları ve Yeşil Ekonomideki Yeri

Hükümetlerin en mühim asli görevlerinin ürününü yaratmış olan kamu politikası, vatandaşın gerek istek gerekse çeşitli sorunları karşısında mevcut olan iktidara farkındalık yaratma gerekliliğini doğurur. Bu kamu politikaları eğitimden dış ticarete, güvenlikten sağlığa kadar daha pek çok çeşitliliği kendi içinde bulundurur. Kamu politikası en elverişli çözümler ya da çeşitli politikalar ile toplumsal sıkıntılar ya da gereksinimlerin kamusal bir takım kişiler tarafından ortaya çıkarılması ve planlı çeşitli kararlarla problemlerin

çözüm yoluna kavuşturulması olarak ta tanımlanabilir. Kamusal anlamda düzenin sağlanmış olması ve toplumdaki kişilerin isteklerinin yerine getirilmesi adına kamu politikaları, yetkisini çeşitli yasalardan alan kamu kurumu veya devlet kamu görevlisinin bir takım eylemlerini ifade eder (Acet & Şakalak, 2020: 2139-2140).

Mali açıdan politikalar sürdürülebilir anlamda büyüme ve kalkınma durumu için çok kritik bir önemi bulunmaktadır. Bu sebeple ülkeler yeşil ekonomik anlamda dönüşüm aşamasında önemli bir aktif role sahiptirler. Küreselleşmeyle beraber çevresel meseleler uluslararası probleme sebebiyet vermiştir. Bu nedenle konuyla alakalı politika incelemeleri yalnızca ulusal seviyede olmayıp bu çeşitli politikaların uluslararası anlamda adımları da söz konusu olmaktadır. Bu durumdan hareketle mali anlamdaki politikaların yeşil ekonomide yeri hem ulusal hem de uluslararası boyutta olmaktadır. (Acet & Şakalak, 2020)

3.4.1. Uluslararası Düzeydeki Mali politikalar,

Küresel seviyede uygulanmakta olan mali anlamda politikalar üç başlık altında ele alınmaktadır.

Bunlardan ilki olan karbon vergisi, gerek kömür kullanım oranını gerekse fosil yakıt kullanımını en az düzeye çekebilmek için başlatılmış olan bir vergi uygulaması olarak görülmektedir. Buna ek olarak mali bir hedefi söz konusu olmayan vergi, çevre koruma politikası olarak mühim bir aracı konumundadır. Kirlenme seviyesine karşı yaratılmış olan bu verginin kaynakların tüketim durumuyla alakası yoktur. Emisyon vergileri olarak isimlendirilen karbon vergisinde bireyler ne kadar doğaya zarar veriyorsa o düzeyde vergilemeye bireyleri zorunlu kılar. Bu gibi nedenlerden dolayı karbon vergisi yardımıyla emisyon düzeyinin azaltılması sağlanmaya çalışılıyor. Gelecek kuşaklara yaşamaya değer bir çevre bırakabilmek adına güzel bir çalışma olsa da bu çalışmada vergi matrahındaki hesaplamalar doğrultusunda belli sıkıntılar olduğu için birçok eleştirilere de maruz kalmış durumdadır (Acet & Şakalak, 2020: 2140).

İkinci bir politika olan Emisyon Ticaret Sisteminde ise belli çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan biri olan Avrupa birliğinin değişen iklim

koşullarıyla mücadelesine yer veren emisyon ticaret sistemi 2005 senesinde uygulanmaya başlanmış durumdadır. Bu sistem kişilere bağlayıcılık olarak salınım oranlarına sınır getirme ve kendi aralarında belli bir kısmın ticaretini sağlama şeklinde bir çalışma şekli bulunmaktadır. Bir başka noktada Kyoto Protokolü'nün temiz bir şekilde kalkınma planında belirlenen karbondioksit kullanım oranına bir sınır getirilmiş ve emisyon miktarı için ilk uluslararası anlamda bir ticaret sistemi oluşturulmuştur. Fakat Kyoto protokolündeki bir takım eksik noktalar sebebiyle değişik arayışlara yol açmıştır. Bunun nedeni protokolün yalnızca gelişmiş olan ülkeleri dikkate alıp geliştirmekte olan ülkeleri önemsememesinden kaynaklıdır. Bunun sonucunda bir takım eksik durumların ortaya çıkmasıyla yeşil iklim fonunun ortaya çıkmasına yol açmıştır (Acet & Şakalak, 2020: 2140).

Üçüncü bir politika olan yeşil iklim fonu ise, emisyon oranı azaltım miktarının geliştirmekte olan ülkeleri kapsamıyor olması bir yandan da 2020 yılında Kyoto protokolünün sona erecek olması uluslararası anlamda sistemi tekrar uluslararası işbirliği arayışına sevk etmiştir. Bu noktadan hareket ederek Paris'te 2015 senesinde iklim zirvesi yapılmış olup bu zirve ülkeler adına yeşil ekonomik bir değişimin gerçekleşmesinde çok önemli bir adım olarak tarihteki yerini almıştır. Paris iklim antlaşmasıyla çerçevesi oluşturulmuş olan yeşil iklim fonu gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere sağlayacağı kaynakların temel kaynaklarını meydana getirmektedir. Şuan önümüzde var olan süreçlerde yeşil ekonomik anlayışa geçişte meydana getirilmesi düşünülmekte olan kavram uluslararası anlamda mali araç özelliğine sahip bulunmaktadır. 2020 yılından başlayarak yaratılması hedeflenen fonun mühim özelliği çarpan etkisi yaratacağının düşünülmemesinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir düşünce gelecek adına yeni vaatlere yol açıp yeşil ekonomi konusunda geniş bir şekilde yapılması planlanan girişim ve araştırma harcamaları noktasında önemli yükselişlere sebebiyet vereceği, yeşil ekonominin ağırlıklı olduğu çeşitli kalkınma planları doğrultusunda da çeşitli artışların ortaya çıkacağı düşünülmektedir (Acet & Şakalak, 2020: 2141).

3.4.2. Ulusal Düzeydeki Mali Politikalar

Yeşil ekonominin dönüşümü doğrultusunda çeşitli mali araçların ulusal düzeydeki rolü üç noktadan ele alınmaktadır. Bu araçlardan ilki olan vergi sistemleri aracının değişen dünya koşullarına uygun olarak tekrar yaratılması birçok alana önemli katkılar sunmaktadır. Bunlar çevre anlamında korumayı sağlamak adına yapılmış olan çeşitli kamu harcamalarının etkinliği ve son araç olarak çeşitli sektörlerin karşılaştırılması ile verilecek olan mali teşviklerin çevreye az zararı olan veyahut daha az oranda zarar verecek olan karbon oranı düşük alanlara yönlendirilmesidir. Yeşil ekonomiye geçiş süreciyle birlikte kirletme vergileri adıyla anılan vergiler etkinliği sağlamak adına çeşitli iktisadi faaliyet gösteren çeşitli kişilerden alınan vergilerdir. İkinci ulusal anlamda mali politika ise kamu harcamalarıdır. Yeşil ekonomiye geçiş aşamasında yapılacak ulusal politikaların sonuncusu ise sektör hedefli mali teşvikler olarak yer almaktadır. Aynı zamanda bu sektör hedefli mali politikalar devletin sürdürülebilir faaliyet alanları yenilenebilir enerji gibi çeşitli teşvikler yapması yeni istihdam kanalları oluşturulmasını sağlamakta ve kaynakların etkin kullanımına sağlayıp ülkenin kalkınmasını katkı vermektedir. Kısaca, yeşil ekonomik yapılanma için kamunun yapmış olduğu çeşitli çevre koruma araçları en etkili durumda olan araç iken mali teşvikler ve uygulanmakta olan bir takım vergiler tüketim ve üretimi etkileyen önemli konulardır (Acet & Şakalak, 2020: 2141).

3.5. Türkiye’de Yeşil Dönüşümün İstihdam Potansiyeli ve Yeşil Dönüşüm Örnekleri

2012 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından yayınlanmış olan raporda, gelişmekte olan birçok ülkenin yeşil ekonomiye doğru yol almakta olduğunu ve sürdürülebilir çevre ile beraber ülke ekonomisinin hızlı bir ivme ile büyüme sağladığının önemle üzerinde durmuştur. Yeşil ekonomi kavramıyla beraber gelişen bir diğer kavram olan yeşil iş kavramı ise uluslararası çalışma örgütüne göre insan onuruna yakışır bir iş olanağı sunmalı ve sürdürülebilir düşük karbon ekonomisinin sağlanması noktasında geri dönüşümün sağlanması üzerinde durmalıdır. 2018 senesinde

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yayınlamış olduğu bir Dünya İstihdam ve Sosyal Görünüm adlı raporda yeşil ekonomiye tamamen geçilmesi durumunda bir takım iş kayıpları yaşandığı görülmüştür. Bu noktada bu dönüşüme katkı verecek doğru bir takım politikaların günlük yaşama geçirilmesi ile birlikte 2030 senesine gelindiğinde toplam 24 milyon yeşil işlere yönelik bir sahanın meydana geleceği ifade edilmektedir (Acet & Şakalak, 2020: 2147).

Bu raporun neticesinde yeşil ekonominin yaşama uygulanması ile birlikte gelecek adına umutlar artarken pek çok düşük gelirli vatandaşa da daha güzel bir hayat sağlayacağı ifade edilmiştir. Fakat bu durum Türkiye üzerinden değerlendirmeye konu edildiğinde, özel sektörde çalışan yeşil yakalı kişiler hakkında güncel verilerdeki eksiklikler nedeniyle günümüzde yeşil ekonominin yansımaları oluşturan istihdam boyutu hakkında bütün anlamda bir değerlendirme şansı söz konusu olmamaktadır. Kamu otoritesi tarafından derlenen bilgilerin değerlendirilmesi neticesinde bu rakamların tutarlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu konu ile alakalı olarak yalnızca ülkemizde 50 bin civarı bir yeşil yakalının istihdam edileceği hakkında bir değerlendirmede bulunulmuştur. Türkiye istatistik kurumu tarafından açıklanan veriler her ne ölçüde yeşil istihdamı açıklama konusunda yetersiz bir durumda görünse de rakamlar değerlendirmeye alındığında 2004 yılına göre 2012 yılında yeşil istihdam konusunda bir düşüşün gerçekleştiği görülmüştür. Bir diğer konuda Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kapatılması sonucunda kamuda çalışan yeşil işçi sayısında da önemli düşüşler görülmüştür. Birçok yapılan literatür taramasında ar-ge ye önem veren çok sayıda ülkenin yeşil istihdam yaratma konusunda oldukça başarılı oldukları ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde Türkiye'nin de istihdam oranında bir artışın gerçekleşmesi amacıyla ar-ge faaliyetlerine dönük politikalar yaratması gerekli ve önemli hale gelmiştir. Türkiye'nin bu konuda çeşitli politikalar uygulaması sadece çevresel olarak ya da istihdamdaki kaliteyi artırıcı bir durum değil, aynı zamanda çevre anlamında yeşil istihdamın artmasıyla beraber ekonomik büyüme anlamında da birçok iyileşmenin gerçekleşeceği açık ve ortadadır (Acet & Şakalak, 2020: 2147).

3.5.1. Türkiye’de Hayata Geçirilen Yeşil Dönüşüm Örnekleri

Dünyada iletişim ağında yaşanan hızlı gelişmeler ve eğitim düzeylerinde hızlı iyileşmelerin yaşanması bütün meselelerde olduğu gibi çevre anlamında da bireylerin daha duyarlı bir şekilde hareket etmesine zemin hazırlamıştır. Bu noktada yapılan araştırmalar çevrenin korunması noktasında hareket eden yeşil tüketici adlı yeşil bir pazar bölümünün ortaya çıktığını göstermiştir. Bu araştırmaların neticesinde artık tüketicilerin geri dönüşüme yönelik çevreye dost ürünlere yöneldiği belli olmuştur. Bu konuda özellikle bilinçli düzeyde yer alan tüketicilerin çocuklarına daha yaşanabilir bir çevre bırakmak düşüncesiyle adımlar atması firmaları harekete geçiren en mühim konulardan birini oluşturmuştur. Bu noktada en önemli adım tüketicilerin isteğini karşılamak isteyen yeşil firmalarda temel hedef rakiplerinin önüne geçebilmek olmuştur. Üretim maliyetlerinde çeşitli düşüşler görülen firmalarda bu sürecin meyvesinden yararlanıp karlarında net artışlar görülür. Türkiye de bu noktada çevre hassasiyetinin başlamasıyla birlikte çevreye duyarlı birçok firmalar ortaya çıkmıştır. Bu çevreye duyarlı olan çeşitli sektörler ise bankacılık sektörü havacılık sektörü, beyaz eşya sektörü ve daha birçok sektörden çevreye duyarlı adımlar atılmıştır. (Acet & Şakalak, 2020: 2148).

4.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları

Avrupa birliğinin nihai iklim eylem planı olan Avrupa Yeşil Mutabakatı 2050 yılına dönük karbon salınımı konusundaki hedefleri belirlemekte ve bu konuda atılacak adımları göstermektedir. Türkiye’de bu konuda Avrupa da yaşanan gelişmeleri yakından izlemeli ve atması gereken önemli adımları bir anca önce atmalıdır.

4.1.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı

2019 yılında gösterdiğinde Avrupa Komisyonu tarafından ortaya konulmuş olunan Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2050 yılına kadar ekonomileri karbondan arındırmayı hedeflemekte, bu plan doğrultusunda ekonomilerde köklü değişikliklerin olmasının ortamını hazırlamakta ve bu doğrultuda

Avrupa’da iklim zararsızlığına varılmak istenmektedir. İlk olarak şunu belirtmek gerekir; Avrupa Birliği’nin böylesine geniş ve derin bir konuda bu birliğe üye olan ülkeler bölgeler arasında ortaya çıkan fırsatları ve riskleri makul bir seviyeye oturtması lazımdır. Avrupa Birliği’nin yeşil büyüme stratejisinin bir kısmı olarak Avrupa’yı iklim açısından nötr hale dönüştürmek ve doğal yaşam alanlarını korumuş olmak yalnızca bireylere değil, doğadaki diğer canlılara, ekonomiye, hepsinden en önemlisi evrene olumlu yansımaları olacak ve onların refahlarında da olumlu yansımalar meydana getirecektir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği, 2050 yılına kadar iklim bakımından nötr yani zararsız olmayı, kirlilikte azalmaları sağlayarak insan hayvan ve bitkiler gibi birçok canlı türünü korumayı, birçok şirketin temiz ürün ve teknolojiler doğrultusunda dünyanın zirvesinde yer alma planlarına destek olmayı ve adil ve kapsamlı bir geçiş durumunu gerçekleştirmeyi hedeflemektedir (Güner vd. 2021: 127).

Bu konular hem günümüz hem geleceğimiz adına çok önemlidir. İnsan refahına katkıları yanı sıra dünyamızın temiz yarınlara hazır olması açısından da hayati bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda Türkiye de üzerine düşen görevi yerine getirmeli ve değişen dünya düzenine ayak uydurmalıdır.

4.1.2. Türkiye’nin Avrupa Yeşil Mutabakatına Uyum

Politikaları

Küresel anlamda ticaretin büyük çoğunluğunu gerçekleştirmiş olan Çin Amerika Birleşik devletleri, Avrupa Birliği ve Japonya gibi ülkelerin doğayla ve iklimle uyum içinde olan bir kalkınma politikasını takip etmeleri sonucunda finansal, ticari, ekonomik, küresel ve siyasal pek çok ilişkilerde oyunun kurallarında değişiklik yaratacakları apaçık ortadadır. İşte bu oyunun kurallarında meydana gelecek olan değişime dünya ülkelerinin ayak uydurması kendi yararlarına olacaktır. Doğaya uyum gösteren bir kalkınma anlayışının maliyet doğuracağı muhtemel olmasından dolayı, bu kurallarda değişiklik yaratacak olan ülkelerin siyasi ve ticari anlamda ilişki kurmuş olduğu ülkelerinde bu durumda etkilenmesi kuvvet ve muhtemeldir. Dünya ülkelerinin ikili ilişkilerinde meydana gelecek değişimin başında döngüsel

ekonomi ve sınırda karbon mekanizması gibi birçok faaliyetin etkili olup yer alacağı düşünülmektedir. (Güner vd. 2021: 134).

Avrupa yeşil Mutabakatı ile birlikte yeşil dönüşümü gerçekleştirmek hedefiyle harekete geçmiş olmak, Avrupa Birliği ile ikili ilişkileri bulunan üçüncü ülkelerin avantajına bir durum yaratacaktır. Bunun nedeni yeşil dönüşüm ile birlikte yeni ortaya çıkacak ekonomik yapı zaman içerisinde Avrupa Birliğinin kapsamının dışına çıkarak küresel bir hal almaya başlayacaktır. Buna bağlı olarak Türkiye'nin üretim anlamında yapısının tamamen değiştirilerek karbon ve kirlilikten arındırılan üretim yapısını kendine uygun bir şekilde dönüştürüp gerekli adımları atması önemli hale gelecektir. Aynı zamanda Türkiye Dünya bankası ile iş birliği ilişkileri kurarak birtakım tesislerin emisyonlarını İzleme-Raporlama-Doğrulama sistemi içine almış durumdadır. Fakat bu sistem hala faaliyet geçmiş durumda değildir. Üretici kesimin şuana kadar bir emisyon maliyetleri söz konusu olmadığından henüz yeni çıkmış olan bir maliyete rıza göstermemiş olmaları da beklenen bir tepki olarak görülecektir (Güner vd. 2021: 134).

Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum göstermek hedefiyle Türkiye'nin uygulayacağı politikaların pek çok alanda etkili olması önemlidir. Bu Avrupa Yeşil Mutabakatı ile beraber üye olan devletlerin rekabet noktasında güçlerinin korunması ve yükseltilmesi hedeflendiğinden, farklılaşan dünya düzenine Türkiye'nin de uyum sağlayabilmesi için belirli noktalarda zorunlu hale gelen gereksinimlerini rekabet koşullarına hazır hale getirmesi için belirli uygulama ve mevzuat noktalarında belirli yeni gelişmelere kendini hazırlaması önemli ve gereklidir (Güner vd. 2021: 134).

Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olarak değişen dünya düzenine ayak uydurması gerekli ve önemlidir. Bu noktada önemli adımlardan biri olan Avrupa Yeşil Mutabakatı doğrultusunda atılan adımlarda da gerekli koşulları yerine getirmeli ve yeni gelişmelere kendini her zaman hazır tutmalıdır. Bu noktada atılacak olan adımlar Türkiye'nin Avrupa ülkelerini yakından izlemesi, günümüz ve geleceğimiz adına önemli ve uyulması gerekli olan konulardır.

5.1. Türkiye ve Yeşil Ekonomi, Mevcut Durum ve Öneriler

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler ekonomik anlamda yükselişlerini gerçekleştirip üst sıralara geçmek için iktisadi olarak büyümelerini sürdürmek mecburiyetindedirler. Bununla beraber çevresel olarak sürdürülebilirliğin gerçekleştirilebilmesi için ve gelecek kuşaklara yaşanabilir düzeyde bir çevreyi bırakabilmek adına ekonomi politikaları oluşturabilme sürecine çevresel anlamda endişeleri de katmak mecburiyetindedir. (Yıldız, 2021: 2).

Bu politikaların aslında esasında yaşanabilir bir dünya kalabilmesi endişesi olan, insana saygı duyan bir anlayışı yansıtan, çevre, ekonomi ve toplumun dengeli bir şekilde sürdürülmesini esas alan yeşil ekonomi düşüncesi geniş bir tartışma alanı haline gelmiştir. Bu noktada iklim anlamında değişimlerden kaynaklı meydana gelen olumsuz durumları en az düzeye indirmek ve iklim değişikliğinin yaşanmasına engel olmak isteyen ülkeler toplumsal ve bireysel anlamda pek çok tedbire başvurma yoluna gitmektedirler. (Yıldız, 2021: 8).

Çevre konusunda yapılan birçok değerlendirme Türkiye'nin de dikkatini çekmiş hem uygulama hem politik anlamda birçok tedbirin alınmış olmasına katkı sağlamıştır. Avrupa birliğine uyum sürecinde olan Türkiye'nin mevcut çevre koşullarını da Avrupa Birliğine uyumlu hale getirmeye çalışacaktır.. Türkiye yer altı zenginlikleri ve coğrafi konum gibi önemli özelliklere sahip olduğu için yenilenebilir tarzda enerji türleri olan hidroelektrik enerjisi, jeotermal, dalga, rüzgar, güneş gibi pek çok kaynak yönünden önemli potansiyele sahiptir. Türkiye son 15 seneye bakıldığında yenilenebilir enerji kurulu gücü noktasında önemli adımlar atmış gibi görülmekte, yenilenebilir enerji alanında sağlanan kısmen başarıya karşın, Türkiye'nin tümüyle yeşil ekonomi politikaları doğrultusunda başarı elde ettiğini söylemek doğru olmayacaktır. Doğaya saygılı olan ve yaşanabilir bir kentleşme politikasının yaratılıp uygulanmış olması, inşaat sektörü alanında da önemli bir kontrol mekanizmasının yaratılması ve bunların yanında elde edilen kazanımların artış gösterdiği bir ekonomi, toplum ve çevre yönetiminin yaratılması gerekli ve önemlidir (Yıldız, 2021: 8-9).

5.1.1. Türkiye’de Enerji Dönüşümü Yatırımları ve Finansmanı: Mevcut Durum ve ihtiyaçlar

Yıllar 2002 ile 2021 aralarını gösterdiğinde Türkiye’nin Enerji piyasası, akaryakıt dağıtımını özelleştirmeleri, doğalgaz ve elektrik dağıtım bölgeleri, rafineri tesisleri, elektrik üretim tesisleri, elektrik üretiminde lisans devirleri gibi pek çok yöntem başta yer almak üzere büyük ölçüde serbest hale gelmiştir. Elektrik üretiminde özel sektörün payı yıl 2002’yi gösterdiğinde yüzde 32 iken 2021 yılının sonunda bu oran yüzde 84’e çıkmıştır. Üzerinde durulan bu dönem güçlü bir şekilde ekonomik anlamda büyümeye paralel bir doğrultuda enerji talebinin yükseliş gösterdiği, buna dayalı olarak ta enerji arzının da hızlı yükseliş gösterdiği bir dönemi ifade etmektedir (Dinçel, 2022: 14).

Türkiye Paris İklim Anlaşması 7 Ekim 2021 yılında onaylanmıştır. Bunun ardından 2053 yılına gelinene kadar emisyon oranı miktarında net sıfır taahhüdü ifade edilmiştir. Tüm bu gelişmeler kapsamında ‘*Yeşil Kalkınma Devrimi*’ olarak ifade edilen stratejik yönelim uyarınca Türkiye’nin iklim amaçlarını gösterecek uzun dönemli bir eylem planı oluşturulması ve uzun dönemli bir iklim değişikliği stratejisi doğrultusunda, bu konular hakkında bir yol haritasının hazırlanması noktasında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. SHURA enerji dönüşüm merkezi tahminleri doğrultusunda, 2020-2030 dönemi için Türkiye’nin enerji dönüşümü konusunda toplam yatırım gereksinimi 135 milyar ABD doları seviyesinde iken, bu dönemlerde finansman ihtiyacı düzeyide 107 milyar ABD doları seviyelerinde tahmin edilmektedir. (Dinçel, 2022: 15).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yeşil ekonomi kuramı, temel olarak çevresel anlamda riskleri en az seviyede tutarak ekonomik sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmiş olmasını ifade etmektedir. Ancak yeşil ekonomi sadece ekonomik olarak değil ekonomik sosyal ve kültürel etkilerin bir arada yer aldığı bir sürdürülebilir kalkınma anlayışını da belirtmektedir. Yeşil ekonomiyi sadece ekonomik sürdürülebilirlik olarak görmek uygulama anlamında çeşitli sorunlara sebebiyet verecektir. Bu nedenle ekonomik sosyal kültürel sürdürülebilirlik olarak birlikte ele alınmaları daha iyi bir sonuç verecektir. Yeşil ekonomiyi tanımlayacak olursak yeşil ekonomi çevresel anlamda riskli durumları ve ekonomik anlamda kısıtlıları azaltan bir anlayış olmakla beraber insan refahına ve eşitlik olgusunun önem kazanmasında etkili olan bir kavramdır. Yeşil ekonomik anlayışın hedefi insanların çevre üzerindeki yıkıcı etkilerini azaltmak, kaynakların etkili ve verimli şekilde kullanılmasına ve atıksız üretimin gerçekleşmesine katkıda bulunmaktır. Bununla beraber amacı sadece büyümek ve hızlı bir şekilde büyümenin gerçekleşmesini sağlamak olan bir ekonomin yerine tüketim üretim ilişkileri yoluyla üretimi doğaya bağlayan bir ekonomik anlayışı ifade etmektedir.

Yeşil ekonomiye yönelik antlaşmalara giden yolu toplumların kalkınmak isteme anlayışı ve bu toplumlardaki gelir artışı sağlama anlayışının getirmiş olduğu çevreye zararlı sonuçlar oluşturmuştur. Toplumsal anlamda daha çok kalkınmak isteme uğruna çevre geri planda tutulmuş ancak bu çevresel anlamda büyüyen ve peş peşe gelen sorunları ortaya çıkarmıştır. Bunun sebebi olarak daha çok büyüme gerçekleşirken çevresel anlamda oluşturduğu zararın maliyeti sağlanmış olan kardan daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır.

Uluslararası anlamda birçok kuruluş tarafından bir takım çalışmalar yapılmış olsa da hala üzerinde ortak bir karara varılmış yeşil iş tanımı bulunmamaktadır. Yeşil işler Uluslararası Çalışma Örgütüne göre sürdürülebilir bir çevresel anlayışı isteyen ve ekonomik anlamda da bir takım yeşil iş anlamında gelişmeleri destekleyen bir yaklaşımdır. Aynı zamanda insan onuruna yakışacak boyutta temel hak ve gerekleri savunan, insanların yaşamına uygun ücret ve çalışmasına uygun şartları barındıran

aynı zamanda çalışanlara sendikalaşma hakkı ve izni de sağlayan bir kavramı ifade ediyor olmalıdır.

Sürdürülebilir kalkınma geneli kapsayan ve genele ulaşmak için varılması gereken bir noktayı temsil ederken, yeşil büyüme amaçlanan noktaya varılması için gerekli olan bir araç olarak önemli durumdadır. Yeşil büyüme sürdürülebilir anlamda kalkınmanın yerine geçecek bir kavram olmayıp ancak onun yardımcısı ve tamamlayıcısı konumundadır. Yeşil büyüme anlayışı sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek adına bir takım planlar oluşturup ön planda tutarak böylece ekonomik anlamda kalkınmanın sağlanması amaçlanmakta ve sürdürülebilir kalkınma sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu noktada ekonomik kalkınmanın sağlanması noktasında her ülkenin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak farklı kalkınma planları oluşturması gerekli ve önemlidir.

Sanayi devrimi dönemiyle birlikte dünyada hızlı bir nüfus artışı meydana gelmiş bu durum çevresel ve doğal kaynaklar üzerinde baskı oluşturmuştur. Bunun neticesinde oluşan çevresel sorunlar ise 1970'lere kadar görmezden gelinmiştir. Klasik iktisadi düşünce doğal kaynakların sınırsız düzeyde olduğunu düşünüp önceliği kalkınma ve büyüme anlayışına vermiştir. 1970'lere gelinene kadar öncelik hep büyüme ve kalkınmada olmuştur. Bu dönemde çevresel kirliliğin oluştuktan sonra giderilmesi yöntemi benimsenmiştir. 1980'lere gelindiğinde ise dünyada hızlı mal ve hizmet üretiminin olduğu görülmüş, çevresel anlamda sorunlarında giderek artarak devam ettiği ve çözüm aranması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bütün bu yaşananların sonucunda sürdürülebilir kalkınma ilk defa Birleşmiş Milletler Çevre Programı kapsamında oluşturulan '*Dünya Koruma Stratejisi*' raporunda 'gelecek nesiller adına doğal kaynak türlerini korumak olarak ifade edilmiştir. Bir süre sonra sürdürülebilir kalkınma kavramı daha geniş anlamda 1987 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından oluşturulan '*Ortak Geleceğimiz*' adlı raporla çok sık bir şekilde ifade edilen bir kavram halini almıştır. Söz konusu olan bu raporda sürdürülebilir kalkınmanın '*gelecek nesillerin kendilerinin ihtiyaç düzeyinin karşılanmasından taviz vermeksizin günümüzün ihtiyaçlarının karşılanması*' olarak tanımlanmıştır.

Mevcut olan birçok iktisadi anlayışa eleştirel anlamda yaklaşım yeşil ekonomi anlayışıyla beraber getirilmiştir. Bu anlayış 1970’li yıllarda ortaya çıkmış bulunan yeşil iktisadi düşünce anlayışının ekonomik bir tarafını ortaya koymakla birlikte, aslında Birleşmiş Milletler tarafından 2009-2011 yılları içerisinde yayınlanmış durumda olan çevre programlarıyla beraber yeni bir içeriksel anlam meydana getirilmiştir. Bu duruma ek olarak 2011 yılında ortaya çıkan Birleşmiş Milletler Çevre Programı raporuna göre yeşil ekonomi anlayışının tanımsal anlamı, toplumsal anlamda eşitlik ve refahın sağlanmış olması ve tüm ekonomik kısıtlıkların, eşitsizliklerin son bulmuş olmasını ifade etmektedir. Bu tanıma ek olarak düşük karbonlu kaynakları verimli bir şekilde kullanıp, kirlilik düzeyinde ve emisyon oranında azalma sağlayan böyle sistemsel bir yapıda istihdam düzeyi ve gelirden beklenen artış, kaynak ve enerji anlamında etkili durumda olan, kirlilik düzeyi ve emisyon oranını düşüren, ekosistemsel hizmet anlayışlarında yaşanacak olan kayıpların önüne geçecek olan gerekli kamusal ve özel sektör yardımları vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olacaktır.

Yeşil ekonomi ekonomik anlamda büyüme ile çevresel sürdürülebilirlik arasında ilişki meydana getiren bir anlayış olarak esas anlamda amacı yatırım olarak önemli gelişmelerin yaşanması ve ekonomik anlamda meydana gelmiş olan büyüme ile birlikte sosyal bütünleşme durumlarının ortaya çıkmış olması ve çevresel anlamda kaliteli olarak bir iyileşmenin yaşanmasını gerçekleştirmektir. Amaçlanmış olunan bu yeşil ekonomi fikri ile yeşil büyüme sonucu ortaya çıkan denetimsiz büyümenin neden olduğu bir birimde alınan kararların diğer birimleri olumsuz anlamda etkileme durumu ve bunun neticesi olarak ortaya çıkan çevresel problemler gibi durumların önüne geçilmesi hatta ortadan kaldırılması amaçlanmış durumdadır. Bu konuda Türkiye’nin de gerekli adımları atması, gerekli çalışmaları yapması çok önemlidir.

Çevre politikaları küresel anlamdaki çevreyi garanti altına almak, çevresel bir takım değerleri sürdürülebilir bir hale sokmak, insanların üretim ve tüketim etkinliklerinden kaynaklanan bir takım zararları sonuçları yok edebilmek için bir takım hedefler belirlemek ile alakalı konulardır. Aynı zamanda bu hedefleri gerçekleştirmek için gerekli olan önlemleri almak ve

bu önlemlerin getirmiş olacağı maliyetlerin ne şekilde pay edileceği ile alakalıdır.

Çevresel sorunların önlenmesinde önemli olan Avrupa Birliğinin ceza esaslı hukuki çeşitli düzenlemelerinin vazgeçirme etkisinin zayıf durumda olduğu zamanla anlaşılır hale gelmiştir. Kirletmeye sebep üretici kısmın ne kadar az düzeyde kirliliğe sebebiyet verirse o ölçüde mali teşvik ve vergi indirimi sağlanacağı gibi çeşitli kazançlı durumlardan yararlanacakları bir takım sistemlerin oluşturulması hedeflenmiştir.

Çevreye karşı duyarlı elektronik çeşitli ürünlerin üretiminde artışlar olması ve kullanımını özendirmek için bir takım çeşitli sistemlerinde meydana getirilmesi değerlendirilmeye alınmış olan önleyici tedbirlerden birini oluşturur.

Kirlilik adına bir takım dışsallıklarda artışlar olsa da bunlara alakanın giderek önemli bir noktaya varması devletlerin bu konuda önemli çözümler sağlamasını lazım kılmıştır. Kirliliği kontrolde tutabilmek adına devletlerin başvurduğu bir takım mali yöntemler vardır. Bu yöntemler içinde en caydırıcı olan yöntemler emisyon vergileri kirliliğe sebep olan çeşitli konular üzerinden alınan vergiler, ticareti olabilen çeşitli hammadde girdilerinin izin sistemleri gibi araçlardır. Bu araçların kullanımı yaygınlaştıkça üreticiler daha çok çevreye duyarlı üretime yönelecektir. Bunun sebebi, bu şekilde ortaya konulan araçların kullanılmış olması üretim noktasında karlı hale gelmeyi sağlayacaktır.

Küresel ısınmayla mücadele eden ülkelerin yapacağı en önemli atılımlardan biri ülke sınırları içinde karbondioksit oranının en az düzeye indirebilmek için tüketim ve üretime yönelik etkinliklerden yola çıkarak kamusal bir takım çözüm yöntemleri oluşturmaktır. Söz konusu olan bu araçlar arasında mali cezalar, harçlar, çeşitli sübvansiyonlar, kirlilik sertifikaları ve özellikle vergiler önemli konular olarak yer almaktadırlar. Küresel ısınmayla mücadelede en önemli araç vergiler olarak yer almaktadır ve kirleten öder ilkesine dayanmaktadır. Bu ilkenin önemli bir hale gelebilmesi için çevreye zararı bulunan kişilerin bu zararı üstlenmesi önemli ve gereklidir. Fakat tüketici ve üretici kesim kendilerini çevreye vermiş oldukları zararı, yine yük oluşturacak bir şekilde maliyet olarak kendilerinin

katlanmasını kabul etmemektedirler. Bu noktada ise hükümetlerin otoritelerini kullanması önemli ve gereklidir. Ancak bu şekilde mevcut olan olumsuz dışsallıkların, bu dışsallıkları meydana getiren kişiler tarafından içsel hale getirilmesi, yani maliyet olarak kabul edilmesi gerekli ve önemlidir. Böylece üretim ve tüketim seviyesi belli bir noktada kalmış olacaktır. Üretim ve tüketimin miktar olarak belli bir noktada kalması ile kaynaklar daha az oranda kullanılacak daha az karbon salınımına sebebiyet verecektir.

Bireylerin yaşamlarını belli bir seviyede devam ettirebilmesi için ısınma, üretim ulaşım gibi belli gereksinimleri mevcuttur. İşte bu ihtiyaçların giderilmiş olması için lazım olan enerji ise genellikle fosil yakıt türlerinden sağlanmaktadır. Yüksek miktarda fosil yakıt tüketimi sonucunda ortaya çıkan sera gazı dünya sıcaklığını çok yüksek noktalara çıkaracaktır. Hükümetlerin yapacağı bazı politikalar neticesinde, enerji üretimi noktasında, fosil yakıt türlerinin kullanım oranı azaltılacak olup, toplam üretim kısmında yenilenebilir enerji kaynaklarının artması yoluna gidilebilir.

Enerji vergilerinin çevresel anlamdaki hedeflerinin yanı sıra ekonomik sosyal hedefleri de mevcuttur. Bu nedenle çevre vergilerinin esas hedeflerinin yanı sıra sosyal ekonomik hedeflerinin de dikkate alınması lazımdır. Şayet vergi seviyesi düşük oranlarda yer alırsa, bu verginin çevresel anlamda etkinliği istenilen seviyede bulunamaz. Bununla beraber daha fazla çevresel etkenler nedeniyle, vergi seviyeleri yüksek oranlarda bulunduğu başka hedefler olumsuz anlamda etkilenmiş olmaktadır. Bu sebeple bir çevresel anlamda vergi uygulaması söz konusu olduğunda bütün hedefler birlikte değerlendirmeye alınmalıdır.

Bu çalışma doğrultusunda, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için, nitelikli istihdamda artış olması, çevre ve doğanın koruma altına alınması ve yaşam kalitelerinde iyileşmelerin gerçekleşmesi, çevre dostu ve yenilikçi boyuttaki çeşitli teknolojilere destek verilmesi politikaları yeşil büyüme anlamında öncelikli ele alınması gereken ve araştırılması gereken önemli konulardır.

Cumhuriyetin kuruluş yılından itibaren Türkiye’de sanayileşme yolunda çok önemli adımlar atılmış durumdadır. İlk başlarda devletin önemli katkılarıyla ardından özel sektöründe devreye girmesiyle birlikte Türkiye sanayisi çok hızlı büyümüş ve önemli yollar kat etmiştir. 1970’li yıllara kadar daha çok küçük orta büyüklükteki işletmelerden meydana gelen çeşitli sanayi dallarının, tüm dünyada olduğu gibi bu yıllardan itibaren yerini kimyasal ürünler, makine-teçhizat gibi ağır çeşitli sanayi kollarına bıraktığı görülmüştür.

Planlı dönemlere geçilmesiyle beraber tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çevresel anlamda politikaların önemli hale gelmesi gerektiği ortaya çıkmış zamanla buna dönük politikaların oluşturulması için çeşitli adımlar atılmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma ve çevre arasındaki ilişkinin görülmesi ve buna dönük çalışmaların başlatılmış olması çokta uzak bir döneme denk gelmemektedir. Bu noktada uzun seneler ‘*boru sonu*’ düşüncesi ile çevresel anlamdaki problemlerin altından kalkılabileceği yönünde kanaatler oluşmuştur. Bununla beraber ülkede yer alan hukuki manadaki yapı, daha çok cezalandırma ve kontrol ilkelerine dayanmış bulunmakta cesareti artırıcı ve destekte bulunacak politikalara pek önem verilmemiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının da çevre önemli bir konu haline gelmiş, çevresel politikaların üretim ve istihdam noktasında değeri arttığı için ekonomik ve sosyal bir takım bütünleşmesi önemli hale gelmiştir.

Sekizinci Beş yıllık kalkınma Planının da ise yeşil büyümeye dönük olarak sürdürülebilir kalkınmaya dayalı hedeflerin çoğu ekonomik ve sosyal sektörlerin içerisinde yerini almış bulunmaktadır. Bu planda yeşil büyüme anlamında izler ve sera gazı emisyonlarının en az düzeye düşürülmesi, çevreye dost olan pek çok teknolojinin teşvik edilmesi, sosyal ve ekonomik sektörlerin içerisinde yerini almış durumdadır. Planda aynı zamanda yeşil büyümenin izleri ve sera gazları doğrultusunda emisyon oranının en az düzeye indirilmesi, çevreye dost olan teknolojilerin teşvik edilmesi, doğal kaynak kullanımının sürdürülebilir bir şekilde olması gibi çeşitli politikalar ve ilkeler bulunmaktadır.

Başka bir plan olan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında ise sektörler arası ilişkiler güçlü bir noktaya getirilmiş ve gelişme alanları noktasında çok boyutlu ve bütünsel olarak öncelikli birçok alan yaratılmıştır. Bu nedenle bu planda sürdürülebilir kalkınma ile sektörler arası ilişkinin önemli hale getirilmesi amacıyla uyumlu bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır.

Son olarak Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında, bu planda yeşil büyüme yaklaşımına direkt olarak vurgu yapılarak önemle üstünde durulduğu görülmekte, bu yeni büyüme anlamındaki modelin sürdürülebilir noktada amaçların gerçekleştirilmesi adına önemli bir noktada olduğu görülmüştür.

Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olarak çevre konusu üzerinde önemle durmalı sadece çevresel değil ekonomik sosyal bir takım bütünleşmelerin gerçekleşmesini de sağlamalıdır. Bunun nedeni sosyal ekonomik ve çevresel konuların bir arada gelişmesi gerektiği ve birbirlerini etkiler durumda yer alması durumundan kaynaklanmaktadır. Sadece çevresel değil sektörel anlamda da sektörler arası ilişkiler önemli hale getirilmelidir. Sürdürülebilir kalkınma ile sektörler arası ilişkilerin Türkiye’de de önemli hale getirilmesi ve desteklenmesi lazımdır. Yeşil büyümenin tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli hale getirilmesi ve buna dönük politikaların oluşturulması için çaba sarf edilmesi gereklidir. Yeşil büyümenin sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için önemli noktada olduğu unutulmamalıdır.

Yeşil işler, insan onuruna yakışır işleri ifade etmektedir. Bu noktada gerekli teşviklerin sağlanarak yeşil işlerin sağlanması sürdürülebilir kalkınmaya da büyük katkılar sağlayacaktır. Türkiye’nin diğer ülkelerde olduğu gibi yeşil iş politikalarına önem vermesi ve bu manada gerekli sektörlerle destek vermesi gerekmektedir.

Türkiye’nin yeşil girişimcilik yolunda gerekli düzenlemeleri yapması ve gerekli adımları atması sadece çevresel anlamda değil, sürdürülebilir kalkınma anlamında da olumlu pek çok etkilere de yol açacaktır. Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olarak sürdürülebilir anlamda girişimcilik yolunda gerekli olan adımları dünyada yaşanan gelişmelere de dikkat ederek

atmalıdır. Bu sayede hem çevresel olarak daha iyi bir durumda hem de sürdürülebilirlik yolunda daha iyi bir konumda yer alacaktır.

Türkiye Küresel anlamda yaratılan çevre politikaları noktasında önemli adımlar atmalıdır. Çevre politikaları çevreyi kontrol altında tutmak, çevresel anlamda değerleri devamlı kılmak, tüketim ve üretim etkinliklerinden ortaya çıkacak zararı telafi edecek amaçları belirlemek ve uygulamaya geçirmek için mühim olan tedbirlerin oluşturacağı maliyetleri nasıl paylaşılacağı ile alakalıdır. Türkiye’de bu konulardaki eksikliklerini tespit edip gerekli politikaları uygulamalı ve gerekli önlemleri almalıdır.

Çevresel anlamda sorunların engellenmesinde Türkiye ceza esaslı sistemin işe yaramadığının farkında olmalı Avrupa Birliğinin uygulamaya çalıştığı mali teşvik vergi indirimi gibi çeşitli politikaları kendine örnek almalıdır. Bu yönde gerekli adımların atılması Türkiye’nin çevresel sürdürülebilirliği sağlamasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olarak çevresel konular noktasında gerekli adımları atmaya devam etmeli bunu yaparken sosyal ve ekonomik anlamda bir sürdürülebilirliğinde gerekli olduğunu unutmamalıdır.

Türkiye’nin mevcut politikalarını gözden geçirerek Avrupa birliğini yakından izlemesi ve mevcut iş birliklerine de katılması mühim önem arz etmektedir. Bu adım yeşil dönüşüme yönelik atılacak adımlar noktasında Türkiye adına güzel gelişmelere ortam hazırlayacaktır.

Türkiye’nin tamamen yeşil ekonomi politikaları yolunda başarılı olduğunu söylemek hala mümkün değildir. Bu noktada Türkiye’nin çaba göstermesi gerekmektedir. Yaşanabilir bir çevre ve doğaya saygılı kentleşme politikalarının yaratılıp uygulanıyor olması, inşaat sektöründe de bir kontrol mekanizmasının oluşturuluyor olması ve bunlarla beraber elde edilen kazanımların artış gösterdiği bir ekonomi, toplum ve çevre yönetiminin oluşturulması gerekli ve mühimdir.

KAYNAKÇA

- Güner, O, Ecer, K, & Çetin, M. . (2021, Ağustos). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 125-144.
- Abdıramov, M. (2016). Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımında Yeşil Ekonominin Önemi. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 30-39.
- Acet , H., & Şakalak, A. (2020, Temmuz 30). Yeşil Ekonomi Kapsamında Kamu Politikaları ve Çevre Politikalarının Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(56), 2136-2153.
- Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. 12. Türkiye: Güney Ege Kalkınma Ajansı.
- Alım, M. (2006, Ekim). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye'de Çevre ve İlköğretimde Çevre Eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(2), 599-616.
- Ayşe Nur Destebaşı, Ö. Y. (2015, Nisan). Yeşil Ekonomi ile Sürdürülebilir Kalkınma. 1-2. İzmir, Türkiye: Ege Üniversitesi 18. Uluslararası İktisat Öğrencileri Kongresi.
- Bayram, G., Teke, Ö., & Köksal, S. (2021). 11. Yeşil Ekonomi Konferansı Politika Notu . *Yeşil Dönüşüm: Gezegen, Ekonomi, Toplum İçin Son Şans* (s. 1-12). Yeşil Düşünce Derneği.
- Bilgili, M. Y. (2017, Nisan). Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49), 559-569.
- Bozlağan , R. (2010). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu*(50), 1012-1028.
- Civanoğlu , A. (Mayıs, 2006 31). Çevre Hukuku'nda İhtiyat İlkesi. 1-90.

- Çankır, B., Fındık, H., & Koçak, Ö. (2012, Ekim). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Organizasyon Yönetimi. (1. U. Geçişler, Dü.) 375-385.
- Çevikalp, S. (2019). Yeşil Ekonomi Çerçevesinde Türkiye'nin Yenilenebilir Enerji Politikaları. 3. İstanbul, Türkiye: Ulusal Tez Merkezi.
- Demirtaş, I. (2012, Kasım 1-3). Büyük Durgunluk ve Yeşil Ekonominin Yükselişi: Yeşil Ekonomi Durgunluktan Çıkış İçin Alternatif Olabilir Mi? *Üçüncü Uluslararası Ekonomi Konferansı Türkiye Ekonomi Kurumu*, 1-25.
- Demirtaş, I. (2017, Aralık). Ekolojik ve Ekonomik Krizlere Alternatif Çözüm Olarak Yeşil Ekonomi Politikaları. *Alternatif Politika/Uluslararası Hakemli Dergi (İklim Değişikliği ve Enerji Özel Sayısı)*, 107-132.
- Dinçel, G. (2022). *Yeşil Yeni Düzen Bağlamında Türkiye'de Enerji Dönüşümünün Finansmanı*. Shura Enerji Dönüşüm Merkezi.
- Engin, I. (2019, Kasım). İklim Değişikliği İle Mücadelede Mali Politikalar. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı*, 1-158.
- Erdal, L. (2012). Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Yatırımları ve İstihdam Yaratma Potansiyeli. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), 171-181.
- Ertekin, Ş., & Dam, M. (2020, Şubat). Türkiye’de Çevre Vergilerinin Çevresel Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Special Issue on 3rd International EUREFE Congress*, 66-87.
- Gedik, Y. (2020). Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3(3), 209.
- Gerşil, G., & Kalfaoğlu, S. (tarih yok). Türkiye'de Yeşil İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Yansımaları. (U. K.-O. Kongresi, Dü.) 1211-1220.

- Gökdayı, İ. (2021, Mayıs). Yeşil Girişimcilik ve Yeşil Katma Değer Oluşturmak, Sürdürülebilirlik İçin Bir Çözüm Olabilir Mi? *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 42-51.
- Günaydın, D. (2015, Eylül). Yeşil İşler ve İşgücü Piyasasına Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 503-525.
- Gündüz, İ. (2013). Bir Çevre Vergisi Türü Olarak Enerji Vergisi: Fosil Yakıtların Vergilendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 111-126.
- Güneş, A. (2021, Eylül). Ulusal ve Uluslararası Çevre Hukukunun Temelleri. *Haklar ve Araştırmalar Derneği*, 10-50.
- Kandır, S. Y., & Yakar, S. (2017, Ocak-Haziran). Yenilenebilir Enerji Yatırımları için Yeni Bir Finansal Araç Yeşil Tahviller. *Maliye Dergisi*, 85-110.
- Karaer, M. (2013, Şubat). Bir Çevre Koruma Aracı Olarak Çevresel Vergilerin, Sübvansiyon ve Teşviklerin ve Dış Yardımların Kullanılması. *Azerbaycanın Vergi Jurnalı*, 129-142.
- Karagöz, N. (2020, Aralık). Yeşil İşler Bağlamında Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının G20 Ülkelerinde İstihdama ve Ekonomik Büyümeye Etkisi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1-131.
- Karakaya, E. (2016, Nisan 21). Paris İklim Anlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 2.
- Kaypak, Ş. (2013). Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(31), 17-34.
- Keskin, S. (2016, Aralık). Yeşil Girişimcilik. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 285-294.
- Kete, H., Aydın, M., & Kaya, H. (2017, Mart). Çevre Sorunlarını Önleyici Maliye Politikaları. *Journal of Life Economics*(2), 167-190.

- Kileci, A. (2022, Mart). İklim Değişikliği İle İlgili Uluslararası Müzakereler. (1), 1-29.
- Kuşat, N. (2013, Haziran). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantajları ve Dezavantajları-Türkiye İncelemesi. *Journal of Yasar University*, 8(29), 4896-4916.
- Kutluay Tutar, F., Ekici , M., & Tutar, N. (2021, Haziran 25). Geleneksel Kahverengi Ekonomiden Yeşil Ekonomiye Geçişte Yeşil İstihdam. *International Social Sciences Studies Journal (e-ISSN:2587-1587)*, 7(84), 2890-2904.
- Özcan, K. (2019). Yeşil Yeni Düzen ve Yeşil Büyüme Bağlamında Kayseri, Sakarya, Hatay ve Samsun. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1013-1031.
- Özdemir, B. (2009, Ocak-Haziran). Küresel Kirlenme Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Çevre Vergileri. *Maliye Dergisi*(156), 1-36.
- Özsoy, C. (2016, Ocak). Yeşil İşler ve İstihdam Olanakları Üzerine Bir Tartışma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 51-59.
- Reyhan, A., & Duygu, E. (2015, Ocak). Çevre Politikalarında Yeni Bir Yaklaşım: Yeşil İşler ve Yeşil İstihdam. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 10(23), 21-39.
- Satır Reyhan, A. (2014, Haziran). Çevre Ekonomisinde Çevre Vergileri Uygulamaları. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 110-120.
- Simon, J., & Paslack, R. (2014). Çevre Hukuku ve Etik Üzerine Zenginleştirme Kurs Çevre Hukuku. *Human Resource Development Centre*, 1-36.
- Tanrıvermiş, H. (1997). Çevre Kirliliğinin Vergilendirilmesi: İlkeler, Uygulamaları ve Türkiye Açısından Genel Değerlendirme. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 8(27), 303-328.

- Terzi, S. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Türkiye'de Uygulanan Çevre Politikası Araçlarının Değerlendirilmesi. 9. Ankara, Türkiye: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Toprak, D. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 147-169.
- Üner, S. (2017). Yeşil İşlerin İstihdam Yarabilme Potansiyeli Seçilmiş Ülke Uygulamaları ve Türkiye İş Kurumu İçin Öneriler. 1-130. Ankara, Türkiye: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Veysel Yılmaz, A. D. (2017, Kasım). Türkiye'nin Yeşil Büyüme Uygulamalarının Etkinliği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(57), 277-295.
- Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 749-775.
- Yıldız, F. (2021, Nisan). Türkiye ve Yeşil Ekonomi: Mevcut Durum ve Öneriler. *Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Dergisi, İlim Kültür Eğitim Vakfı*(Yayın No: 93), 1-11.
- Yılmaz, S. A. (2014, Mayıs). Yeşil İşler ve Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Alanındaki Potansiyeli. 12-13. Ankara, Türkiye: T.C. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Yılmaz, V. (2018, Kasım 20). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme Arasındaki İlişki. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, 6(2), 79-87.
- Yılmaz, V., & Doğan , A. (2017, Kasım). Türkiye'nin Yeşil Büyüme Uygulamalarının Etkinliği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(57), 277-295.